

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ TIP
FAKÜLTESİ ADLİ TIP ANABİLİM DALI

ADLİ TIP KURUMU ANKARA GRUP BAŞKANLIĞI MORG
İHTİSAS DAİRESİ'NDE 2014-2018 YILLARI ARASINDA
OTOPSİLERİ YAPILAN KADIN ÖLÜMLERİNİN ADLİ TIBBİ VE
SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Dr. MURAT ULUCAN

UZMANLIK TEZİ

KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ TIP
FAKÜLTESİ ADLİ TIP ANABİLİM DALI

ADLİ TIP KURUMU ANKARA GRUP BAŞKANLIĞI MORG
İHTİSAS DAİRESİ'NDE 2014-2018 YILLARI ARASINDA
OTOPSİLERİ YAPILAN KADIN ÖLÜMLERİNİN ADLİ TIBBİ VE
SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Dr. MURAT ULUCAN

UZMANLIK TEZİ

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. SALİH MURAT EKE

KIRIKKALE 2020

TUTANAKTIR

Fakültemiz Dâhili Tıp Bilimleri Bölümü Adli Tıp Anabilim Dalı uzmanlık programı çerçevesinde yürütülmüş olan Araştırma Görevlisi Dr. Murat ULUCAN'ın "Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı Morg İhtisas Dairesi'nde 2014-2018 Yılları Arasında Otopsileri Yapılan Kadın Ölümünün Adli Tıbbi ve Sosyodemografik Özelliklerinin İncelenmesi" konulu tezi Tıp ve Diş Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Yönetmeliğinin 19. Maddesinin 4. Fıkrası "Jüri en geç bir ay içerisinde uzmanlık öğrencisinin tez savunmasını da alarak tezi inceler ve sonucunu yazılı ve gerekçeli olarak uzmanlık öğrencisi ile program yöneticisine bildirir." hükmü gereğince Araştırma Görevlisi Dr. Murat ULUCAN uzmanlık eğitimi tezinde başarılı olmuştur.

Tez Savunma Tarihi: 13/11/2020

Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi
Adli Tıp Uyg. Hesp.
Doç. Dr. Salih Murat EKE

ÜYE

Doç. Dr. Salih Murat EKE
Kırıkkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi
Adli Tıp AD

ÜYE

Prof. Dr. Orhan Murat KOÇAK
Kırıkkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi
Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD
Kırıkkale Üniversitesi
Tıp Fakültesi Hastanesi
Prof. Dr. Orhan Murat KOÇAK
Psikiyatri Anabilim Dalı
Dip. No: 53874/58072

ÜYE

Prof. Dr. Gürol CANTÜRK
Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi
Adli Tıp AD

Cantürk

TEŞEKKÜR

Uzmanlık eğitimim boyunca Adli Tıp alanında ve ihtiyaç duyduğum diğer tüm alanlarda bilgi, tecrübe ve desteklerini esirgemeyen, tez hazırlama konusunda her türlü kolaylığı sağlayan ve tez danışmanım olan değerli hocam **Doç. Dr. Salih Murat EKE'ye,**

Morg rotasyonum süresince ve sonrasında gerektiğinde hiçbir konuda desteklerini esirgemeyen, Adli Tıp Kurumu Adana Grup Başkanlığı'ndan değerli hocam **Prof. Dr. Necmi ÇEKİN'e,** rotasyonum esnasında bu kurumda çalışan abilerim **Uz. Dr. Ferhat YILDIRIM'a,** **Uz. Dr. Ziyaettin ERDEM'e,** **Dr. Öğr. Üyesi Kenan KAYA'ya,** **Uz. Dr. Ebubekir Burak ÇELİK'e** ve tüm diğer kurum çalışanlarına,

Ruh Sağlığı ve Hastalıkları rotasyonum yanı sıra ihtisas sürem boyunca da desteklerini esirgemeyip, bilgilerini benimle paylaşan **Prof. Dr. Orhan Murat KOÇAK'a,** **Doç. Dr. Şadiye Visal BUTURAK'a** ve bu bölümde çalışan asistan arkadaşlarıma,

İhtisas süresi boyunca beraber çalışmaktan mutluluk duyduğum **Uz. Dr. Arınç İKİZ'e,** **Dr. Ömer KAYA'ya** ve **Uz. Dr. Murat SONKAYA'ya,**

Bu tez çalışmasının verilerinin toplanması sırasında yardımlarını esirgemeyen **Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı çalışanlarına,**

Beni bugünlere getiren ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli **anneme, babama ve kardeşime,**

İlgisi ve desteğiyle her zaman yanımda olan ve desteğini her zaman yanımda hissettiğim sevgili biricik eşim **Suzan ULUCAN'a** sonsuz minnetimi ve teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Hayatımızın neşesi, mutluluk kaynağımız canım oğlum **Çağan Mert ULUCAN'a** sevgilerimi sunarım.

Dr. Murat ULUCAN

ÖZET

Ulucan, M. Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı Morg İhtisas Dairesi'nde 2014-2018 Yılları Arasında Otopsileri Yapılan Kadın Ölümünün Adli Tıbbi ve Sosyodemografik Özelliklerinin İncelenmesi, Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi, Kırıkkale, 2020

GİRİŞ ve AMAÇ: Ölüm ve kadın tek başına tıp alanının yanı sıra mitoloji, felsefe, din, hukuk ve sanat alanlarını da yakından ilgilendirir. Konu kadın ölümü olduğunda ise olay yeni bir boyut kazanır, bir kadının öldürülmesi ya da intihar etmesi ile bir erkeğin öldürülmesi veya intihar etmesi farklı dinamikler üzerinden yürür. Bu nedenle kadının öldürülmesinden önce, öldürülmesi esnası ve sonrasında yaşananların hem geride kalan yakınları hem de toplum üzerinde oluşturduğu yıkıcı etki, erkeğin öldürülmesinin oluşturduğu etkiden daha farklıdır.

Adli Tıp alanında Türkçe literatürde otopsileri yapılan kadın ölümlerini irdeleyen sınırlı sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların genelinde yaş, uyruk, ölüm yeri, ölüm orijini ve sebebi gibi parametreler incelenmiştir.

Kadın ölümleri, sadece ölenin yakınlarını ilgilendiren bir durum değildir. Toplumsal hayatın farklı alanlarına olan doğrudan ve dolaylı etkileri nedeniyle, Sosyoloji, Felsefe, Hukuk, Sanat gibi diğer disiplinler tarafından da çalışılmıştır. Bu alanlarda yapılan çalışmalarda toplumsal cinsiyet kavramı ele alınarak kadın ölümlerine etkileri ve sonuçları değerlendirilmiştir.

Amacımız alanımızda yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular ve önerileri farklı alanlarda yapılan bu çalışmalarla birlikte değerlendirip konunun multidisipliner bir yaklaşımla çalışılmasının yolunu açmak, böylece konunun uzmanları tarafından daha iyi kavranmasına, bu önemli toplumsal sorun hakkında yaratılmaya çalışılan farkındalığa ve risk faktörlerinin belirlenmesi ile çözüme yönelik çalışmalara da katkıda bulunmaktır.

GEREÇ VE YÖNTEM: T.C. Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı Morg İhtisas Dairesi'nde 2014-2018 yılları arasında otopsileri yapılan 16 yaş ve üzeri 1747 kadın olgu çalışmamıza dahil edildi. Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi'nden (UYAP) temin edilen belgeler ve T.C. Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı arşivinden temin edilen otopsi dosyaları retrospektif olarak tarandı. Olguların sosyodemografik ve adli tıbbi özellikleri olgu rapor formlarına kayıt edildi. Son olarak olgulara ait veriler kullanılarak istatistiksel analizler yapıldı.

BULGULAR: Olguların yıllara göre dağılımına bakıldığında en çok otopsisı yapılan kadın ölümünün 2015 yılında olduğu saptandı. Olguların en küçüğünün 16, en büyüğünün ise 109 yaşında olduğu belirlendi. Olguların 1689'unun Türkiye Cumhuriyeti uyruklu olduğu, yabancı uyruklu olguların ise en sık Suriye uyruklu olduğu saptandı. Olguların az bir kısmının medeni, çalışma, engellilik ve psikiyatrik hastalık durumları belirlendi. 24'ünün (% 1,5) gebe olduğu tespit edildi. Ölümünün 1036'sının (% 59,3) Ankara'da meydana geldiği saptandı. Otopsisı yapılan kadın ölümlerinde en sık görülen ölüm orijini doğal ölüm olarak belirlendi. Olguların en sık evlerinde ölü buldukları tespit edildi. 83 olguda (% 4,8) alkol ve uyarıcı/uyuşturucu maddelerden birinin vücutta bulunduğu belirlendi.

SONUÇ: 2015 ve 2016 yıllarındaki Ankara ilinde otopsileri yapılan kadın ölümlerinin sayılarının yüksek olmasının, bu yıllarda yaşanan terör eylemlerinde meydana gelen toplu ölümler olduğu saptandı. Çalışmamızdaki olguların yaş ortalaması literatüre göre daha yüksek bulundu. Suriye uyruklu kadın ölümlerinin en sık görülen yabancı uyruklu kadın ölümleri olduğu saptandı. Ölüm oranlarının evli kadınlarda evli olmayanlara, çalışan kadınlarda çalışmayanlara oranla tüm orijinlerde daha yüksek olduğu belirlendi. Psikiyatrik hastalık varlığının tüm ölüm orijinleri için risk faktörü olduğu tespit edildi. Cinayet orijinli ölümlerde gebe olanların gebe olmayanlara oranla daha fazla olduğu görüldü. Otopsisı yapılan kadın ölümlerinde doğal ölümlerin en sık görülen ölüm orijini olduğu saptandı. Bu ölümlerin en sık 76-85 yaş grubunda buldukları tespit edildi. Dolaşım sistemi hastalıklarının en sık gözlenen doğal ölüm nedeni olduğu belirlendi. Kaza orijinli ölümlerin en sık 66-75 ve 56-65 yaş aralıklarında meydana geldiği saptandı. Bu olguların en sık trafik kazalarına bağlı

öldükleri belirlendi. Ancak incelediğimiz belgelerde trafik kazasına bağlı ölenlerin yaya mı ya da araç içerisinde yolcu veya sürücü mü olduğu belirlenemedi. Ölüm orijini intihar olan olguların en sık 16-25 yaş grubunda oldukları tespit edildi. Bu olguların en sık ası nedeniyle öldükleri gözlemlendi. Ölüm orijini cinayet olan olguların en sık 16-25 yaş grubunda oldukları belirlendi. Bu olguların en sık ateşli silah yaralanması nedeniyle öldükleri tespit edildi. Cinayet orijinli ölümlerde ikinci en sık ölüm nedeni ise literatürden farklı olarak patlamaya bağlı yaralanmalar şeklinde saptandı. Ancak bu durumun bu yıllarda meydana gelen terör eylemleri nedeniyle gerçekleştiği ve bu yıl aralıklarına özel olduğu düşünüldü. Cinayet nedeniyle ölen kadınların en sık eşleri tarafından öldürüldüğü belirlendi. Olguların yarısından fazlasının evlerinde ölü buldukları belirlendi. Çalışmamıza göre toksikolojik incelemelerde elde edilen pozitiflik oranının literatürde belirtilen oranlara göre oldukça düşük olduğu belirlendi.

Anahtar Kelimeler: Adli Tıp, Adli Otopsi, Kadın, Ölüm, Kadın Ölümleri, Kadın Otopsileri, Toplumsal Cinsiyet.

ABSTRACT

Ulucan, M. Investigation of Forensic Medicine and Sociodemographic Characteristics of Autopsied Woman Deaths Performed at the Morgue Department of Forensic Medicine Institute Ankara Group Presidency, Between 2014-2018, University of Kirikkale, Faculty of Medicine, Department of Forensic Medicine, Master Thesis, Kirikkale, 2020.

OBJECTIVES: Death and woman alone are closely related to the fields of medicine, as well as mythology, philosophy, religion, law and art. When it comes to the death of a woman, the event takes on a new dimension, and the murder or suicide of a woman and the murder or suicide of a man follow different dynamics. The devastating effect of what happened before, during and after the murder of a woman on both the relatives that was left behind and the society is different from the effect of the killing of a man.

There are a limited number of studies in the Turkish literature in the field of forensic medicine examining autopsied woman deaths. Throughout these studies, parameters such as age, nationality, place of death, origin and cause of death were examined.

Woman deaths are not just a situation that concerns the relatives of the deceased. Due to its direct and indirect effects on different areas of social life, it has been studied by other disciplines such as Sociology, Philosophy, Law and Art. In studies conducted in these fields, the concept of social gender has been handled and its effects on woman deaths and their results have been evaluated.

Our aim is to evaluate the findings and suggestions obtained from the studies conducted in our field together with these studies in different fields and to discuss the subject with a multidisciplinary approach, so that the subject can be better understood by the experts. Moreover, we aim to contribute to the awareness that is tried to be created about this important social problem and to enrich the search of finding a solution to this problem by identifying the risk factors.

MATERIALS AND METHODS: 1747 women aged 16 and over who were autopsied between 2014-2018 at T.R. Ministry of Justice Forensic Medicine Institute Ankara Group Presidency Morgue Department were included in our study. Documents obtained from the National Judicial Network Information System and autopsy files obtained from the archive of T.R. Ministry of Justice Forensic Medicine Institute Ankara Group Presidency were retrospectively scanned. Sociodemographic and forensic characteristics of the cases were recorded in case report forms. Finally, statistical analysis was made using the data obtained from these cases.

RESULTS: Considering the distribution of the cases by years, the highest number of autopsied woman deaths was in 2015. The youngest of the cases was 16 years old and the oldest was 109 years old. The number of Turkish Republic citizens who are autopsied is 1689, while the most frequently encountered foreign nation is Syria. The marital status, employment, disability and psychiatric conditions of a small number of cases were analyzed. It was found that 24 (1,5%) of them were pregnant. 1036 (59,3%) of the deaths occurred in Ankara. The most common cause of death in autopsied woman deaths is natural death. It was found that in most cases bodies were found in their homes. In 83 cases (4,8%), it was seen that alcohol and one of the stimulants / narcotic substances were present in the body.

CONCLUSION: We observed that the high number of autopsied woman deaths in Ankara between 2015 and 2016 were mass deaths caused by terrorist attacks in those years. The average age of the autopsied women in our study was found to be higher than the one in literature. Syrian woman deaths are the most common foreign national deaths. Mortality rate was found to be higher in married women than in unmarried and working women compared to non-working women in all origins. Presence of psychiatric illness was found to be a risk factor for all death origins. Pregnant women are more likely to be the victims of murder related death than non-pregnant women. Natural death was found to be the most common cause of death among autopsied woman deaths. Natural death as the cause of death of autopsied women, is most common among women aged 76 - 85. Circulatory system diseases were found to be the most common natural cause of death. We found that accident-related deaths occur most frequently between the ages of 56 - 75. It was discovered that these cases mostly

died due to traffic accidents. However, in the documents we examined, it could not be distinguished whether the people who died due to the traffic accident were pedestrians or passengers or drivers in the vehicle. Suicide as cause of death is most common in the 16-25 age group. It was observed that most of these cases died by hanging. It was seen that the cases whose cause of death was murder were mostly in the 16-25 age group and these women died due to gunshot wounds. The second most common cause of death among murder related deaths was identified as explosion-related injuries, unlike the literature. However, it was thought that this situation was due to the terrorist attacks that took place during those years and was specific to this interval. Women who died due to murder were mostly killed by their husbands and more than half of the bodies were found in their homes. According to our study, we saw that the rate of positive results obtained in toxicological examinations was quite low compared to the rates stated in the literature.

Key words: Forensic Medicine, Forensic Autopsy, Woman, Death, Woman Deaths, Woman Autopsies, Social Gender.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR	xii
TABLO LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ	xiv
RESİM/FOTOĞRAF LİSTESİ	xv
1. GİRİŞ ve AMAÇ	1
2. GENEL BİLGİLER	4
2.1. Ölüm, Ölümün Türleri ve Ölüm Olgularında İzlenecek Prosedür	4
2.1.1. Ölüm	4
2.1.1.1. Ölüm ve Mitoloji	6
2.1.1.2. Ölüm ve Felsefe	7
2.1.1.3. Ölüm ve Din	9
2.1.1.4. Ölüm ve Hukuk	11
2.1.1.5. Ölüm ve Sanat	13
2.1.1.6. Ölüm ve Tıp	20
2.1.2. Ölümün Türleri	22

2.1.2.1. Doğal Ölümler	22
2.1.2.2. Zorlamalı Ölümler	22
2.1.2.3. Şüpheli Ölümler	22
2.1.3. Ölüm Olgularında İzlenecek Prosedür	23
2.2. Otopsinin Tanımı ve Türleri	23
2.2.1. Otopsinin Tanımı	23
2.2.2. Otopsinin Türleri	24
2.3. Kadın, Kadının Toplumsal Yeri ve Kadın Ölümleri	25
2.3.1. Kadın	25
2.3.1.1. Kadın ve Mitoloji	26
2.3.1.2. Kadın ve Felsefe	27
2.3.1.3. Kadın ve Din	29
2.3.1.4. Kadın ve Hukuk	30
2.3.1.5. Kadın ve Sanat	38
2.3.1.6. Kadın ve Tıp	59
2.3.2. Kadının Toplumsal Yeri	65
2.3.3. Kadın Ölümleri	66
2.3.3.1. Kadın Ölümlerinin Sosyodemografik Özellikleri	66
2.3.3.2. Kadın Ölümlerinin Adli Tıbbi Özellikleri	68
3.GEREÇ VE YÖNTEM	71
4.BULGULAR	73
5.TARTIŞMA	94
6.SONUÇ VE ÖNERİLER	106

7.KISITLILIKLAR	115
KAYNAKLAR	117
EKLER	132

KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
CMK:	Ceza Muhakemesi Kanunu
CO:	Karbonmonoksit
DSÖ:	Dünya Sağlık Örgütü
M.Ö:	Milattan Önce
NHK:	Nüfus Hizmetleri Kanunu
SPSS:	Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı (Statistical Package for the Social Sciences)
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.:	Türkiye Cumhuriyeti
TCK:	Türk Ceza Kanunu
TDK:	Türk Dil Kurumu
TMK:	Türk Medeni Kanunu
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
UYAP:	Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi

TABLO LİSTESİ

1. Olguların sosyodemografik özellikleri	75
2. Olguların engellilik durumları	77
3. Olguların psikiyatrik hastalık durumları	77
4. Olguların gebelik durumları	78
5. Yıllara göre ölüm orijinlerinin dağılımı	80
6. Yaş gruplarına göre ölüm orijinlerinin dağılımı	81
7. Orijine göre olguların medeni durumları	90
8. Orijine göre olguların çalışma durumları	91
9. Orijine göre olguların ölü bulunduğu mekânlar.....	92
10. Toksikoloji tetkik sonuçlarının ölüm orijinlerine göre dağılımı	93

GRAFİK LİSTESİ

1. Olgu sayılarının yıllara göre dağılımı	73
2. Olguların yaş gruplarının dağılımları	74
3. Olguların kimlik tanıklarının yakınlık derecelerinin dağılımı	76
4. Olguların ölüm orijinlerinin dağılımı	79
5. Doğal ölümlerde olguların yaş dağılımı	82
6. Doğal ölümlerde ölüm nedenlerinin dağılımı	83
7. Kaza orijinli ölümlerde yaş dağılımı	84
8. Kaza sonucu ölenlerde ölüm nedenlerinin dağılımı	85
9. İntihar orijinli ölümlerde yaş dağılımı	86
10. İntihar orijinli ölümlerde ölüm nedenlerinin dağılımı	87
11. Cinayet orijinli ölümlerde yaş dağılımı	88
12. Cinayet orijinli ölümlerde ölüm nedenlerinin dağılımı	89

RESİM/FOTOĞRAF LİSTESİ

1. Artista Vanitas 2 Painting by Mathieu BALY 14
2. Rembrandt Van Rijn, Ölüm ve Yeni Evliler, 1639 15
3. Kathe Kollwitz, Ölüm ve Kadın, 1910 16
4. Hans Holbein, Havva ve Âdem'in cennetten kovulmaları ve ölümün yanlarında çalgı çalmaya başlamasının betimlemesi, 1538 18
5. Hans Holbein, İmparatorun tahta oturduğu anda ölümün ensesinde olabileceğinin betimlemesi, 1538 18
6. Berekhat Ram Ana Tanrıçası (M.Ö. 700.000 -230.000) 39
7. Tan-Tan Ana Tanrıçası (M.Ö. 500.000 -200.000) 39
8. Hohle Fels Ana Tanrıçası (M.Ö 35.000-40.000) 40
9. Kostenky Ana Tanrıçası (M.Ö. 30.000) 40
10. Monpazier Ana Tanrıçası (M.Ö. 30.000) 41
11. Willendorf Ana Tanrıçası (M.Ö. 25.000) 41
12. Savignano Ana Tanrıçası (M.Ö. 25.000) 42
13. Moravany Ana Tanrıçası (M.Ö. 24.000-22.000) 42
14. Sireil Ana Tanrıçası, (M.Ö. 11.000) 43
15. Ana Tanrıça heykeli, M.Ö. 6000 yılı, Hacılar 44
16. Leoparlı Tahtında Oturan Ana Tanrıça Heykeli, M.Ö. 6000 yılı ilk yarısı, Çatalhöyük 44
17. Ayakta Duran Ana Tanrıça Heykeli, M.Ö 6000 yılı ortaları, Hacılar 45
18. Çatalhöyük tohumlu kadın heykeli 45
19. Kybele heykeli 46

20. Nefertiti (M.Ö. 14. yy.), Mısır kraliçesi 47
21. Kadın Firavun Hatshepsut'u resimleyen rölyef 47
22. Ana Tanrıça heykeli, Pişmiş Toprak, Gordion 48
23. Eroslu Afrodite, Pişmiş Toprak, Roma Dönemi 48
24. Klimt, Danae, 1907, Galerie Wurthle, Viyana, Avusturya 49
25. Picasso, "Avignonlu Kızlar", 1907, Modern Sanatlar Müzesi, Newyork 50
26. Picasso, "Ağlayan Kadın", 1937, Tate Gallery, Liverpool 51
27. Wilhelm de Kooning, Kadın ve Bisiklet, 1952-53, Whitney Museum of Amerikan Art, New York 52
28. Frida Kahlo: Diken Kolye ve Sinek Kuşları ile Otoportresi. 1940, University of Austin, Texas 53
29. Kathe Kollwitz, Ölmüş Çocukla Kadın, 1903 54
30. Sandy Orgel, 1972, Havlu Dolabı / Linen Closet. Kaliforniya, ABD: Kaliforniya Sanat Enstitüsü 58
31. Guerilla Girls. 1989, Kadınların Metropolitan Müzesi'ne Girebilmek İçin Çıplak mı Olmaları Gerekir? (Poster). New York, ABD: Whitney Müzesi 59
32. Marina Abramoviç, 1974, Ritim 0 / Rhythm 0 (Performans) 59

1. GİRİŞ ve AMAÇ

Ölüm ve kadın tek başına tıp alanının yanı sıra mitoloji, felsefe, din, hukuk ve sanat alanlarını da yakından ilgilendirir. Konu kadın ölümü olduğunda ise olay yeni bir boyut kazanır, bir kadının öldürülmesi ya da intihar etmesi ile bir erkeğin öldürülmesi veya intihar etmesi farklı dinamikler üzerinden yürür. Bu nedenle kadının öldürülmesinden önce, öldürülmesi esnası ve sonrasında yaşananların hem geride kalan yakınları hem de toplum üzerinde oluşturduğu yıkıcı etki, erkeğin öldürülmesinin oluşturduğu etkiden daha farklıdır.

Adli Tıp alanında Türkçe literatürde otopsi yapılan kadın ölümlerini irdeleyen sınırlı sayıda çalışma mevcut olup, bu çalışmaların geneli; yaş, uyruk, ölüm yeri, ölüm orijini ve sebebi gibi parametreleri araştıran çalışmalardır. Ayrıca bu parametrelere ek olarak kadın cinayetleri faillerinin özelliklerini araştıran farklı bir çalışma da mevcuttur.

Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) ait 2016 verilerine göre kadın ölümlerinin nedenleri sıklık sırasıyla; dolaşım sistemi hastalıkları, tümörler, solunum sistemi hastalıkları, enfeksiyon ve parazit hastalıkları, sinir sistemi ve duyu organları hastalıkları, yaralanmalar, sindirim sistemi hastalıkları, Diabetes Mellitus ve genitoüriner sistem hastalıklarıdır (1).

DSÖ verilerinde yaralanmalara bağlı ölüm nedenleri kasıtlı ve kasıtlı olmayan yaralanmalar olarak iki başlık altında yer almakta, kasıtlı yaralanmalar; kendine zarar verme, kişiler arası şiddet, toplu şiddet ve yasal müdahale şeklinde, kasıtlı olmayan yaralanmalar ise; trafik kazaları, düşmeler, boğulma, yangın, zehirlenmeler ve doğal afetler olarak belirtilmektedir (1).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre ülkemizde 2018 yılında 426.106 ölüm olayı gerçekleştiği, ölenlerin % 54,6'sinin erkek, % 45,4'ünün ise kadın olduğu tespit edilmiştir (2). Ülkemizde kadın ölümlerinin nedenleri sıklık sırasıyla; dolaşım sistemi hastalıkları, tümörler, solunum sistemi hastalıkları, sinir sistemi ve duyu organları hastalıkları, endokrin, beslenme ve metabolizmayla ilişkili hastalıklar, dışsal yaralanma nedenleri ve zehirlenmeler ile diğer nedenlerdir(3).

TÜİK verilerinde kadınlardaki dışsal yaralanma ve zehirlenmeler sonucu oluşan ölüm nedenleri; kazalar (taşıma kazaları, kaza sonucu düşmeler ve kaza sonucu

zehirlenmeler) intihar-kasıtlı kendine zarar verme ve cinayet-saldırı olarak belirtilmektedir (3).

DSÖ'ye ait 2016 yılı ve TÜİK'e ait 2018 yılı verilerinde kadın ölümlerinin neden ve sıralamalarının birbirleri ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Ülkemizde İstanbul, Aydın ve Erzurum illerinde yapılan adli otopsi çalışmalarının sonuçlarına göre kadınlarda en çok karşılaşılan zorlamalı ölüm nedenleri ise; trafik kazaları, asfiksi, intoksikasyonlar, ateşli silah yaralanmaları, yüksekten düşme, kesici delici alet yaralanmaları, kişiler arası şiddet ile künt travmatik ölümler ve yanıklardır (4-6).

TÜİK'e ait 2018 yılı verilerine göre kadınlarda dışsal yaralanma ve zehirlenmeler sonucu ölüm nedenleri arasında yer alan intihar-kasıtlı kendine zarar verme durumunun, ülkemizin bazı illerde yapılan adli otopsi çalışmalarında saptanan kadınlarda en çok karşılaşılan zorlamalı ölüm nedenleri arasında bulunmadığı görülmektedir. Çünkü adli vakalarda orijin belirlenmesi aslen yargının işidir ve bu nedenle adli otopsi çalışmalarında trafik kazaları dışında bu ayırım yapılmamıştır.

Kadın ölümleri, sadece yakınlarını ilgilendiren bir durum olmaması, kadının ve dolayısı ile ölümünün toplumsal hayatın farklı alanlarına olan doğrudan ve dolaylı etkileri nedeniyle, Sosyoloji, Felsefe, Hukuk, Sanat gibi diğer disiplinler tarafından da çalışılmıştır. Bu alanlarda yapılan çalışmalarda toplumsal cinsiyet kavramı ele alınmış, özellikle ülkemizde hızla değişen sosyal yaşam içerisinde kadının üstlendiği rolün değişiminin kadın ölümlerine etkileri ve sonuçları değerlendirilmiştir. Ayrıca kadın ölümü sonrası geride kalan çocuk ve bu çocuklara bakımverenlerin karşılaştığı sorunlara yönelik yapılan bir çalışmada, kadın ölümlerinin sadece geride kalan çocukları ve o çocuklara bakan yetişkinleri değil, tüm toplumu ilgilendiren önemli bir sorun olduğu belirtilmiştir.

Çalışmamızın hedefi;

Alanımızda kadın ölümlerini irdeleyen sınırlı sayıda çalışmadan elde edilen bulgu ve önerilerle farklı alanlarda yapılan çalışmaları birlikte değerlendirerek, konunun multidisipliner bir yaklaşımla ve daha çok çalışılmasının yolunu açmaktır. Bu sayede konunun uzmanları tarafından daha iyi kavranmasına, bu önemli toplumsal sorun hakkında yaratılmaya çalışılan farkındalığa ve risk faktörlerinin belirlenmesi ile çözüme yönelik çalışmalara da katkıda bulunmaktır.

Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı Morg İhtisas Dairesi'nde 2014-2018 yılları arasında otopsileri yapılan kadın ölümlerinin ölü muayene tutanakları ve otopsi raporları incelenerek geniş kapsamlı analiz ortaya koymak ve alanımız ile diğer disiplinler tarafından yapılacak benzeri çalışmalara veri oluşturmaktır.

2. GENEL BİLGİLER:

2.1. Ölüm, Ölümün Türleri ve Ölüm Olgularında İzlenecek Prosedür

2.1.1. Ölüm

Geçmişten günümüze doğru “ölüm” kelimesi Kamus-i Türki’de; “Yaşamaz olmak, can vermek, terk-i hayat etmek, vefat, irtihal etmek, fevt olmak, solmak, yumuşamak, pejmurde olmak, kıvamı gaib edip düşmek, pek ziyade sıkılmak, pek şiddetli korku veya dehşet ve ızdırap ve zahmet çekmek, hükmü kalmamak” (7), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat’te “Mevt, canlılığın sona ermesi ve sessizliğe bürünerek beden hareketinin son bulması” (8) şeklinde tanımlanırken, Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından; “Bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedi uyku, emrihak, irtihal, memmat, mevt, vefat” (9) olarak tanımlanır.

“Ölüm” etimolojik olarak Eski Türkçede öl- kökünden +ım ekiyle üretilen kelimelerdendir. Kelimenin geçtiği saptanabilen en eski kayıt 10. yy.’da kaleme alınan İrk Bitig’dedir: “Sub içipen yaş yipen ölümde ozmiş” (Su içip ot yeyip ölümden kurtulmuş) (10). Eski Türkçede ölüm kavramı “uçmak” olarak ifade edilmiştir. “Uç” kelimesinin Orhun Abidelerinden İslami metinlere kadar ölmek anlamında kullanıldığı örnekler mevcuttur. İslami dönem Türk edebiyatının ilk eseri olan Kutadgu Bilig’de bunlardan biridir. Türklerde ölüm, “uçmağa varmak” şeklinde dillendirilmiştir. Bu ifadenin kullanılmasının nedeni, ruhun bedenden ayrılarak özgürlüğe kavuştuğu inancıdır (11).

Sözlük anlamlarında da görüldüğü gibi ölüm yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır ve tıpkı doğumu gibi kişinin kendisinin tecrübe edebileceği bir olay değildir. Yani ölümü ancak insanların onu nasıl düşündüğüyle ve başkasının ölümünde hissettiği duygular ile tanımak ve tanımlamak mümkün olabilir.

Ölüm; ölme olayı, ölme anı, süreci ve sonuçlarını aynı anda kapsıyor olması nedeniyle tanımlanabilmesi zor ve karmaşık bir kavramdır. Bu nedenle durumdan ve süreçten etkilenen herkese göre değişen bir tanımı bulunmaktadır. Ölümün evrensel olan tarafı ise yaşayan her canlı için kaçınılmaz ve geri döndürülemez olmasıdır. Ölüm

bir yanıyla herkes için ortak, ancak diğer yanıyla da herkes için özeldir. Onun içindir ki Alman filozof Heidegger "...Herkes kendi ölümünü ölür" (12) demiştir.

İnsan hayatın herhangi bir anında kendisine veya çevresindekilere yönelik bir ölüm tehlikesi veya tehdidi olmadığı durumda da ölümü düşünebilmesi ve ölüm konusunda kaygılanabilmesi nedeniyle diğer canlılardan ayrılır. İnsan ölümden kaygılanır, çünkü onu hayatın herhangi bir anında yaşayabileceğini bilmesinin yanında onu kontrol edemeyeceğinin de bilincindedir (13,14). Üstelik ölüm duygusu "bir daha asla" ile başlayan her durumun içine de sinmiştir. Öyle ki ölüm ünlü Amerikalı şair Edgar Allan Poe tarafından pencerenin pervazına tünemiş ve her gün kendisine "Never more" diyen uğursuz bir kuzguna benzetilmiştir (15).

Ölümün kaçınılmazlığının yıkıcı etkilerine karşın insan, yaşamında değerli ve kalıcı anlar yaratabileceği bilinciyle bu yıkıcı düşünceye karşı bir savunma oluşturur. Ölüm bir taraftan yaşamın geçiciliğini ve bu geçici yaşamda kalabilmek için verilen çabaların saçmalığını tartışmasız bir şekilde belirlerken, diğer taraftan insanın yaşamında bir anlam oluşturması için onu zorlar.

İnsan farkına vardığı sonluluk bilinciyle, yaşamında değerli ve kalıcı anlamlar yaratabileceğini düşünür ve belki de böylece yaşamın geçiciliğinden başka insanların hafızalarında hatırlanmanın kalıcılığına sığınır.

Ölüm ırk, din, dil, kültür, cinsiyet, yaş, eğitim durumu veya meslek ayırt etmez. İnsanların en temel merakı evrenin ve yaşamın nasıl var olduğu, en temel arzusu varoluşunu sürdürme yani hayatta kalma ve en temel kaygısı ölüm ve ölümden sonra ne olacağı olmuş, bu nedenle tarih boyunca pek çok filozof, din adamı, sanatçı, bilim adamı ölüm olgusunu anlamaya ve tanımlamaya, ölüm düşüncesinin insanlar üzerinde yarattığı etkileri ve yaşamla ölüm arasındaki bağlantıyı araştırıp açıklamaya çalışmıştır. Bu kişiler ölüm duygusunun insanlar üzerinde yarattığı kaygıyı ortadan kaldırmak maksadıyla onlara bir şekilde insanların hafızasında yaşayarak ölümsüz olabileceklerinin telkinini yapmıştır. Truvanın ünlü savaşı Achille savaşa katılırsa öleceği katılmazsa uzun ve mutlu bir hayat yaşayacağı kehanetine rağmen savaşa giderek sonsuza kadar insanların duygu ve düşüncelerinde var olmayı seçmiştir (16).

Bu çalışmalarda 'Olmuş ile ölmüşe çare bulunmaz' atasözünde anlatılmaya çalışıldığı gibi gerçekleşmiş şeylerin önlenemeyeceğini dile getiren ilk prensip genel yaklaşım olmuştur. Bu yüzden ölüm üzerine girilen ciddi ve derinlikli bir

düşünmenin amacı ölüme çare aramaktan çok ölümlü anlamaya ve ölüm üzerinde bir farkındalık oluşturmaya yöneliktir. Ünlü Yunan filozofu Epikür “ben varsam ölüm yok ölüm varsa ben yokum” diyerek ölümlü anlamaya ve ölüm kaygısını önemsizleştirmeye çalışmıştır (17).

2.1.1.1. Ölüm ve Mitoloji

İnsanların geçmişten günümüze en temel merakı evrenin ve yaşamın nasıl var olduğu, en temel arzusu varoluşunu sürdürme yani hayatta kalma, en temel kaygısı ölüm ve ölümden sonra ne olacağı olmuştur ve bu konulara ait sorularına ürettiği cevaplar mitolojik metinleri meydana getirmiştir.

Eski Mısırda ölümden sonra hayatın devam ettiği düşüncesi ile yeniden dirilme inancı mevcuttur. Ölünün yer altındaki ölümler diyarında rahat ve uzun yaşamasını sağlamak amacıyla ve yeniden dirilme inancının gereğiyle ölenin mumyalanması, beraberinde sevdiği eşyalar, yiyecekler ve hatta kölelerin de mezara konulması, ölümlü hayata geri döndürme etkisine sahip olduğu düşünülen ve özellikle kadınlar tarafından yapılan ağıt uygulamaları dikkat çekicidir (18,19). İnsanın ölüm sonrası bir başka kaderinin ise güneş veya yıldızlarla birleşmek olduğuna, ölünün güneşin kayığına binerek, güneşle birlikte günlük devrini yaptığına ve her sabah ufuktan doğarak gökyüzünü dolaştığına inanılmıştır (20).

Sümerlerde ölümlere cenaze töreni yapıldığı ve hediye sunulduğuna dair bilgiler mevcuttur. Ayrıca ceset genellikle toprağa gömüldükten veya yakıldıktan sonra cenaze yakınları tarafından yiyecek, içecek, elbise ve araç gereç ikramları yapılmıştır. Bu ikramlar daha sonra her ay sembolik ekmek ve içecek eşliğinde atalarla yapılan bir tür ayin halini almış, ruhun huzur bulması ve hatta ölümsüzlüğü bu yapılan törenlerle ilişkilendirilmiştir (21).

Literatüre göre Eski İsrail geleneklerinde ruh-beden ayrımı yer almamış, ölüm yeni bir hayat veya yeniden diriliş olarak görülmemiş, hayatın tamamen sona erdiği ve geri dönüşün mümkün olmadığı bir durum olarak kabul görmüştür (18).

Hint geleneğinde insanın “karma” olarak adlandırılan sınırsız doğum ve ölüm kısır döngüsünü yenip mutlak saf ruh durumuna yani Nirvana’ya ulaşana kadar, farklı

beden veya biçimlerde tekrar tekrar doğup ölmesi söz konusudur. Erken döneme ait Hint kutsal metinleri olan Vedalar'da ise ölümden hayatın zıttı olarak bahsedilmekte ve ölenlerin bir nehri aşıp Yama diyarına gittiğine inanıldığı belirtilmektedir (18,22,23).

Klasik Çin geleneğindeki Taocu düşünceye göre ölüm, insanın en büyük hakikatlerinden biri ve insan doğasının bir gerekliliğidir. Ölümü tıpkı yaşam gibi kucaklamak; onu kabul etmek önemlidir. Ünlü Taocu düşünür Zhuangzi “yokluğu” başı; “yaşamı” omurgası ve “ölümü” kalçası olarak alabilen, yaşam ve ölümün; var olma ve yok olmanın tek bir sürekli birlik olduklarını anlayan kişinin dostu olurum” diyerek bu konuya vurgu yapmıştır. Benzer şekilde Konfüçyus de “Henüz yaşamı anlayamıyorsan, ölümü nasıl anlayabilirsin?” diyerek yaşam ile ölümün iç içe olduğunu, ölümün insanı harekete geçiren en önemli etmenlerden biri olduğunu dile getirir (24).

Erken Yunan geleneğinde bedenin hayat kaynağı kabul edilen ruhun, Hades adı verilen ölümler diyarına gittiği ve hayatına orada devam ettiği düşüncesi vardır. Ancak ölümden sonraki hayat, çoğunlukla olumlu bir çağrışıma sahip değildir. Klasik Yunan geleneğinde ise bunun aksine; kahramanlık amacıyla erken ölmek ve geride iyi bir isim bırakmak dünyadaki uzun yaşamdan daha değerli kabul edilmiştir (18,25).

2.1.1.2. Ölüm ve Felsefe

Metodolojik olarak gözlem ve akıl yürütme yoluyla olayları kavrama, neden ve sonuç arasında geçerli ilkeler ortaya koyma çabası olarak tanımlanan felsefe; ölüm karşısında da aynı yöntemi kullanmıştır ve felsefenin temsilcileri filozoflar yaşadıkları toplumun genel kabullerinden de etkilenerek bu konuda kendi öznel düşüncelerini üretmişlerdir.

Çoğu insanın ölüm hakkındaki korkusuna anlam veremeyen Sokrates, ölüme mahkûm edildiği yargılaması esnasında yaptığı tarihi savunmasında ölüm hakkındaki düşüncelerini ifade etmiştir. Sokrates'e göre ölüm; hiçbir şeyin bilincinde olmadan hiç olmak ya da ruhun yer değişikliği yaparak göç etmesidir. Eğer bu ikisi de değil ise derin bir uyku halidir. Sokrates'in savunmasındaki: “Kimse bilemez ölümün insanın

başına gelen bütün iyiliklerin en büyüğü olup olmadığını, ama sanki kötülüklerin en büyüğü olduğunu iyice biliyormuş gibi ondan korkar” cümlesi ölüm hakkındaki düşüncelerinin bir kısmını özetler. Ona göre; insan geçici bir dünya yaşamına kendini kaptırmamalı, dünyanın maddi arzu ve nesnelere kanmamalı, gerçeğin, bilginin peşinde olmalıdır. Böylece insan, kimsenin güdümüne girmeden ve edilgen olmadan yaşayabilir. Bunu başarmış kişi içinse ölüm; korkulacak bir olgu değil, aksine bir armağandır (26).

Schopenhauer insan yok olduğunun bilincine öldükten sonra varamayacak ancak hayattayken ölüm üzerine düşünebilir, lüm ancak yaşayanlar için acı verici ya da üzücü bir deneyimdir; fakat ölümler için olumlu ya da olumsuz herhangi bir etkisi yoktur diyerek ölüm korkusunun gereksizliğine değinir (27).

Nietzsche insanın gerçekliği tam da içinde bulunduğu dünya yaşamı, yer ve zamandır diyerek dünyevi olanı ve bedeni yüceltir. Nietzsche’ye göre; insan ancak bu sonlu dünyada bir zorunlulukla gerçekleşen tüm durumları kabul eder ve gerçekleştirdiği eylemlerden kaçmaz ise, bunlardan pişmanlık duymayarak bu eylemleri, hayatını ve benliğini olumlu bir nedene dönüştürebilecektir. Bunu da dünyada insanlar tarafından ortaya koyulan ahlak, iyi-kötü, günah-sevap gibi kavramlardan kurtularak, diğerlerinin değerlerine bağlı kalmadan, kendi bireysel değerlerini yaratarak gerçekleştirebilecektir. Nietzsche’nin felsefesinde bu; soylu ahlakıyla gerçekleşir. Çünkü soylu ahlakı yaşam gibi ölümü de evetler, aynı yaşamaktan korkmadığı gibi ölmekten de korkmaz. Soylu ahlak, diğer insanların dünyaya nasıl baktıkları, onu nasıl algıladıklarıyla ilgilenmez, kendi dünyasını, varoluşunu ve anlamını yaratarak yaşamını anlamlandırmanın bir yolunu bulur (28,29).

Modern felsefe, geleneksel felsefe kadar ölüm konusu ile ilgilenmemiş olmasına karşın 20. yy.’ın sonlarına doğru ortaya çıkan varoluşçu felsefe ölüm konusunu ele almıştır.

Varoluşçu felsefe filozofları ölüm hakkında farklı fikirlere sahip olmakla birlikte, birleştikleri ortak payda insanın her an ölen bir varlık olduğudur. İnsan dışındaki canlılar için ölümün anlamı olmasa da ölüm insanlar için yaşamın anlamıdır. İnsanlar yaşamları süresince amaçlar edinir ve bu amaçları doğrultusunda planlar ve projeler yapar. Ölümün var olması da yapılmış olan plan ve projeleri anlamlı kılar.

Varoluşçu filozoflardan Sartre, ölümün insanı edilgen bir canlıya dönüştürdüğünü düşünür ve “Kendisi için varlıkta ölüme yer yoktur” diyerek insanın önündeki en büyük engellerden biri olduğunu iddia eder. Çünkü ona göre insan özgür ve kendi değerlerini kendi belirleyen bir canlıdır. Yaşamındaki hâkim güç de kendisidir. Bu yüzden ölümü anlamsız bulur. Ölümü, tüm olanakları yok eden ve insanı sınırlayan bir durum olarak kabul eder (30,31). Tıpkı Epikür’e ait “Ölüm varken ben yokum, ben varken ölüm yok” cümlesinde olduğu gibi Sartre, varoluşu ölümden bağımsız olarak düşünür, ölümü düşünmeyi veya onu önemsemeyi yadsır.

Camus’a göre yaşamın ölüm karşısındaki anlamsızlığını, bir anlama çevirebilmek adına ortaya attığı saçma kavramının, ölüm bilinci ile güçlü bir bağlantısı vardır. İnsan yaşamın geçiciliğinin farkına vardığında her şeyi anlamsız bulmaya ve dünyayı yaşanmaya değmez bir olgu olarak görmeye ve hayatı saçma bulmaya başlar. Bu durumda kişi tüm bu saçmayı intihar ederek sonlandırabilir veya tüm bunlara aldırmandan yaşamını aynı anlamsızlıkla devam ettirebilir ya da tam da bu saçmanın farkına vararak ve bir uyumsuz olarak yaşamını anlamlı kılmayı deneyebilir. Camus, bunlardan sonuncu olanı destekler. İnsan ancak böyle bir bilinçle ve etkin bir varlık olarak, her türlü acı ve hüznü ile baş etmeyi sağlar (32-34).

Düşünürler, ölüm ile ilgili böylesine kesin yargılarda bulunuyor olsa da ölüm insanlar için büyük bir gizemdir ve kesin bir yargıya varılamayan nadir durumlardandır. Aslında bu, ölümü diğer deneyimlerden ayıran en temel özelliğidir. Ölüm hakkında yüzyıllardır ne kadar konuşulsa, düşünülse ya da eserler ortaya konulsa da hiçbir insan ölümü yaşayıp tecrübelerini paylaşamadığı için ölüm sonrasında neler yaşanacağı büyük bir bilinmezliktir hala.

2.1.1.3. Ölüm ve Din

Ölümü bir son olarak kabul etmeyen ve ölümlerle birlikte ruhun bedenden ayrılarak yeni bedenlerde yeni hayatlar yaşayacağına inanan Hinduizm, insanların kabul ettiği en eski dinlerden biridir (35).

Dünyanın en eski tek tanrılı dini olan Zerdüştlük, iyi ile kötü güçler arasındaki kozmik mücadele fikrine dayanmaktadır. Bu inanca göre öldükten sonra iyilerin Ahura

Mazda ile birlikte Neşide Evi'nde yaşayacağına, kötülerin ise Yalan Evi'nde yaşayacağına inanılmaktadır (18).

Uygur Türklerinin benimsemiş olduğu dinlerden biri olan Manihaizm dininde, ölümlerle birlikte ebedi olan ruhun özgürlüğe kavuştuğuna inanılır iken, benimsemiş olduğu bir diğer din olan Budizm de ölümü son olarak görmez. Budizm'e göre; ruhun tekrar dirildiği ve öldüğü kabul edilmektedir (36).

Üç semavi din olarak kabul gören Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet dinlerinin ölüme bakış açıları arasında önemli farklar bulunmamaktadır. Her 3 din de öldükten sonra yeniden dirilişe inanır ve ölümü bir son olarak görmez.

Ölümün son olmadığına ve dünya hayatında ölüm bilinci ile yaşamamanın gerekliliğine inanan Hz. Muhammed "Ölümü çokça hatırlayın. Bu hatırlama günahlarınızı giderir ve sizi dünyada zahid yapar. Zenginken ölümü hatırlarsanız bu sizin hırsınızı yıkar. Fakirken onu anarsanız yaşayışınızdan hoşnut kılar" der (37).

Din felsefesinde filozofların ölüm kavramı düşüncelerinde benzerlik vardır. İlk Müslüman Arap filozof Kindi'ye göre ölüm, insanın doğasında vardır, olağan olan ölüm meydana geldiğinde, insan doğası tamamlanır. Kindi ölümü bir gemiye benzeterek, ölümün bizi gerçek yurdumuza götüreceğini söyler. Ölüm kötü bir şey değildir, çünkü gerçek yurttan hüznün, kaygı, fenalık yoktur (38).

Farabi de Kindi gibi ölümü olağan karşılar. Ancak ölümü, iradi ve doğal ölüm şeklinde ikiye ayırmıştır. Farabi'ye göre iradi ölüm, kıskançlık, nefret, öfke, şehvet gibi kötü nefsin üstesinden gelerek bu tür duygulardan kişinin arınması iken, doğal ölüm, ruhun bedenden ayrılarak Hakk'a kavuşmasıdır (39).

İbn-i Sina ise ölümü, ruhun bedeni terk etmesi ile birlikte bedeninin hareketsiz kalması şeklinde tanımlamıştır. Ölümün korkunç bir felaket olarak görülmesini yadsımış, erdemli kişilerin varoluşunun bir parçası olan ölümü olağan karşılayacağını belirtmiştir. İbn-i Sina da Farabi gibi ölümü iradi ve tabii ölüm şeklinde ikiye ayırmıştır (40).

Gazzali bedeninin ölmesiyle ruhun ölmediği düşüncesindedir ve bunu "bedenin ölümüyle nefsin ölmediğini söylemekte de bizim için bir sakınca yoktur" ifadesinden anlayabiliriz (41).

Mevlâna ve Yunus Emre, ölümden endişe duyan bireylere telkinlerde bulunarak ölüm korkusunu ve kaygısını yumuşatmaya çalışan, tasavvufun en önemli

düşünürlerinden ikisidir. Mevlâna ölüm gecesini düğün gecesi, sevgiliye kavuşmak olarak belirtmiş ve yas tutulmamasını önermiştir. Ölümün bir son olmadığını kabul etmiş, “ölümün görünüşü ölüm, iç yüzü diriliktir; ölümün görünüşte sonu yoktur, hakikatte ise ebediliktir” diyerek Mesnevisinde bu konuya değinmiştir. Mesnevisinde “ne mutlu o kişiye ki ölümden önce öldü” ifadesiyle aslında iradi ölümü tanımlayan Mevlana, doğal ölümü beden yok olması şeklinde görmüş, doğal ölümün âşık için ödül olacağını belirtmiştir. Eserlerinde özellikle sevgi, doğa, insan konuları üzerinde duran Yunus Emre ise ölümü asıl hakikat olan tanrıya ulaşmak olarak gördüğünü dile getirmiş ve “Ten fanidir can ölmez çün gitti geri gelmez, ölür ise ten ölür canlar ölesi değil” beytinde ruh kavramını cana benzeterek ruhun ebediyetini vurgulamıştır (42-45).

2.1.1.4. Ölüm ve Hukuk

Ölüm olayı Türk Hukuku’nda birçok uygulama ve düzenlemeyi yakından ilgilendirmektedir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun (TMK) 28. maddesine göre kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlayıp ölümle sona erer (46).

TMK’ya göre kişiliğin başlaması için bir arada bulunması gereken iki koşul vardır; sağ olarak doğmak ve tamamıyla doğmak (46). Sağ olarak doğmak; çocuğun çok kısa bir sürede olsa anneden bağımsız olarak yaşamış olmasıdır. Tamamıyla doğmak; genel olarak kabul edilene göre çocuğun bütün organlarıyla annesinden ayrılmasıdır. Bu hususta kanunda bir hüküm yoktur. Bu konuya ilişkin farklı görüşler bulunmakla birlikte baskın görüşlerden biri “göbek kordonunun kesilmiş olmasını şart görmemektedir.”

TMK’ya göre kişiliğin son bulması ise “ölüm”, “ölüm karinesi” ve “gaiplik” ile gerçekleşir (46).

Ölüm kişiliğin doğal olarak son bulma şeklidir. TMK 30. maddesine göre ölüm, nüfus sicilindeki kayıtlarla ispat edilmekte, nüfus sicilinde ölümle ilgili herhangi bir kayıt yoksa veya var olan kaydın doğru olmadığı anlaşılırsa, fiili durum her türlü kanıtla ispat edilebilmektedir (47).

Kişiliğin sona erdiği diğer durum olan ölüm karinesiyle ilgili hususlar, TMK ve Nüfus Hizmetleri Kanununda (NHK) düzenlenmiştir. Bir kişi, ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren bir durum içinde kaybolursa, cesedi bulunmamış olsa da gerçekten ölmüş sayılır ve ölmüş sayılan kişi hakkında müracaat edilen yerin en büyük mülki amiri emriyle nüfus kütüğüne ölü kaydı düşülmesine “ölüm karinesi” denir. Bu konuda karine kabul edilmesindeki amaç bu kişilerin ölmüş olduğunun ispatında ortaya çıkacak güçlüğü ortadan kaldırmaktır (48,49).

Gaiplik ise kişiliğin hukuki yolla sona erdirilmesidir. TMK’ya göre gaiplik için kişinin ölüm tehlikesi içindeyken kaybolması ve gaip olduğu varsayılan kişiden uzun süre haber alınamaması şartlarının gerçekleşmesi gereklidir. Kişinin gaipliğine karar verilebilmesi için geçmiş olması gereken süre TMK 33. maddede ölüm tehlikesi içinde kaybolma için bir yıl, uzun zamandan beri haber alınamama durumu için ise son haber tarihinden itibaren beş yıl olarak belirtilmiştir (48,50).

Kişiliğin son bulması ile kişiliğe bağlı haklar sona erer ve kişi yeni bir hak kazanamaz. Geride kalanlar için ise hukuki açıdan bazı hak ve sonuçlar ortaya çıkar.

Bu hak ve sonuçlardan “organ ve doku nakli uygulaması” kişiliğin son bulunduğu durumlardan sadece uygun koşullar altında ölümün tespiti ve ispatı ile ortaya çıkan ve hukuki ve tıbbi olarak önemi olan durumdur. Canlıdan ve ölüden olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilebilen organ ve doku nakli hususunda 1979 yılında yürürlüğe giren Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun doğrultusunda hareket edilerek kimseye zarar vermemek amaçlanmaktadır. Bu kanuna ölüden organ ve doku nakli uygulamalarında, ölüm tespiti biri nörolog ya da nöroşirürjiyen, diğeri anesteziyoloji ve reanimasyon ya da yoğun bakım uzmanından oluşan iki hekim tarafından kanıta dayalı tıp kurallarına uygun olarak oy birliği ile yapılır (51-53).

“Miras” ise kişiliğin son bulunduğu her üç durumda da ortaya çıkan hukuki hak ve sonuçtur. Ölen kişinin maddi ve manevi haklarının mirasçısına geçmesi şeklinde ifade edilen mirasın konusu bazı devredilebilir haklar, mal varlıkları ve borçlar olabilir. TMK’da yer alan “Miras Hukuku”, kişinin ölümüyle mirasın akıbetinin ne olacağını, mirasçıların miras üzerindeki haklarını ele alır (54). Miras konusu TMK dışında farklı kanunlarda da yer almaktadır. Örneğin T.C. Anayasası 35. maddesinde “Herkes,

mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir” ifadesiyle miras konusuna değinilmektedir (55).

Kişiliğin son bulması ile ortaya çıkan ve Ceza Hukuku'nun alanına giren hukuki sonuçlara ise “sanığın veya hükümlünün ölümü” başlığı altında Türk Ceza Kanunu (TCK) 64. maddesinde yer verilmiştir. Bu maddenin sanıkla ilgili olan 1. fıkrasında; sanığın ölümü halinde kamu davasının düşürüldüğü, ancak niteliği itibarıyla müsadereye tabi eşya ve maddi menfaatler hakkında davanın devam ettiği ve bunların müsaderesine hükmolunabildiği belirtilmektedir. Aynı maddenin hükümlü ile ilgili olan 2. fıkrasında; hükümlünün ölümünün, hapis ve henüz infaz edilmemiş adli para cezalarını ortadan kaldırdığı, ancak müsadereye ve yargılama giderlerine ilişkin olup ölümden önce kesinleşmiş bulunan hükmün infaz olduğu ifade edilmektedir (56).

2.1.1.5. Ölüm ve Sanat

Ölüm temasına yönelik, insanoğlunun duygu ve düşüncelerini duyulabilir, hissedilebilir veya görülebilir şekilde ifade eden sanat alanında geçmişten günümüze yapılan pek çok çalışma mevcuttur. Ölümü tanımlamayı amaçlayan sanatçılar çalışmalarında resim, heykel, edebiyat, müzik ve tiyatro gibi çeşitli sanat dallarını aracı olarak kullanmıştır.

Ölüm konusu milattan önce (M.Ö.) 10.000’li yıllarda heykel sanatı alanında yer almaya başlamış, değişen inançlar ve gelişen heykel anlayışı ile birlikte günümüze kadar önemini korumuştur. Ölümle ilgili ilk örnekler tapınmak için yapılan büyük boyutlu heykellerin tamamlayıcı unsuru niteliğindeki kabartmalar olmuştur. Antik uygarlıkların bir kısmında ölüme duyulan saygı ve/veya korkudan dolayı, ölen kişinin diğer dünyadaki yaşamında ona yardımcı olacağı düşünülen heykeller yapılmıştır. Medeniyetlerin gelişimiyle birlikte ölüm konusuna heykel sanatındaki yaklaşım inanç alanının dışına çıkmaya başlamış, ölüm tasvirleri savaşlarda elde edilen başarıları vurgulamak için kullanılmıştır. İnanç alanındakinden farklı amaçlarla yapılan heykel ya da kabartmalarda yer alan ölüm tasvirleri, dini içerikle yapılan ölüm tasvirleri ile birlikte modern zamana kadar geçerliliğini korumuştur. Modern çağda ise ortaya çıkan ve ölüm konusuna heykel sanatındaki yaklaşımı etkileyen değişimler ve gelişmelerle

birlikte bazı sanatçılar ölüm tasvirlerinde gerçek ölü bedenleri ya da gerçek kafataslarını da kullanmıştır (57).

Ölüm temalı resim sanatı alanında üretilen eserlere Vanitas ve Memento Mori denilmektedir.

Ölümün gerçek ve ölümden sonraki ebedi hayatın önemli, dünyanın geçici olduğu mesajının verilmek istendiği ve kelime anlamı “boş, beyhude” olan Vanitas, 17. yy.’ın ilk yarısında bugünkü Hollanda başta olmak üzere Belçika, Lüksemburg, Fransa ve Almanya'nın bir bölümünü kapsayan bölgede ortaya çıkmıştır. Bu resimlerde kafatası, kum saati, yanan mum, sabun köpüğü, çiçekler, saatler, çürümeye başlayan meyveler, cüzdanlar, senetler ve mücevherler ile ölüm sonrası ebedi hayatı temsil etmek üzere gömüldükten sonra yeşerip yetişeceğine inanılan tohumlar ve buğday başakları sembol olarak kullanılmış, verilmek istenen mesajı güçlendirmek için vecizeler ve etkili sözler resme eklenmiştir (57,58).

Resim/Fotoğraf 1. Artista Vanitas 2 Painting by Mathieu BALY (59).

Vanitas resimlerinde kullanılan sembollerle Kuran'da Yusuf Peygamberin hayatta karşılaştığı sıkıntıların ve bunlara sabrederek nasıl başarıya ulaştığının anlatıldığı Yusuf Suresi'nin 36. ayetinde "... Onunla birlikte zindana iki delikanlı daha girdi. Onlardan biri, 'Ben rüyada şarap yaptığımı gördüm' dedi. Diğeri de, 'Ben de başımın üstünde bir ekmek taşıdığımı gördüm. Kuşlar ondan yiyordu. Bunun yorumunu bize bildir. Kuşkusuz biz seni bu işleri iyi bilen biri olarak görüyoruz' dedi." ve 41. ayetinde "Ey zindan arkadaşlarım! Biriniz efendisine şarap sunacak; diğeri ise asılacak ve kuşlar onun başından yiyecek. Yorumunu sorduğunuz iki rüya (bu şekilde) kesinleşmiştir." şeklindeki Yusuf Peygamber tarafından yapıldığı bildirilen rüya tefsirinde bahsi geçen olaydaki sembollerin benzerliği dikkat çekicidir (60).

Ölüm ile yaşamın karşıtlığının işlendiği, amacı ölüm ve hayatın geçiciliğini hatırlatmak olan, "ölümü hatırla" anlamına gelen Memento Mori ise genellikle iskelet sembolünün kullanıldığı diğeri bir resim türüdür (57,58).

Vanitas ve Memento Mori ile birlikte ölüm temasını resim sanatında konu alan pek çok baskiresim örneği de mevcuttur.

Resim/Fotoğraf 2. Rembrandt Van Rijn, Ölüm ve Yeni Evliler, 1639 (61).

Rembrandt'a ait bu baskıresimde iki zıt durum mevcuttur ve bu zıtlıklar Yin-Yang gibi birbirinin devamlılığı ve birbirinin parçasıdır. Bu durumlardan biri yeni evlilerin gençliği, heyecanı, geleceğe dair umutları ve bunlara benzer pozitif duygulardır. Yeni bir başlangıç, yeni bir hayat olan evlilik, belki bir bebekle gelecek yeni bir nefestir. Buna karşılık kompozisyonda bulunan diğer durum ise ölümdür. Bir insan iskeletiyle somutlaştırılan ve karşıdan yardım bekleyen ölüm yaşam dolu yeni evli gençlerin eninde sonunda gerçekleşecek olan sonunu hatırlatıyor gibidir. Evlilik de bir zamanlar doğumla ortaya çıkan yaşam gibi bir başlangıçtır ve başlayan her sürecin sonunda olduğu gibi ölüm yeni evlileri bekliyor olacaktır (61).

Resim/Fotoğraf 3. Kathe Kollwitz, Ölüm ve Kadın, 1910 (61).

“Ölüm ve Kadın” adlı eserinde Kollwitz kadına dayatılan annelik ve baskılanmış cinselliği konu almaktadır. Kadına arkadan sarılmış ve insan iskeletiyle somutlaştırılan ölüme karşı kadında büyük bir karşı koyma çabası dikkati çekmektedir.

Bu çabanın sebebi kadının ön tarafında bulunan ve ona tutunmaya çalışan, daha bebek yaşında ve onun sıcaklığına muhtaç olan çocuğudur. Annelik duygusunun kadınlık duygusunun önüne geçtiği bu eserde Kollwitz kutsal annelik tasvirini yapmaya çalışır (61).

Ölümün evrensel olduğunu ve hayattaki durumları ne olursa olsun ölümün herkesi birleştirdiğini ifade etmeyi amaçlayan ve bir geç Orta Çağ alegorisi olan “Danse Macabre”, birden fazla sanat dalını ilgilendiren bir kavramdır. Kelime olarak “Ölüm Dansı, Ölülerin Dansı” anlamlarına gelmektedir. Bu dansta çürümüş insan iskeleti halinde betimlenen ölüm, farklı sınıftan insanlarla (kral, şövalye, tüccar, doktor, hırsız, köylü, din adamı) çalgılar eşliğinde dans etmektedir (62-65).

Ölüm Dansı'nın ortaya çıkışı 14. yy.'da Avrupa'yı derinden etkileyen, on yıl gibi kısa bir sürede yaklaşık olarak 16 milyon insanın yani Avrupa nüfusunun üçte birinin öldüğü veba salgını sonrası olmuştur. Kara veba olarak adlandırılan bu salgın sonrası insanların ölüme bakış açısı değişmiş, Orta Çağ'ın ilk dönemlerinde her sorunun çözümü olarak görülen kilise ve din adamlarının kurtarıcılığı veba konusunda çare bulamayınca, insanlar dini sorgulamaya başlamışlardır. Ölüm Dansı alegorisi de bu düşünce tarzıyla ortaya çıkan ve insanların artık yaşadıkları büyük acıları hafifletmeye çalışmak için buldukları farklı yöntemlerden biridir (62-65).

Birden fazla sanat dalını ilgilendiren Ölüm Dansı'nın orijini resimli vaaz metinlerine dayanır ve ilk sanatsal örneklerine Paris'teki 1424'ten kalma bir mezarlıkta rastlanır. Bu kavrama ilişkin bilinen ilk kitap Matthias Huss'a aittir ve 1499 yılında hazırlanmıştır. Ölüm Dansı ile ilgili çalışmalarını ahşap gravür şeklinde yayımlayan kişilerde olmuştur. Hans Holbein'in, 41 parça Ölüm Dansı betimlemesi içeren ve 1538 yılında tamamladığı serisi ahşap gravür çalışmalarının en önemli örneklerindedir. Bu seride ilk dört betimleme insanlar için ölümün cennette yaratılan Âdem ve Havva'nın yasak meyveyi yemesiyle birlikte cennetten kovulduğu andan itibaren başladığını, devam eden betimlemeler ölümün en iyi anda bile gelebileceğini ifade etmektedir (62-65).

Resim/Fotoğraf 4. Hans Holbein, Havva ve Âdem'in cennetten kovulmaları ve ölümün yanlarında çalgı çalmaya başlamasının betimlemesi, 1538 (62).

Resim/Fotoğraf 5. Hans Holbein, İmparatorun tahta oturduğu anda ölümün ensesinde olabileceğinin betimlemesi, 1538 (62).

Ölüm Dansı'nın görsel sanatlar dışında konu edildiği diğer bir sanat dalı da müziktir. Müzik sanatı alanında yapılan eserlerden en bilineni Fransız besteci Camille Saint-Saens'in bestelediği ve ilk kez 1872 yılında piyano eşliğinde çaldığı “Danse Macabre Op.40” şarkısıdır. Ölüm her yıl Cadılar Bayramı zamanı gece yarısı ortaya çıkar ve sahip olduğu güç sayesinde ölüleri mezarlarından çıkarıp kemanıyla çaldığı müzik eşliğinde kendisi için dans etmelerini sağlar. Şafağın ilk ışıklarına kadar dans eden ölüler, daha sonra bir sonraki yıl çıkmak üzere mezarlarına dönerler. Ölümün kemanını çalmaya başladığı anı simgeleyen yaylı sazlar eşliğinde gece yarısı çalan saati betimleyen arpın 12 kez çaldığı bir tek notayla başlayan eser, ölülerin mezarlarına dönüş zamanını simgeleyen çok hafif çalınan final kısmı ile sonlanır (63-65).

Ölüm sembolleri ve ölümün detayları üzerinde duran, korkunç ve acı verici tasvirler kullanılan sanatsal bir kompozisyon türü ve kelime anlamı “ürkütücü” olan Macabre'ye İngiliz edebiyatında Charles Dickens, John Webster, Mervyn Peake, Robert Louis Stevenson, Thomas Hardy ve Cyril Tourneur, Amerikan edebiyatında ise Edgar Allan Poe, Stephen King ve H. P. Lovecraft'ın eserlerinde rastlanılır (66,67).

Shakespeare'e ait Hamlet, Kral Lear, Othello, Julius Sezar ve Macbeth ölüm bilincine yönelik izler bulabileceğimiz eserlerdir. Shakespeare'in bu eserleri yaklaşık olarak dört yüz yıl öncesine ait olmasına rağmen, o günden bugüne kadar yaşam ve ölüm hakkında ortaya konulan düşünceler ve davranışlarda neredeyse hiçbir değişikliğin olmadığını gösterir niteliktedir. Bu eserlerdeki karakterler, yaşamı maddi arzulara indirgeyen, başkalarının değerlerine önem veren ve kendi yargılarını yaratamayıp hırslarına yenik düşen, yaşamın gelip geçiciliğini unutup edilgen bir yaşamın içine hapsolan karakterlerdir. Çoğunluğu yazgısını kabul etmez, yaşam ve ölüm karşısında boyun eğer ve pişmanlık içinde ölmeye mahkûm olur (68; 69).

Ölüm korkusunu Türk şiirine getiren Makber şiiri, Türk edebiyatında ölüm konusunda ortaya konulan en önemli eserlerden biridir. Bu eser şair, oyun yazarı, diplomat Abdülhak Hamit Tarhan tarafından karısı Fatma Hanım'ın ölümü üzerine yazılmış, yazıldığı yıllarda yeni Türk şiiri tarzının en önemli örneklerinden biri olarak yerini almıştır. Tarhan, bu şiirinde bir taraftan çok sevdiği karısını kaybetmenin derin üzüntüsünü dile getirirken, diğer taraftan ölümün “inceliklerin sonu”, “Hakkın garip bir sırrı”, “zirvelerin en yükseği”, “hakikatlerin en müthiş” olduğunu söylemekte, insanoğlunun ölüm karşısındaki acizliğini haykırmaktadır (70,71).

Abdürrahim Karakoç'un yazdığı ve Türk halk müziği sanatçısı Musa Eroğlu'nun bestelediği "Mihriban" şiirindeki "...ayrılıktan zor belleme ölümü..." sözleri ile ölüm ayrılığa benzetilirken ayrılığın da ölüm kadar zor olduğunu dile getirilmiştir (72).

2.1.1.6. Ölüm ve Tıp

Ölümlle ilişkili bilimsel olarak yeterli bir tanımlama 19. yy.'a kadar yapılmamıştır. Fransız bilim adamı Emanuelle Fodere 1798 yılında yayınlanan "Traité de médecine légale et d'hygiène publique" adlı eserinde "somatik ölüm" (fizyolojik ölüm, vücut ölümü) kavramını kullanmıştır (73,74).

Somatik ölüm güncel olarak, solunum ve dolaşım sistemlerinin yapay destek almaksızın çalışmaması ve santral sinir sistemi fonksiyonlarının durması olarak tanımlanmaktadır. İnsan vücudundaki bu üç ana sistemin birinin fonksiyonlarının durmasından sonra, sistemler arasındaki koordinasyon giderek bozulmakta, daha sonra organlar arasındaki uyum ile doku ve hücre içindeki fonksiyonlarda sorunlar ortaya çıkmaktadır (75-77).

Somatik ölüm, özellikle kişinin toplum içindeki hukuki varlığının sona erdiğinin saptanması açısından değerlidir. Bir kişinin toplum içindeki hukuksal varlığı canlı ve tam doğmasıyla birlikte başlarken, somatik ölümün gerçekleşmesiyle de sona ermektedir (73,74,78).

Somatik ölüm tanımında bahsedilen merkezi sinir sistemi fonksiyonlarının durması ile birlikte ortaya çıkan, organlar arasındaki koordinasyonun ve hücre içi faaliyetlerin bozulması sonucunda; hücrenin vücudun canlı olduğu süreçteki işlevlerini yerine getirememesi ise hücresel ölüm (sellüler ölüm) olarak adlandırılmaktadır (75-77).

Somatik ölüm kişiliğin sona ermesi nedeniyle doğuracağı sonuçlar bakımından önemli bir kavram olmakla birlikte hücresel ölümün tanımlanması da; organ nakli yapılacak vakalarda önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (73,74,78).

20. yy.'da tıptaki ilerlemelerle birlikte, solunum ve dolaşımın yapay aygıtlarla desteklenmesi ya da başka bir deyişle solunumu ve dolaşımı duran kişilerin yapay aygıtlarla yaşatılabilme olanağı yanında kan grubu ve alt gruplarının bulunması, antibiyotiklerin kullanılmaya başlanması ve bağışıklık sistemi ile ilgili elde edilen yeni veriler sayesinde, doku ve organ transplantasyonu olanağı doğmuştur. Ancak canlıdan canlıya organ ve doku naklinin tıbbi ve hukuki nedenlerle kısıtlılığı, ölüden organ ve doku naklinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Buna bağlı olarak da "somatik ölüm" ve "ölüm kararı verilmesi" konularında tıp ve hukuk alanında önemli tartışmalar başlamış ve somatik ölüm kapsamında "beyin ölümü" olarak adlandırılan yeni bir kavram ortaya çıkmıştır (75,79).

Mollart ve Goulan adlı iki nörolog 1959 yılında, beyin ölümüne karşılık gelen ilk tanımı yapmış ve beyin ölümü gerçekleşen hastaları "komanın ötesinde" anlamına gelen "coma depasse" deyimini ile ifade etmişlerdir (75,79).

Günümüzde "beyin ölümü" denildiğinde, "beyin sapı ölümü" anlaşılmaktadır. Esasen beyin ölümü, beyin korteksindeki hücrelerin ölümü değil, beyin sapındaki dolaşım ve solunum merkezlerinin geri dönüşümsüz olarak çalışmasının durması halidir. Bu durumda dolaşım ve solunum spontan olarak devam etmemekte ve bu iki sisteme yapay destek sağlamanın da bir anlamı kalmamaktadır. Yani beyin ölümü gerçekleşmiş kişide solunum ve dolaşımın yapay aygıtlar ile devam ettirilmesi, boşuna yapılan bir girişim dışında bir şey ifade etmemektedir.

Özetle; beyin ölümü tanımı somatik ölüm kapsamındadır ve hukuken kişinin varlığının sona ermesi demektir. Beyin ölümünün gerçekleştiğinin, ancak hücresel ölümün henüz gerçekleşmediğinin saptanması ile ölüden doku ve organ transplantasyonunun hukuki ve tıbbi sorunları çözülmüş olur (75,79).

2.1.2. Ölümün Türleri

2.1.2.1. Doğal Ölümler

Normal yaşam süresini tamamlamış ya da hastalığı olan kişilerde görülen ölüm türüdür ve meydana gelmesinde travmatik faktörlerin rolü yoktur veya önemsizdir. Doğal ölüm, genellikle kişideki bir hastalığa bağlı olduğundan “patolojik ölüm” olarak da adlandırılmaktadır. Doğal ölümün en sık nedenleri, kardiyovasküler sistem hastalıkları (%50-60), kanserler, nörovasküler sistem hastalıkları, infeksiyonlar (özellikle bebek ölümleri açısından önemlidir) ve diğer hastalıklardır (79-84).

2.1.2.2. Zorlamalı (Travmatik) Ölümler

Zorlamalı ölümlerin tamamı adli tıbbi ilgilendirir ve bu ölümlerin meydana gelmesinde dış etkilerin rolü ön plandadır. Fiziksel, kimyasal, radyoaktif v.b. bir dış etki insan sağlığını olumsuz etkileyerek, canlılık fonksiyonlarının bozulmasına ve ölümüne neden olur. Bu dış faktörler genel olarak “travma”; insan vücudunda oluşan zararlar ise “yara”, “zedelenme” veya “incinme” şeklinde adlandırılmaktadır. En sık zorlamalı ölüm nedenleri; künt tipte yaralanmalar, kesici, kesici-delici, kesici-ezici vb. alet yaralanmaları, ateşli silah yaralanması, zehirlenmeler, asfiktik nedenler ve diğer travmatik olaylardır (79,80,82,84,85).

2.1.2.3. Şüpheli Ölümler

Ölümlerin önemli bir kısmı ani ya da beklenmedik bir şekilde meydana gelmesi, kişinin tek başına ölü bulunması, kişide ölümü açıklayacak bir hastalık ya da tıbbi öykü bulunmaması, kişinin ölüm anında yanında bir hekimin yokluğu veya olsa bile ölüm nedenini belirleyememesi, ölüm nedeni bilinse bile ölümden kuşkulu bir durum ya da bir dış etkenin olduğunun iddia edilmesi sebebiyle “şüpheli ölüm” olarak değerlendirilir ve bu olgular adli nitelik kazanır (79-84, 86).

2.1.3. Ölüm Olgularında İzlenecek Prosedür

Türkiye’de her hekimin görevi kapsamında ölüm olgusu ile karşılaştığında ölüm halini belirlemesi ve ölüm raporu (defin ruhsatı) düzenlemesi gerekebilir. Ölü defin izni verilmesi hususu, 24.4.1930 tarih; 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (UHK) içinde ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. UHK Madde 215’e göre, defin ruhsatı alınmadıkça ve ibraz olunmadıkça hiçbir cenaze gömülemez (73,74,78)

Yapılan ölü muayenesi sonucunda; doğal ölüm olduğu kanaatine varılan ve adli nitelik taşımayan olgulara, ölü defin izni verilir. Tamamı adli tıbbı ilgilendiren zorlamalı ölümlerde, keşif, otopsi ve post-mortem incelemeler sonrasında ölü defin izni verilir. Şüpheli olarak değerlendirilen ölümlerde ise; keşif işlemi yapıldıktan sonra eğer doğal ölüm olduğuna karar verilir ise ölü defin izni verilir, aksi takdirde, ölü defin izni otopsi ve post-mortem incelemeler yapıldıktan sonra verilir.

2.2. Otopsinin Tanımı ve Türleri

2.2.1. Otopsinin Tanımı

Otopsi, ölüde vücut boşlukları ve organların belirli bir teknikle açılarak incelendiği bilimsel yöntem olup; son derece kapsamlı teknik bilgi ve uzmanlık gerektirir. Otopsi kelimesinin kökeni ‘kendi kendine’ anlamına gelen ‘auto’ ve ‘görmek’ anlamına gelen ‘opsis’ kelimeleridir, kök anlamı ise ‘kendi kendini görme’, ‘kendi içini görme’ demektir. Otopsi, ölümlle ilişkili tıbbi geçmiş ve olayların ayrıntılı değerlendirilmesi, vücudun üzerindeki ve çevresindeki bulguların toplanıp belgelendirilmesi, yaraların görüntülenip kaydedilmesi, ayrıntılı muayene, organ ve dokuların diseksiyonu ile mikroskobik incelenmesi, dokuların ve vücut sıvılarının toksikolojik incelenmesi, pozitif ve negatif bulgular ile ölüm nedenini belirtir kararın bir rapor halinde sunulmasını içeren sistematik bir uygulamadır ve tıptaki teknolojik ilerlemelere rağmen halen en önemli postmortem tanı ve doğrulama yöntemidir (87-89).

2.2.2. Otopsinin Türleri

Tıbbi ve yasal düzenlere göre farklılıklar göstermekle birlikte otopsinin tıbbi ve adli olmak üzere iki türü vardır (89-92).

Tıbbi otopsi; aileden izin alınarak, klinik tanı ve semptomların birbirine uygun olup olmadığını, hastalığın doğal seyrini, yayılma derecesini ve tedavinin etkinlik durumunu araştıran, epidemiyolojik amaçlarla veri elde edilmesi, bebeklerde konjenital durumların ve bulaşıcı hastalıkların tespiti, akademik araştırma ve eğitim amaçlarıyla, tedaviyi yürüten hekim/hekimler, hastane veya ailenin isteğiyle yapılan uygulamadır. Tıbbi otopsi; farklı kaynaklarda klinik otopsi, hastane otopsisini, akademik otopsi veya özel otopsi şeklinde de adlandırılmaktadır (91-94).

Adli otopsi ise kaza, intihar, cinayet veya beklenmedik bir şekilde meydana gelen ölümlerde; ölüm nedeninin, tarzının ve zamanının tespiti, ölüme ilişkin bilgi ve koşulların incelenmesi, delil özelliği taşıyan materyallerin elde edilmesi, teşhisi ve saklanması, yasal makamlara tarafsız bir raporun sunulması, hastalık nedenli ölümlerin dış etkenlere bağlı ölümlerden ayırt edilmesi, ölenin kimliğinin belirlenmesi, travma ile hastalığın birlikte neden olduğu ölüm olgularında hastalığın ölüm üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi, travmatik ölüm olgularında lezyonların yorumlanması, adaletin tecellisi ve mağdurun haklarının korunması amacıyla, Cumhuriyet savcısının hekimin görüşünü alarak verdiği kararlar ve savcı huzurunda uygulanan otopsi çeşitidir. Adli otopside tıbbi otopsinin aksine, ölenin yakınlarından onam alınma gerekliliği yoktur (91-95). Otopsi esnasında ve sonrasında düzenlenecek rapor için; otopside önce ölenin yakınlarından alınacak ölenin tıbbi öyküsü, ölene ait tıbbi dökümanlar, olay yerinden elde edilen bulgular ve adli tahkikat hakkında edinilen bilgiler büyük yarar sağlamaktadır (90,93,95).

Her ne kadar kaynaklarda otopsinin, tıbbi ve adli otopsi olarak iki türü olduğu belirtilmişse de, ülkemizde ayrıca UHK'nun 70 ve 71. maddelerine göre, bulaşıcı ve salgın bir hastalıktan öldüğü zan ve şüphe edilen kişiler üzerinde, ilgili tabip tarafından lüzum gösterildiği takdirde de otopsi yapılmaktadır. Tıbbi amaçlarla yapılan bu otopsi türünün tıbbi otopside farkı ise; aileden izin alma zorunluluğunun bulunmamasıdır.

Ülkemizde ölenin kimliklendirmesi ve adli muayene Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK)'nın 86. maddesine göre, adli otopsiler 87-89'uncu maddelere göre yapılır (96).

2.3. Kadın, Kadının Toplumsal Yeri ve Kadın Ölümleri

2.3.1. Kadın

Düşünce tarihi boyunca ayrı ayrı tanımlar yapılmasına karşın TDK insanı; toplum hâlinde bir kültür çevresinde yaşayan, düşünme ve konuşma yeteneği olan, evreni bütün olarak kavrayabilen, bulguları sonucunda değiştirebilen ve biçimlendirebilen canlı olarak tanımlarken, cinsiyeti; bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişi ayırt ettiren yaradılış özelliği, eşey, cinslik, seks olarak tanımlar. Kadını ise; erişkin dişi insan, hatun, hatun kişi, zen (isim), analık veya ev yönetimi bakımından gereken erdemleri, becerileri olan (sıfat), hizmetçi bayan (isim, mecaz), bayan (isim, eskimiş) olarak tanımlar (97).

Kadının statüsünün bir adli konu haline geldiği durumların araştırılması söz konusu olduğunda ise kadın kavramının toplumda hangi kelimeler ile var olduğunun da bilinmesi gerekir.

Türkçenin sözcükleri içerisinde kadınla ilgili adlandırmalar; “aba”, “avrat” gibi tek kelimeyle yapılabildiği gibi “analık”, “odalık” gibi ekli kelimelerle ve “aga kadın”, “kızıoğlan”, “yüz görmüş” gibi birden fazla kelimeyle de yapılabilir (98).

Bu adlandırmalar “hatun”, “avrat” gibi kadın kavramını karşılamayan yanı sıra “aga kadın”, “banu”, “kalayık” gibi kadının sosyal statüsünü karşılayabilir, “eş”, “kuma” veya “er görmüş” gibi kadının nikâh durumunu gösterebilir, “aba”, “ebe”, “bacı”, “baltız” gibi kadının akrabalık durumunu, “yükü”, “sütlü” şeklinde doğurma özelliğini, “karıcık”, “karıca” şeklinde yaşını ifade edebilir. Ayrıca “aru etekli”, “başı örtülü” gibi giyim kuşamını veya “eksikli”, “eksiklü” gibi kadına yönelik olumsuz bakış açısını yansıtan adlandırmalar da vardır (98).

Bütün bu adlandırmalar Türk toplumunda cinsiyetin nasıl yer aldığını ve kadının toplumdaki statüsünü göstermesi açısından da değerlidir.

2.3.1.1. Kadın ve Mitoloji

Geçmişten günümüze evrenin ve yaşamın nasıl var olduğunu merak eden insan, yaşama dair tüm duygularını, kaygı ve korkularını kişiselleştirerek oluşturduğu tanrı/tanrıçaların birbirleri ile olan ilişkileri üzerinden bu meraklarına ait sorulara cevaplar üreterek mitolojik metinleri meydana getirmiştir.

Hem Doğu hem Batı mitolojilerinde bazı anlatılarda varoluşa bazı tanrılar bir yıl dişi bir yıl erkek olarak tanımlanırken, genel olarak tanrılar iki farklı cinsiyetin bir arada bulunduğu erdişi tanrılar olarak tanımlanmıştır (99).

Sümer mitolojisinde ana tanrıça Ninhursag, ölümle lanetlediği ve daha sonra affettiği su tanrısı Enki'nin hasta kaburgasını tedavi etmesi için tanrıça Ninti'yi yaratmıştır. Ninti yaşatan hatun ya da kaburga kemiğinin hanımı anlamına gelir. Bu anlatı daha sonraki uygarlıkların dini kaynaklarında geçen Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılması, ilk günah ve lanetlenen kadının acı içinde doğurması gibi olaylara benzerlik göstermektedir (100). Yine Sümer mitolojisinde bir anlatıya göre cinsiyetlerin tek bir varlığın erkek ve dişi olarak ikiye bölünmesi ile oluştuğu anlatılmıştır (99).

Hint mitolojisinde; kadının yaratılışının erkeğinkine göre farklılıklar içerdiği ancak temel olarak denkleğin gözetildiği ve varoluşa öncelik sonralık olmadığı görülmektedir. Bu mitolojiye göre Tanrı, yaprağın hafifliğini, ceylanın bakışını, güneş ışığının kıvancını, sisin gözyaşını almış, rüzgârın kararsızlığını ve tavşanın ürkekliğini buna eklemiştir. Hepsinin üzerine balın tadını, kıymetli taşların sertliğini, kaplanın yırtıcılığını, kışın soğuşunu, ateşin yakıcılığını, saksağanın gevezeliğini, kumrunun sevgisini ilave etmiştir. Bütün bunları karıştırarak eritmiş ve kadını yaratmıştır. Ve yarattığı kadını sevsin diye erkeğe armağan etmiştir. Tanrı, boğanın bakışını, kaplumbağanın yavaşlığını, fırtına bulutlarının kasvetini, boranın dehşetini, tilkinin kurnazlığını, almış; sülügün yapışkanlığını, hindinin kabarışını, kedinin nankörlüğünü ve gergedanın derisinin sertliğini onlara ekleyip bunların üzerine ayının kabalığını, sivrisineğin vızıltısını, bukalemunun şıpsevdiliğini ilave etmiş ve erkeği yaratmıştır. Yarattığı erkeği ise adam etsin diye kadına vermiştir (101).

Yunan mitolojisinde; ilk tanrıça olan Gaia, Khaos'ta ortaya çıkan yer altı dünyasının en derin, en karanlık bölgesini yöneten Thanatos ve eşsiz güzelliği pek çok

ölümsüz tanrının yaratılmasının kaynağı olan Eros ile birlikte ortaya çıkan üç varlıktan biridir. Gaia'ya tapıldığı çağlarda Yunanlar, toprağın bitki vermesiyle kadının doğurması arasında bir bağ kurarak toprağın ruhunun kadın olduğuna inanmıştır (102,103).

Yunan mitolojisinde kadının farklı özelliklerini temsil eden tanrıça ve kadın figürleri arasında; keskin dişli, saç yerine başında canlı yılanlar olan, kendisine bakını taşa çeviren ve kötüyü simgeleyen lanetli tanrıça Medusa (104), güzelliği, sevgiyi, sevişmeyi simgeleyen aşk ve güzellik tanrıçası Afrodite, yeryüzüne inerken getirdiği kutuyu açarak kötülüklerin dünyaya ve insanlığa yayılmasını sağlayan ve tanrıların insanlara ceza olsun diye yarattıkları ilk kadın Pandora dikkat çekicidir (105).

Bazen erkek egemen, bazen erkek ve kadın denk, bazen kadınların ön planda olduğu bütün bu mitolojik anlatılar, tanrıların cinsiyet ve temel özelliklerinin oluşturuldukları toplumda varolan cinsiyet algısına göre değiştiğini göstermektedir.

2.3.1.2. Kadın ve Felsefe

Doğa ve toplumdaki değişimleri gözlem ve akıl yürütme yoluyla inceleyen, meydana gelen değişimlere ve zaman zaman ortaya çıkan sorunlara çözümler sunan filozoflar kadını görmezden gelmemişler, onun insan hayatında ve toplumsal hayatta işgal ettiği yeri belirlemeye çalışmışlardır. Kadının bazen bir anne, bazen bir eş ya da sevgili olarak kendi hayatlarında var olması, yaşadıkları toplumun etkileriyle birleşerek filozofların bu konudaki düşüncelerini geliştirmelerini sağlamıştır.

Günümüzdeki cinsiyet ayrımcılığının temeli belki de, MÖ 6. yy.'da kadınlığı tam ve açık olarak belirlenmişin karşıtı olarak alınan muğlak ve belirsiz olanla ilişkilendiren Pitagorasçılar'a dayanmaktadır. Bu dönemde kadın kötü, karanlık ve aşağı olan maddeyle aynı kategoride, erkek ise ruh ile özdeş olarak tanımlanır, kadının erdemleri erkeğe itaat etmek, onun egemenliğini ve belirleyiciliğini alçak gönüllü bir şekilde kabul etmek, erkeğin erdemleri ise yönetmek, egemen olmak ve belirlemek olarak ifade edilmektedir (106).

Varoluşta dünya üzerinde sadece erkeklerin olduğunu ve bu erkeklerden ruhun sahip olduğu ihtiraslara hâkim olamayıp eğrilik içinde yaşayanların ikinci doğuşlarında kadın olduklarını savunan Platon, kadınlardan kötülük içinde yaşam

sürenlerin ise her yeni doğuşta yaşayışlarına en çok benzeyen hayvana dönüştüklerini söyler. Eserlerinin bir kısmında beğenilen kadınla değil kente yararlı olacak kadınla evlenilmesinin kural haline getirilmesi gerektiğini, çeşitli değerlere sahip kadınların yine aynı değerlere sahip erkeklerle eş yapılmasının insanlarda iyi cinsin devamını sağlayacağını ifade eder. Ancak “Devlet” adlı eserinde aile kurumunu gereksiz gördüğünü, devletin iyiliğinin ortak kadın ve çocukla mümkün olduğunu söyler (107).

Antik Yunan’da kadının erkek karşısındaki konumunda temel ayrım noktasını biyolojik farklılıklara bağlayan görüşler de vardır. Bu görüşü benimseyen Aristoteles’e göre kadın eksik, sakat bir erkektir (108).

Orta Çağ’da kadının erkek karşısındaki ikincil konumu devam eder. Feodal sistemin kazanımları sonucunda bireylerin düşünceleri üzerinde etkin bir statü elde eden kilise, Avrupa topluluklarının Hristiyan değerlerine göre hareket etmeleri ve bu bağlamda düşüncelerini sağlayan, kendi kontrolünde bir sistem hayata geçirir. Kilisenin yürüttüğü bu faaliyetler sonucunda kadın ve erkeklere eşit olmayan haklar verilmesi Avrupa’da erkek egemen bir yapıyı meydana getirir. Böyle bir yapının oluşması feodal topluluklar arasında, sınıfsal yapının yanında cinsiyetçi bir yapının ortaya çıkmasını sağlar. Orta Çağ’ın toplumsal ve siyasal özellikleri sebebiyle halk arasında zaman zaman kadın erkek eşitliğine yönelik girişimler meydana gelir, ancak Hristiyanlık ve feodalitenin izlediği çeşitli yöntemlerle bu girişimler sonuçsuz bırakılır (109,110).

Aydınlanma Çağı’nda kadını erkeğin denetleme yetkisi altında ve onun tamamlayıcısı olarak tanımlayan, görevini ise hayatı erkek için zevkli bir hale getirmek olarak savunan görüşler vardır. Bu görüşe sahip filozoflardan Rousseau egemen güç olan erkek, evlatlığa kabul etmek zorunda olduğu çocuklarının başkalarından olmadığından emin olmak isterken, korkacak böyle bir şeyi olmayan kadının ise kocasının üzerinde aynı yetkiye sahip olmasına gerek olmadığını belirtir ve kadının konumunu erkeğe göre tanımlar. Aynı görüşü benimseyen Kant kadının bilgeliğinin hissetmek ve sezmeyle ilgili olduğunu, kadının bilgeliği akıl yürütmek olan erkekle eşit olmadığını, bu nedenle evde ve toplumda yönetmesi gerekenin erkek olduğunu savunur (111).

Kadının erkek tarafından kontrolünün gerektiğini düşünen bir başka Aydınlanma Çağı filozofu olan Schopenhauer'a göre ise; kadın çocuk doğurma işlevi dışında erkeğe göre noksandır (112).

Eserlerinde kadını yüzeysellik, erkeği derinlik olarak sunan ve kadını, kendisine "derinlik" verebilmek, eksikliğini tamamlamak için erkeğe muhtaç olarak tanımlayan Nietzsche, ayrıca erkek açısından kadını tehlike ve oyun olarak gördüğünü belirtir (113).

İnsanlık tarihi boyunca kadının, erkekler tarafından, erkeğin "öteki"si olarak tanımlandığı, doğa ve beden ile özdeş kılınarak kültür ve uygarlık yaratma sürecinden dışlandığı görüşüne sahip Simone de Beauvoir, kadının da muhakeme gücüne sahip olduğu, kendi potansiyelini fark ederek kendisini geliştirmeye yönelmesi gerektiğini savunur. Ayrıca biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki farka "Kadın doğulmaz kadın olunur" diyerek dikkat çeker (114).

2.3.1.3. Kadın ve Din

Kadının toplumsal yerinin belirlenmesi ve değişiminde şüphesiz belirleyici unsurlardan biri de dindir.

Günümüzde var olan dinlerin en eskilerinden olan Hinduizm'de kadının yaratılışı konusundaki inançlardan birinde Tanrı Brahma kendine bir hayat arkadaşı diler ve kendi bedenini ikiye ayırarak kadını yaratır. Diğer inançta ise insan neslinin yok olduğu bir tufandan Tanrı Vişnu tarafından kurtarılan tek insan olan Manu bir kara parçasına götürülür. Orada bir ateş yakar ve o ateşten kadın meydana gelir. Her iki yaratılış inancında da kadın doğuştan kötü özelliklere sahiptir. Bu nedenle kızlar evlenirken erkek tarafına yüklü miktarda çeyiz parası vermeli, nişan ve evliliklerde tüm masrafları kızın ailesi üstlenmelidir. Kadının asli görevi erkeğin hizmetinde bulunmak ve kendini kocasına adamaktır. Kadın ne olursa olsun kocasını bırakmamalı ve ölüm anında dahi onun yanında olmalıdır. Bu düşünceyle kocası ölen kadının, kocasının cenazesıyla birlikte yakılarak öldürülmesi Hinduizm'in yaygın olduğu bazı bölgelerde hala devam eden bir gelenektir (115,116).

Kadını erkekle eşit olarak kabul eden Zerdüştlük dünyanın en eski tek tanrılı dinidir. Kadın bu inançta erkekle bir arada ve birbirine arkadaş olarak yaratılır (117).

Kadının yaratılışı ile ilgili Yahudiliğin kutsal metinlerinde yer alan kıssalardan birinde kadın erkek ile aynı anda yaratılır. Yaygın olarak kabul edilen diğer kıssada ise kadın erkeğin kaburga kemiğinden yaratılır. Ayrıca kadın cennetten kovulmaya neden olan ilk günahın tek suçlusu kabul edilir. Hem erkeğin bir parçasından yaratılmış olması hem de ilk günahın sorumlusu olması nedeniyle de erkeğe göre ikincil konumdadır. Kadın aynı zamanda erkeği alçaltan ve onun onurunu zedeleyen bir varlıktır. Bu düşünceyle erkek her sabah kadın olmadığı için şükreder.

Benzer şekilde kadın Hristiyanlığın kutsal metinlerine göre erkekten yaratılır ve yaratılış amacı sadece erkeğin ihtiyaçlarını karşılamaktır. Ayrıca kadın cennetten kovulmaya neden olan ilk günahın tek sorumlusudur. Bu nedenle erkeğin kadından üstün olduğunu kabul eden Hristiyanlıkta erkek, her zaman kendisini kadının kötülüklerinden korumalıdır.

Kadına karşı erkeğin yaratılıştan gelen bir üstünlüğü olduğunu gösteren bir ayet, İslamiyet'in kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de yoktur. Kadın erkek ayrımı olmaksızın herkes bu dünyadaki amellerinin karşılığını öte dünyada alacaktır. Diğer semavi dinlerin kutsal metinlerindeki aksine Kur'an-ı Kerim'de cennetten kovulmaya neden olan ilk günahın sorumluluğunun tamamen kadına yüklenmesinin mümkün olamayacağını gösteren ayetler vardır. Kur'an-ı Kerim'de yer alan şahitlik için gereken insan sayısı ile mirasta kadın ve erkeğin hakları konularındaki ayetleri, bazı yorumcular İslamiyet'in kadını ikincil plana attığı şeklinde değerlendirir. Ancak İslamiyet'e göre kadın erkek eşitliğini kabul eden yorumcular bu ayetlerden böyle bir sonuç çıkarılamayacağını savunur (118-121).

2.3.1.4. Kadın ve Hukuk

Tarih öncesi dönemlerde insanların nasıl yaşadıkları ve hangi toplumsal kurumlara sahip oldukları konusunda elimizde yeterli veri yoktur. Bu dönemde insanların daha çok kemik, deri ve ağaçtan yapılan eşyalar kullandıkları düşünülmüş, arkeolojik çalışmalardan duvar resimleri ve anlamlandırılması kurgusal yapılan sınırlı buluntular elde edilmiştir.

Tarım devriminden yani insanların yerleşik hayata geçmelerinden sonra, özellikle yazının icadından sonraki döneme ait toplumsal tabakalaşma ve sosyal kurumlar ile günlük yaşama ait daha fazla bilgi veren veriler elde edilmiştir.

Aynı dönemde farklı coğrafyalarda yaşayan toplumlar, aynı gelişim basamağında yer almamıştır. Coğrafi koşulların izin verdiği yerlerde toplumlar birbiriyle her alanda daha yaygın bir etkileşime girmişken, ulaşım araçlarının yetersizliği ve coğrafi koşulların kısıtlaması nedeniyle birbirlerine yakın konumda olan toplumlar bile bazen birbirleri daha az temasta bulunmuşlardır. Bu nedenle kadınların geçmişten günümüze zaman içerisinde ve toplumdan topluma farklılık gösteren statüleri olmuştur.

Tarihte ilk yazılı barış anlaşmasını yapan taraflardan biri olan Hititlerde, kadına verilen değer ve haklar ataerkil özellikler taşımaktadır. Hitit ailelerinde baba çocuklarının ve karısının üzerinde hak sahibidir. Karısını zina yaparken yakalayan bir erkek karısını öldürmek ya da bağışlamak konusunda özgür bırakılmıştır. Boşanma hakkı çiftlerin her ikisine verilmiş, ancak boşanma durumunda kadına çocuklarından sadece birini yanına alma hakkı tanınmıştır. Kadının kocası ölürse, çocuğu yoksa kayınbiraderi, o da yoksa kocasının en yakın erkek akrabası ile evlendirileceği belirtilmiştir. Kocasını ölen kadının, mirastan payını alacağı belirtilse de payın oranı açıklanmamıştır. Kraliçe ise toplumdaki kadından farklı olarak bazı ayrıcalıklara sahip olmuştur. Hitit yasalarında kraliçe kralla eşit konumda sayılmış ve Kadeş Antlaşması'nda Hitit kralı ile birlikte onun da mührü yer almıştır (122-124).

Babil toplumuna ait ve tarihin en eski, en iyi korunmuş yazılı kanunlarından olan Hammurabi Kanunlarında; kadına mülkiyet ve miras hakkı, kocası onu ihmal ederse baba evine dönme hakkı tanınmıştır. Boşanma durumunda kadın kendi çeyizinin ve kocasının malının bir kısmının sahibi olabilmıştır. Evlilikte tek eşlilik esas alınmış, kadının çocuğu olmazsa kocaya ikinci eş alabilme hakkı tanınmıştır (125,126). MÖ. 1760 yılı civarında oluşturulan Hammurabi Kanunlarında kadına verilen hakların, daha sonraki toplumlardan, hatta günümüzdeki bazı toplumlardan bile daha ileri olması dikkat çekicidir.

Asurlularda baba ailenin reisi kabul edilmiştir. Baba kızını evlendirirken başlık parası almış, kızına çeyiz hazırlamış, ancak bunun dışında mirasından pay vermemiştir. İstisnai durum da olan kadınlar, erkeğin eşi ile rahibe kızları olmuştur ve

bunlar diğer mirasçılar ve erkek kardeşlere oranla daha fazla pay almıştır. Boşanma hakkı hem erkeğe hem kadına verilmiş ve boşanmak isteyen karşı tarafa boşanma parası vermiştir. Asurlu kadınlar ticaretin içinde aktif rol almışlar, gerektiğinde aile reisinin görevlerini yerine getirmişlerdir (127).

Sümer hukukunda kadının boşanmak istemesi durumunda nehre atılacağı belirtilmiş, erkeğin boşanmak istemesi durumunda ise kadına bir miktar gümüş para ödemesi yeterli görülmüştür (128).

Hintlilerde "Manu Kanunu" kadını çocukluğunda babasına, evlendiğinde kocasına, kocasının öldüğünde ise oğluna ya da kocasının akrabalarından birine bağlanmaya mecbur kılmıştır. Bu kanunda kadının vazifeleri; çocuk doğurup yetiştirmek ve ev işlerine bakmak şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca kocaya, çocuğu olmayan veya hep kız doğuran karısını bırakabilme yetkisi verilmiştir (125).

Çinlilerde çoğu zaman kız çocuklarına isim verilmemiş, bu çocuklar "bir, iki, üç..." diye adlandırılmıştır. Kadın, ölene kadar erkeğin nüfuz ve otoritesi altında bulunmak zorunda bırakılmıştır. Erkeğin evleneceği kadını satın alabileceği evlilikler kurulmuş, boşanma hakkı ise sadece erkeğe verilmiştir (129,130).

Mısır'da ilk dönemlerde kadın erkekle aynı haklara sahip olmuştur. Evlilik yaşı kadınlarda 12 ile 14 yaş arası olarak belirlenmiş, evlenecek kişilerin karar verip birlikte yaşamaları halk tarafından karı-koca olarak görülmeleri için yeterli sayılmıştır. Boşanma hakkı çiftlerin her ikisine de verilmiştir. Eşlerin oturdukları ev kime aitse boşanma durumunda diğer birey evi terk etmiştir. Evlendikten sonra sahip olunan mülklerde ise kadının payı erkekten bir miktar daha fazla olarak hesaplanmıştır. Miras bırakma, evlatlık alma veya evlatlıktan reddetme, mahkeme önünde şahitlik, dava açma, eşi öldükten sonra ailenin reisliğini üstlenme, köle alma veya elindeki köleleri serbest bırakma Mısır toplumunda kanunlar tarafından kadına tanınan haklar içerisinde yer almıştır (131-133). Bununla birlikte yaklaşık 3500 yıllık geçmişi olan imparatorluğun farklı dönemlerinde kadının statüsünde de farklılıklar olmuştur.

Günümüz hukuk sistemlerine bile etkisi bulunan Roma hukukunda kadın, ailenin diğer üyeleri gibi babaya hâkimiyet bağıyla bağlı fertlerden biri olarak kabul edilmiştir. Kadın evlenmeden önce eğer babası yaşıyorsa onun hâkimiyeti altında olduğu için hak ehliyeti ve malvarlığı babasına, şayet babası öldü ise hak ehliyeti ve malvarlığı kendisine aittir. Erkekle evlilik konusunda yapacağı anlaşmada kadına

evleneceği erkeğin hâkimiyeti altına girip girmeme şeklinde iki seçenek sunulmuştur. Evleneceği erkeğin hâkimiyeti altına girmeyi yani manusu kabul eden kadın erkeğin ailesine dâhil olmuş, şayet sahipse hak ehliyetini ve malvarlığını kaybetmiş, kocası kadın üzerinde hukuken egemenlik hakkına sahip olmuştur. Manusu kabul etmeyen kadın ise erkeğin ailesine dâhil olmadan onunla birliktelik yaşamaya başlamış, ancak hak ehliyeti ve malvarlığı konusunda evlenmeden önceki konumunu korumuştur. Ayrıca Roma'da tarihsel süreçte kadın kamusal ve siyasal alanda görev alamamış, hatta Roma Senatosu kadının herhangi birinin lehine tanıklık yapmasını dahi yasaklamıştır (134-137).

Yunan şehir devletlerinde, miras erkek çocuğun hakkı kabul edilmiş ve erkek kardeşi olmayan bir kızın babasından düşen mirası oğluna devretmesi zorunlu kılınmıştır. Kadına siyasal hak ve yetkiler verilmemiştir, demokrasi yalnızca erkeğe verilmiş bir hak olarak görülmüştür. Kadın evlenene kadar bir erkek akrabasının koruması altında yer almış, evlendikten sonra ise kocasının korumasına geçmiştir. Kadının evlilik yaşı 15 ile 18 yaş arası olarak belirlenmiştir. Evliliklerde tek eşlilik hukuki kabul edilmiş, kadına da dilediğinde boşanabilme ve çeyizini geri alabilme hakkı verilmiştir. Yunanlarda bir kadını yükselten ve ona onur veren iş rahibelik olarak kabul görmüş ve rahibelerin çoğunu evli kadınlar oluşturmuştur. Kadınlara diğer Yunan devletlerinden farklı davranan Spartalılarda, kadınlar toplum içinde özgürce yaşamışlar ve özellikle eğitim konusunda erkeklerle eşit haklara sahip olmuşlardır. Ayrıca Spartalı kadınlar, diğer Yunan devletlerindeki kadınlardan daha büyük yaşlarda evlenmişlerdir (116,138).

Araplarda Cahiliye Dönemi'nde kitap ehli yani Hristiyan veya Yahudi olmayan kabilelerde kadın, kendisine en temel insani hakların tanınmadığı, erkeklere göre utanç verici ve insandan çok eşyaya benzeyen bir varlık olarak görülmüştür. Kız çocuğu sahibi olan baba, çocuğunu toprağa gömüp gömmeme hususunda töreyle duyguları arasında kararsız kalmıştır. Kadının çok fazla mağdur edildiği hususlardan biri de evlilik olmuştur. Bu durum normal nikâhla gerçekleştirilen evlilik, nikâhsız yaşama, süreli nikâh, eşleri karşılıklı değiştirme, bir erkekten çocuk sahibi olmak için eşi ona sunma, büyük oğlun babasının ölümünden sonra üvey annesiyle evlenebilmesi, başlık ve mehir vermemek için kızların değiştirilmesi gibi pek çok farklı şekilde gerçekleştirilmiştir. Boşanma yetkisi sadece erkeğe verilmiştir. Kadının mirasta hakkı

olmadığı kabul edilmiştir. Bununla birlikte asil bir aileye sahip ve şehirli bazı kadınlar, ticaretle uğraşabilmiş ve evlenecekleri kişiyi seçebilmiştir. Cahiliye Dönemi'nde kitap ehli olmayan Arap kabilelerinde İslamiyet'in kabulü ile birlikte kadının statüsü değişmiş, kızların hayatlarına son verilmesi kaldırılmış, evlilik ve ayrılma belli kurallara bağlanmıştır. Kadın ilk kez miras ve mal edinme hakkına sahip olmuştur (139-141).

Franklar arasında kadınlar, yasalara göre toprak mülkiyetinin mirasından dışlanmıştır. Eğer erkek çocuk varsa kız çocuk mirastan tamamen mahrum bırakılmıştır. Hatta bu yasaya uygun bir hareket olarak da Fransa'da kadınlar tahta çıkma haklarından mahrum bırakılmışlardır. Bununla birlikte kadınların ilk kitlesel eylemlerinin ortaya çıktığı ülke Fransa olmuştur. Kadınlar Fransız Devrimi ile birlikte ülkede yaygınlaşan eşitlik ve özgürlük kavramlarından yararlanmayı istemişlerdir. Ancak bu isteklerini gerçekleştirememişlerdir. Kadınların toplantı yapmaları, dernek kurmaları yasaklanmış, faaliyetlerdeki kadın kulüpleri kapatılmıştır. I. ve II. Dünya Savaşları ile birlikte erkeklerin savaşta olması nedeniyle kadınlar toplumsal yaşamda daha fazla rol almaya başlamış, bu dönemde kadınlar eşit eğitim hakkı, mülkiyet hakkı, istedikleri işte çalışma hakkı gibi hakları elde etmişlerdir. Fransız kadınları seçme ve seçilme hakkına 1947 yılında sahip olmuştur (142).

İngiltere'de kadınlar 5. yy.'dan 11. yy.'a kadar eşleri tarafından satılabilmiş, erkekler tarafından kirli, pis bir varlık olarak görülmüşler ve bir dönem İncil'e el sürmelerine dâhi izin verilmemiştir. Ancak 1857'de kadınlara boşanma hakkı, 1893'te mülkiyetlerini istedikleri gibi kullanma hakkı verilmiştir. 1918'de otuz yaşından itibaren oy verme hakkı tanınmış olan kadınlar, on yıl sonrasında erkeklerle yurttaşlık hakları bakımından eşit konuma getirilmiştir. 1973'teki yasa ile kadınlara boşanma ve diğer alanlarda daha fazla hak verilmiştir. 1975'te 'Cinsiyet Ayrımcılığı Yasası' ile 'Eşit İşe Eşit Ücret Yasası' kabul edilmiştir (143).

Rusya'da kadın kocasının izni dışında bir iş yapamamış, onun kölesi olarak görülmüştür. Rus Medeni Kanunu'nda 'Kadın ailenin reisi olan kocasına itaat borçludur, onu sevmelidir, saymalıdır ve ona sınırsız bir bağlılık ve hoşgörü göstermelidir.' şeklinde bir ifade yer almıştır (125).

İsviçre'de resmi olarak çok yakın tarihe kadar ailenin reisi erkek, kadının görevi ise ev işleri yapmak olarak kabul edilmiştir. Kadına seçme ve seçilme hakkının

1971’de verildiği İsviçre, Avrupa’da kadına bu hakkın en geç verildiği ülke olmuştur. 1978’de kadına, çocuklarının hukuki himayesinde erkeklerle eşit haklar tanınmıştır. 1981’de kadın ve erkeğin eşitliği ve ücrette eşitlik ilkeleri anayasaya eklenmiştir. 1988’de erkeğin ailenin reisi ve kadının görevinin ev işleri yapmak olduğu maddesi yasadan çıkarılmıştır. 1996’da kadının iş ve ücret alanında uğradığı mağduriyeti ve kadına cinsel tacizi ortadan kaldırmak amacıyla eşitlik yasası yürürlüğe girmiştir. 2004’te evlilikte eşler arasındaki şiddetin yasal ve zorunlu olarak izlenmesi gerektiği ve bu kapsamdaki bütün suçların cezalandırılması gerektiği yasa maddesi olarak kabul edilmiştir. 2013’de kadına isterse evlilik öncesi soyadını kullanma veya eşinin soyadıyla birlikte kendi soyadını da kullanma hakkı getirilmiştir (144-145).

İtalyan Medeni Kanunu 1975 yasası ile köklü bir biçimde değiştirilmiş, evlenme yaşı on sekize çıkarılmış, edinilmiş mal ortaklığı konusunda evli kadın ile erkeğin aynı hak ve sorumluluklara sahip oldukları belirtilmiştir. Miras konusunda da kadına tanınan haklar artırılmıştır (146).

Almanya’da 1913’te kız lisesi açılmış, 1918’de kadınlara oy hakkı verilmiş ve kadınların erkeklerle aynı hak ve görevlere sahip oldukları yasalaşmıştır. Anayasa’nın üçüncü maddesi ile de evlilikte, boşanmada, siyasi haklarda kadın ve erkek eşitliği sağlanmıştır (147).

Kadınlar Amerika Birleşik Devletleri’nde haklarını 1890’dan sonra elde etmeye başlamışlardır. Kadınlara oy hakkı 1920’de tanınmış, boşanma hakkı ise her eyaletin kendi yasa ve mahkemeleri ile düzenlenmiştir. Kadınların çalışma, ücret, eğitim durumlarının iyileştirilmesi için 1961’de yeni yasalar çıkarılmıştır. 1952’de Kadınların Siyasi Haklarına Yönelik Sözleşme, 1979’da Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi onaylanmıştır. 1996 yılından itibaren “Kadın hakları insan haklarıdır” ilkesi benimsenmiştir (125,147).

Kadınlar Türklerde daima erkeği tamamlayıcı unsur olarak görülmüş ve pek çok hakka sahip olmuşlardır. Evlilikte tek eşlilik yaygınlığını korumuş ve kadınların da rızası alınmıştır. Evlenen kadınlar, baba evindeki isimlerini kullanma haklarına sahip olmuşlardır. Kadınlara, kocalarından ayrı mal edinme hakkı tanınmıştır. Sosyal ve dinî hayatta önemli görevler üstlenen kadınlar, katıldıkları dinî merasimlerde başkanlık yapabilmişlerdir.

Türkler 751 yılında Talas Savaşı sonrası İslamiyet'i kabul etmiş, ancak İslamiyet'ten önce sahip oldukları değerlere belli bir süre hürmet etmişlerdir. Buna bağlı olarak kadınların statüleri de İslamiyet'ten öncekine benzer şekilde bir süre devam etmiştir. İslamiyet'i kabul eden Türkler için, göçebe ve yerleşik hayat düzeni şeklinde yaşadıkları iki dönemde de kadınlar önemli görevler üstlenmiştir (148).

Türk devletlerinden Müslümanlığı ilk kabul eden Karahanlılarda; 'terken' unvanına sahip sultanın eşi, kendisine ait askerlere ve divana sahiptir. Ayrıca sultan ile birlikte harbe katılmış, devletin geleceği için etkin rol oynamıştır (149).

Anadolu merkezli ilk Türk devleti Selçuklularda, devlet yönetiminde İslamiyet'in etkileri olmakla birlikte, kadınlar günlük hayatta eski kültürlerine bağlı yaşamışlardır. Hatta devletin kurucusu olan Tuğrul Bey'in eşi, gerektiğinde devletin uğramış olduğu saldırıya kendisine ait ordusu ile birlikte karşılık vermiştir (150,151). Kadınlar İslamiyet'in kabul edilmesiyle birlikte kendisini ev içerisine kapamamış, Selçuklu döneminde erkekler ile birlikte aynı hayatı yaşamışlardır.

Osmanlı Devleti'nde kadının toplumsal konumu, eski Türk devletlerine göre daha geride kalmıştır. Ayrıca devletin sınırlarının genişlemesi ve gayrimüslim kadınların Osmanlı tebaası haline gelmesi nedeniyle diğer İslam toplumlarından da farklılıklar göstermiştir. Kuruluşundan yıkılışına kadar geçen süreçte yayıldığı coğrafyalar ve bu coğrafyalarda yaşayan halkların etnik yapıları da düşünüldüğünde, Osmanlı Devleti'nde her dönem ve her coğrafya için geçerli olabilecek bir kadın statüsü tanımlamak son derece zordur. Kadınlar çalışma hayatına Kanuni Sultan Süleyman ve 3. Selim döneminde girmişlerdir. 3. Selim döneminde kadınlar hekimlik yapmış, geçmiş tecrübelerden faydalanarak şifalı bitkilerle hastalıkları tedavi etmiş ve doğum yaptırmışlardır. Kadınların evlerinin haricinde en fazla uğraştıkları alan hayır işleri olmuş ve vakıflarda görev almışlardır. Kadınlara miras hakkı ve bu miras üzerinde tasarruf hakkı tanınmış, ancak mirastan erkeklere göre daha az pay almaları uygun görülmüştür. Gerileme döneminde devlet bütün kurumlarıyla birlikte zaafa uğramış ve bu dönemde kadınlar da toplum içerisindeki yerlerini kaybetmiştir. Fransız İhtilali'nin bir yansıması olarak Tanzimat'la birlikte kadın yaşamının Fransız Yurttaşlar yasasına göre mi yoksa İslam ahlakına göre mi düzenleneceği konusundaki tartışmalar başlamış, ancak kadınların yaşamında önemli bir değişiklik olmamıştır. Kadınlar Tanzimat dönemine kadar sadece sıbyan mekteplerine gidebilmiş ve yalnızca

dini eğitim almışlardır. Tanzimat'ın ilanından sonra ise yükseköğretimin verildiği kurumlarda bazı bölümlerde eğitim alabilmişlerdir. 1847 yılında kız çocuklar mirastan erkek çocuklar kadar pay alabilme hakkı kazanmıştır. 1848 yılında kadınlar ailelerinden kalan araziler üzerinde eşit haklarla mirasçı olabilmışlardır. 2. Meşrutiyetin ilanı ile kadınların meslek sahibi olabilmeleri için gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Aile Hukuku Kararnamesi ile kadınlarda evlenme yaşı 17 olarak belirlenmiş, evlenme ve boşanma işlemleri devlet tarafından kayıt altına alınmış ve erkeğin ikinci kadınla evlenmesi ilk eşinin rızasına bırakılmıştır. Önceleri yalnızca ebelik eğitimi alabilen kadın bu dönemde hemşirelik eğitimi de alabilmiştir. Kadınların üniversite hayatına ilk girişleri Fen ve Edebiyat Fakülteleriyle olmuş, Hukuk Fakültesi ve Tıp Fakültesi 1922'den itibaren kız öğrenci kabul etmiştir (151-153).

Atatürk, Cumhuriyet'in ilanından sonra yapmış olduğu inkılaplarında, kadın ve erkeğin eşit hakları olması gerektiğini de dikkate almıştır. 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim devlet kontrolü altına alınmış, kadının eğitim açısından da erkekle eşit olduğu kabul edilmiştir. 1926 yılında yürürlüğe giren Medeni Kanun ile kadın ve erkeğin yasa önünde eşit hakları olması sağlanmıştır. Erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi ve kadının bir başkasına verdiği vekâlet ile evlenmesi yasaklanmıştır. Ayrıca kadınların evlenme yaşı 18 olarak belirlenmiştir. Boşanma, velayet, miras ve tanıklık konusunda kadına erkekle eşit haklar verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nde kadınlar, 1930 yılında Belediye Yasası'yla seçimde oy kullanma hakkı ve 1933 yılında Köy Yasası'nda yapılan değişiklik ile köyde muhtar ve ihtiyarlar kurulunda seçme ve seçilme hakkı kazanmıştır. 1934 yılında anayasada yapılan değişiklikle milletvekili seçme hakkı 22 yaşında olan her Türk kadın ve erkeğini kapsamış, milletvekili olabilme ise 30 yaşında olan her Türk kadın ve erkeğine verilmiştir. Türk kadınına verilen bu haklar diğer ülkelerde de yankılar bulmuş, Türk kadını diğer ülke kadınları tarafından örnek alınmaya başlanmıştır. 1990'lı yıllarda AB uyum sürecinde devletin yapmış olduğu düzenlemelerle kadın hakları konusunda gelişmeler sağlanmış, 1985 yılında uluslararası bir sözleşme olan "Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın kaldırılmasını amaçlayan sözleşme" imzalanmıştır. Kadın hakları konusunda 2001 yılında Medeni Kanun'da, 2004 yılında Ceza Kanunu'nda ve Anayasa'da önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. 2005 yılında hem Büyükşehir

Belediyelerine hem de nüfusu 50.000'i geçen belediyelere kadın ve çocuklara yönelik koruma evleri açma zorunluluğu getirilmiştir. 2007 yılında Gelir Vergisi Kanunu'nda yapılan değişiklikle kadının ev içinde yaptığı ürünleri kermes gibi yerlerdeki satışı sonucu elde ettiği gelirin, vergiden muaf tutulması kararlaştırılmıştır. 24.03.2009 tarihli Resmi Gazete'de 'Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun Kurulmasına İlişkin 5840 Sayılı Kanun' yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir. 2010 yılında anayasada kadın ve çocuklara karşı yapılan istismarların önlenmesi için yapılacak çalışmalarda yatırımların onaylanacağına yönelik değişiklik yapılmıştır. 2013 yılında kadın milletvekillerinin TBMM'ye başörtü ile girememe yasağı kaldırılmıştır (154-163).

2.3.1.5. Kadın ve Sanat

Yaşamın her alanında var olan kadın, hem bir obje hem de sanatçı olarak sanat alanında da yer alır. Kadının sanat alanındaki bu konumu toplumdan topluma ve tarihsel süreç içerisinde aynı toplumda farklılıklar gösterir.

Sanat alanını ilgilendiren ilk çalışmalar, arkeolojik araştırmalarda bulunan İlk Çağ'a ait mağara duvar ve tavanlarına yapılan resimler ile özellikle Ana Tanrıça heykelleri olmak üzere taşınabilir heykellerdir. Mağaza duvar ve tavanlarına yapılan resimlerin yapılış amaçları belirlenemediğinden, kadının obje olarak yer aldığı bilinen ilk sanat eserleri, binlerce yıl öncesinde yaşayan insanlar tarafından bolluk, verimlilik, doğurganlık, mutluluk, güzellik ve aşk istemlerinin somutlaştırılmış nesnesi olarak yapılan Ana Tanrıça heykelleri kabul edilir (164).

Ana Tanrıça heykelleri farklı toplumlarda ve farklı dönemlerde yapılmış olmasına rağmen ortak karakteristik özellik ve biçimlere sahiptir. Ana Tanrıça heykellerinde genellikle doğurganlığın sembolü olarak iri göğüs, abartılı bir karın ve büyük bir kalça ön plana çıkarılmış yüze fazla önem verilmemiştir (164).

1868'de Fransa ve İspanya'da yapılan arkeolojik kazılarda Eski Taş Çağı'na ait bulunan pek çok eser arasında sanat eseri olarak kabul edilip edilmemeleri hala tartışma konusu olan iki Ana Tanrıça heykeli vardır. Bunlar Tan-Tan Ana Tanrıçası ve kadının bilinen en eski temsili olan Berekhat Ram Ana Tanrıçası'dır (164).

Resim/Fotoğraf 6. Berekhat Ram Ana Tanrıçası (M.Ö. 700.000 -230.000) (164).

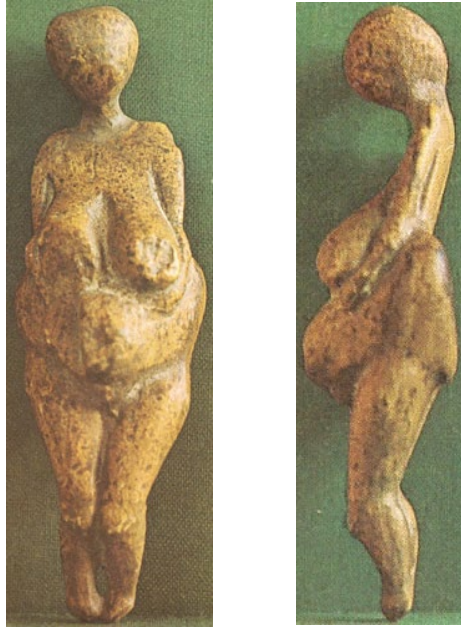
Resim/Fotoğraf 7. Tan-Tan Ana Tanrıçası (M.Ö. 500.000 -200.000) (164).

Farklı ülkelerde farklı dönemlere ait pek çok Ana Tanrıça heykeli bulunmuştur. Ait olduğu toplum ve dönem açısından önemli olan Ana Tanrıça heykellerinden biri Hohle Fels Ana Tanrıçası heykelidir. Bu heykel 2008’de Almanya’da bir mağarada bulunmuş ve yaklaşık olarak M.Ö. 40.000-35.000 yıllarına ait olduğu belirlenmiştir (164).

Resim/Fotoğraf 8. Hohle Fels Ana Tanrıçası (M.Ö 35.000-40.000) (164).

Kostenky Ana Tanrıçası heykeli Rusya’nın bilinen en eski figüratif heykelidir ve yaklaşık olarak M.Ö 30.000’de yapıldığı düşünülmektedir (164).

Resim/Fotoğraf 9. Kostenky Ana Tanrıçası (M.Ö. 30.000) (164).

1970'de Fransa'da bulunan Monpazier Ana Tanrıçası heykeli, Fransa'nın tarih öncesine ait en eski heykelidir. Yaklaşık olarak M.Ö. 30.000'de yapıldığı düşünülür (164).

Resim/Fotoğraf 10. Monpazier Ana Tanrıçası (M.Ö. 30.000) (164).

Tarih öncesi dönem kadın heykellerinin en ünlülerinden biri olan Willendorf Ana Tanrıçası heykeli, 1908'de Avusturya'da bulunmuş ve yaklaşık olarak M.Ö. 30.000-25.000 yıllarında yapıldığı belirlenmiştir (164).

Resim/Fotoğraf 11. Willendorf Ana Tanrıçası (M.Ö. 25.000) (164).

İtalya'nın en ünlü tarih öncesi kadın heykeli olan Savignano Ana Tanrıçası heykeli 1925'te İtalya'da bulunmuş, M.Ö. 25.000'li yıllara ait olduğu belirlenmiştir (164).

Resim/Fotoğraf 12. Savignano Ana Tanrıçası (M.Ö. 25.000) (164).

Slovakya'da 1938 yılında bulunan Moravany Ana Tanrıçası heykeli Slovakya'nın en eski ve en değerli yaratıcı ifadesi olan heykelidir. Bu heykelin yaklaşık olarak M.Ö. 24.000-22.000 yıllarına ait olduğu düşünülmektedir (164).

Resim/Fotoğraf 13. Moravany Ana Tanrıçası (M.Ö. 24.000-22.000) (164).

Sireil Ana Tanrıçası heykeli 1959'da Fransa'da bulunmuştur. Diğer Ana Tanrıça heykellerinin aksine göğüslerinin küçük olması bakımından önemlidir. Yaklaşık olarak M.Ö. 11.000'de yapıldığı belirlenmiştir (164).

Resim/Fotoğraf 14. Sireil Ana Tanrıçası, (M.Ö. 11.000) (164).

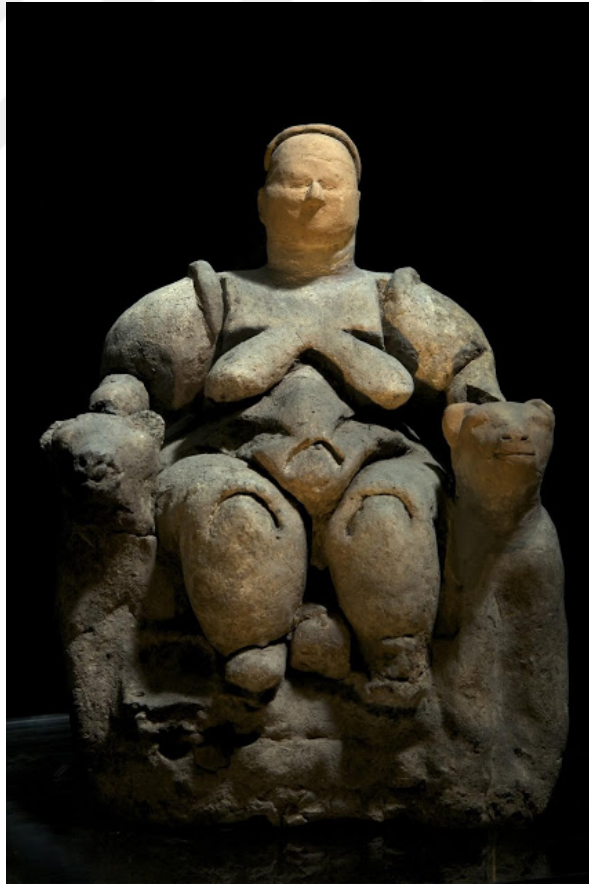
İnsanın toprağı ekip biçmesi ve hayvanları evcilleştirmesi yoluyla yavaş yavaş doğayı egemenliği altına aldığı Cilalı Taş Devri ile birlikte kadın heykellerinde de çeşitlenme ve bölgesel değişiklikler ortaya çıkmıştır. Eski Taş Devri'nde kadın heykelinin bacaklarında kıvrımları vardır ve kafası aşağıya doğrudur. Cilalı Taş Devri'nde ise artık hem ayakta duran, hem de oturan figürler görülmektedir ve bu figürlerin bakışları yukarı doğrudur.

Anadolu'da kadın heykelleri tarımsal etkinliklerin ve bereket beklentisinin başladığı Cilalı Taş Devri ile görülmeye başlar. Bu nedenle Anadolu insanların bu heykelleri bereket sembolü olarak yaptığı düşünülür. Ayrıca bulunan bazı heykellerin içerisindeki oyuklarda bulunan tohumlar da bu düşünceyi destekler niteliktedir.

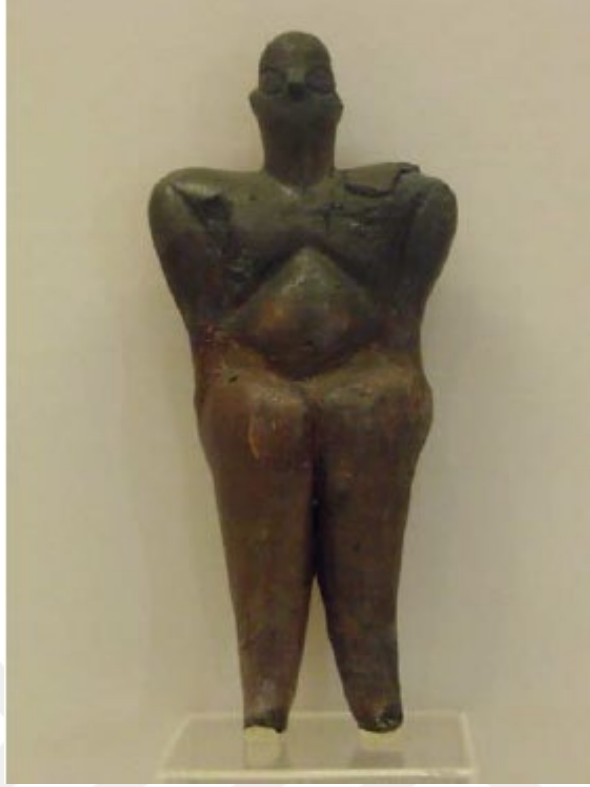
Anadolu'da Catalhöyük, Hacılar, Kuruçay, Çukurkent, Köşk Höyük, Höyücek, Badem Ağacı, Düden ve Alıçlı Höyük gibi pek çok yerleşim yerinde tamamı kadınları temsil eden heykeller bulunmuştur. Bu heykellerin ortak özellikleri şişman ve genellikle kollarını göğüsleri üzerine doğru bükmüş olmalarıyken, bir kısmının oturur ve bir kısmının ayakta durur şekilde olmaları aralarındaki temel farklardandır (164).

Resim/Fotoğraf 15. Ana Tanrıça heykeli, M.Ö. 6000 yılı, Hacılar (164).

Resim/Fotoğraf 16. Leoparlı Tahtında Oturan Ana Tanrıça Heykeli, M.Ö. 6000 yılı ilk yarısı, Çatalhöyük (164).

Resim/Fotoğraf 17. Ayakta Duran Ana Tanrıça Heykeli, M.Ö 6000 yılı ortaları, Hacılar (164).

Resim/Fotoğraf 18. Çatalhöyük tohumlu kadın heykeli (164).

Kadın Hitit ve Frigler döneminde de doğurganlığından dolayı tanrıların en büyüğü olan Ana Tanrıça olarak kabul edilir. “Kybele” adı verilen Ana Tanrıça, bolluğu ve bereketi simgeler ve bütün tanrı ile tanrıçaların anasıdır (165).

Resim/Fotoğraf 19. Kybele heykeli (165).

Antik Mısır’da kadın figürüne ait iki önemli eser vardır. Bunlardan biri M.Ö. 14. yy.’da Mısır Kraliçesi olan Nefertiti’ye ait büst ile M.Ö. 15. yy.’da 20-25 yıl hüküm süren ve Mısır’ın ilk kadın firavunu olma özelliğini taşıyan Hatşepsut’a ait rölyeftir (166-167).

Resim/Fotoğraf 20. Nefertiti (M.Ö. 14. yy.), Mısır kraliçesi (166).

Resim/Fotoğraf 21. Kadın Firavun Hatshepsut'u resimleyen rölyef (167).

Antik Yunan'da kadın figürleri, bazen kille şekillendirilerek, bazen de mermer yontularak bir heykelle dönüştürülmüştür. Bu heykellerde kadının hem toplumsal yeri hem de ruhani varlık olarak önemi vurgulanmak istenmiştir. Bu dönemde bu amaçla yapılan eserler Ana Tanrıça heykelleri ve Tanrıça Venüs (Afrodit), Helen gibi mitolojik tanrıçaların resim ve heykelleridir (165).

Resim/Fotoğraf 22. Ana Tanrıça heykeli, Pişmiş Toprak, Gordion (165).

Resim/Fotoğraf 23. Eroslu Afrodit, Pişmiş Toprak, Roma Dönemi (165).

Kadın resim sanatının gelişmesiyle birlikte pek çok sanatçı tarafından resmedilmeye başlanmıştır. Bazı sanatçılar kadını resmederken toplumun o günkü yargılarının ötesinde eserler vermiştir. Bu sanatçılardan biri Gustave Klimt'dir (1862-1918) (168).

Klimt kadını pek çok eserinde resmetmekle birlikte Danae isimli kadının hayatın zorluklarına rağmen duygusal kalabildiğini anlattığı resmi en dikkat çekici eserlerinden birisidir.

Resim/Fotoğraf 24. Klimt, Danae, 1907, Galerie Wurthle, Viyana, Avusturya (169).

Danae içindeki acıları parçalayarak atmak istercesine sağ elini kalbine götürür, yüzünde ise kaybolmayan bir masumiyet ve çocuksuluk göze çarpar. Masumiyetini ifade eden diğer bir durum ise sol göğsünün açık olmasıdır. Uyuyor halde resmedilen

genç kadın, acılarını rüyalar âleminde yaşamaya devam eder. Sıkıntılı geçmişini ifade etmek adına saçları dağılarak omuzlarından dökülür. Eserdeki koyu kahve bölüm sahip olduğu karamsar ve derin düşünceleri, beyaz ve yeşil lekeler ise tüm yaşanan olumsuzluklara rağmen hala umut dolu olduğunu gösterir (170).

Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında dünyanın oldukça büyük bir coğrafyasını etkileyen yeni icatlar, keşifler, kültürel ve ekonomik bazı yeniliklerle birlikte sosyal ve siyasi gelişmeler olmuştur. Sanatçılar da bu gelişmelerden etkilenmiş ve bu dönemde ortaya çıkan değişimi yansıtan eserler üretmiştir. Pablo Picasso'nun (1881-1973) beş kadını normal beden ölçülerinin dışında resmettiği ve kadınların gözlerini izleyiciye dikerek resme bakan kişiyi etkilemeyi amaçladığı Avignonlu Kızlar adlı resmi bunun en güzel örneklerinden birisidir (170).

Resim/Fotoğraf 25. Picasso, “Avignonlu Kızlar”, 1907, Modern Sanatlar Müzesi, Newyork (171).

İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanya'sının İspanya'nın Guernica kasabasında düzenlediği hava saldırısında kadın, erkek ve çocuk toplam 1000 kişi ölmüştür. Yaşanılan acıyı eserlerinde kadının gözyaşları üzerinden anlatmayı hedefleyen Picasso, bu saldırıya ithafen 1937 yılında 36 tane ağlayan kadın resmetmiştir. "Ağlayan Kadın" adlı eseri bunların en bilinenidir (170).

Resim/Fotoğraf 26. Picasso, "Ağlayan Kadın", 1937, Tate Gallery, Liverpool (172).

Bu eserinde kadının duyduğu derin acıyı sert renkler kullanarak yansıtan Picasso, İspanya İç Savaşı ile birlikte zulmün evrensel tanımını da ifade etmektedir.

Kadınları konu alan resimlerin bir kısmında cinsellik ön planda tutulmakta, izleyici bu şekilde etkilenmeye çalışılmaktadır. 1940'lı yıllarda kadın figürünü eserlerinde kullanmaya başlayan Wilhelm de Kooning (1904-1997) ise resmettiği kadınlarda cinsellik ön planda gibi görünse de aslında cinselliği ikinci plana atan, genellikle kadın vücudu üzerinden ölümü hatırlatmayı amaçlayan eserleriyle bilinmektedir (170).

Resim/Fotoğraf 27. Wilhelm de Kooning, Kadın ve Bisiklet, 1952-53, Whitney Museum of Amerikan Art, New York (173).

Bu resmin üst orta düzlemindeki iri göğüsler dikkat çekmektedir. Pembe tonlarda resmedilen göğüslerin hemen üzerinde ikisi de birbirinin aynısı iki ağız, resmin üst orta kısmında bir çift göz, alt orta kısmında ise siyah konturlarla dış hatları belirginleştirilmiş bacaklar resmedilmiştir. Kooning bu resminde de diğer kadın imgeli çalışmalarında olduğu gibi kadınları, cinsellik gibi çekici unsurlar sergilemenin aksine ölüm ve yok oluş gibi olguları yansıtmak amacıyla resmetmiş, olumsuz ama bir o kadar dikkat çekici bir eser üretmiştir (170).

Kadınların çektiği fiziksel acılar, sanatçıların kadın figürünü kullanarak resmetmeye çalıştığı konulardan biridir. Bu konudaki eserlerin en güzel örneklerinden bir kısmı Frida Kahlo'ya (1907 - 1954) aittir (170).

Resim/Fotoğraf 28. Frida Kahlo: Diken Kolye ve Sinek Kuşları ile Otoportresi. 1940, University of Austin, Texas (174).

Amacı kadınların çektiği fiziksel acıları yansıtmak olsa da Kahlo, bu eserinde de olduğu gibi eserlerinde genellikle cesur bir kadın imajı çizmiştir. Kahlo yaşadığı üç gebelik kaybı sonrası bu olayların kendinde açtığı yaralarla birlikte kadınlık ve annelik temalı resimler de yapmıştır (170).

20. yy. başlarında kadının karşılaştığı sorunlar daha çok gündeme gelmeye başlamış bu durum sanat alanına da yansımıştır. Kadının karşılaştığı sorunları resim alanında dile getiren sanatçılardan birisi de Kate Kollwitz'dir (1867-1945). Kollwitz ilk eserlerinde yaşadığı toplumda boy gösteren cinsel ayrımcılığı ve bunun ortaya çıkardığı sorunları açıklamaya çalışmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda oğlunu kaybettikten sonra ise eserlerinde daha çok savaşa duyduğu nefret ve ölüm temalarına yer vermiştir. "Ölmüş Çocukla Kadın" adlı resmi ve daha önce 'Ölüm ve Sanat' başlığı altında değindiğimiz "Ölüm ve Kadın" adlı resmi, sanatçının en bilinen ve dikkat çeken eserleridir (170).

Resim/Fotoğraf 29. Kathe Kollwitz, Ölmüş Çocukla Kadın, 1903 (175).

Kollwitz 1903 yapımı “Ölmüş Çocukla Kadın” isimli bu eserde kadının güçlü bacakları arasına yerleştirilmiş çocuk figürü ile yoğun bir acı ve şefkat gibi iç içe geçmiş iki duygu durumunu anlatmaktadır. Annenin kemikli iri yapısı bebeğin annenin karnında nasıl güvenle yaşadığını hatırlatırken ölmüş yavrusunu güçlü kollarıyla sıkması onu yeniden güvende olacağı bedeninin içine sokmak istediğini göstermekte, yoğun bir acı yaşayan annenin ölü yavrusuna duyduğu şefkati ifade etmektedir (170).

Kadın sadece heykel ve resim alanında değil edebiyat, şiir, müzik gibi sanatın diğer alanlarında da önemli bir figür olarak karşımıza çıkar.

Kadın Türk destanlarında ailenin ve toplumun önemli bir üyesi olarak konumlandırılmıştır. Kadın (eşi) ve at destan kahramanının iki yakınıdır. Buna rağmen destanlarda kadının ikincil konumda olduğu kısımlar da dikkati çeker, örneğin bu kısımlardan birinde oğlan çocukların kız çocuklardan üstün tutulduğu görülmektedir. Tarihsel araştırmalara göre eski Türk topluluklarında ana ve eş olarak evin koruyucusu olan kadın, törenlerde de en itibarlı yer olan sağ tarafta bulunur (176).

Kadının 13. yy.’dan 19. yy.’ın ilk yarısına kadar süren döneminde toplumsal yaşamdan çekilişiyle orantılı olarak aşağılandığına divan edebiyatında tanık olunur. Divan edebiyatı şairleri kadını daima küçümser, ondan bahsederken kaşık düşmanı, baş belâsı diye hakaretleri kullanırlar ve eserlerinde kadından sakınmaya, onun sözlerine aldanmamaya sık değinirler (176). Erkek şairlerin yanı sıra divan edebiyatının bilinen ilk kadın şairi Zeynep Hatun da bu konuda erkek söylemlerinden sıyrılamamış, kadınlığa özgü naiflik, yumuşaklık, kırılmalık gibi huyları zayıflık saymıştır (177).

Divan edebiyatı daha çok saray ve çevresindekiler tarafından benimsenmiştir. Oysa halk şairleri tarafından kadına verilen değer divan edebiyatındakinden çok farklıdır. Halk şairleri için kadın sevgilidir ve her türlü övgüyü hakeder (176).

Edebiyat alanında kadının sorunlarının irdelenmesi, Osmanlı Devleti’nin batılılaşmaya başladığı Tanzimat Dönemi’yle başlar ve sanatçılar çalışmalarında kadına verilen değer bu dönemde Batı’da düşük olmasından etkilenir. Sorunları irdelenen kadın edebiyata öncelikle “düşkün kadın” tipiyle yansır ve sorun onun da insan olduğu, kurtarılması gerektiği gibi ahlaki kaygılardan kaynaklanır. Bu temaya Ahmet Mithat’ın Henüz Onyediy Yaşında adlı romanında da rastlanır. Bu romanın

kahramanı olan kadının düşkünlüğüne yoksulluğun yol açtığı, kurtulması için tek çarenin bir erkeğe eş olmak olduğu ifade edilir. Bu bakış açısı günümüze kadar değişik şekillerde sürüp gelmiştir (176).

Ülkenin sanayileşmesi ve kadının toplumsal hayatta daha fazla yer almasıyla birlikte Batı'da kadına bakış açısında yaşanan değişiklikler sanatçılarımızın da kadına bakış açılarını etkilemiştir. Pek çok sanatçı kadın sorunlarına, kadın gözüyle evlilik kurumuna, aşka ve anneliğe dair birçok konuya değinen eserler yazmıştır. Fatma Aliye bu konulardaki eserleriyle ünlü yazarlardan biridir (177).

Kadını hem meta hem de asalak konumunda yetkinlikle betimleyen ilk yazarın 1900'de yayımlanan *Aşk-ı Memnu* romanıyla Halit Ziya Uşaklıgil olduğu söylenir. Bu romanda Firdevs Hanım, Bihter'i bir iş kadını gibi pazarlar. Romanın sonunda ise yasak aşk, egemen ahlakın kendisine biçtiği ölüm cezasına çarptırılır (177).

Kadının sorunları edebiyat alanında dile getirilirken, yıllar ilerledikçe bu sorunların farklı yönlerine de değinilmeye başlanır. Kadının sorunlarını cinsel özgürlük boyutunu da içererek dile getiren Leylâ Erbil'in *Gecede*, *Tuhaf Bir Kadın*, *Eski Sevgili* adlı kitapları ile kadının emekçi ve sömürülen kimliğini vurgulayan Orhan Kemal'in *Cemile*, Yaşar Kemal'in *Meryemce*, Fakir Baykurt'un *Irazca* kitapları örnek olarak verilebilir (176).

Yahya Kemal'in ölüme yazıldığı zannedilen ama aslında ressam Celile Hanım'ın *Heybeliada'dan İstanbul'a doğru yol alışında yaşadığı kederi anlattığı* meşhur şiiri "Sessiz Gemi", Nazım Hikmet'in büyük kısmını hapiste geçirdiği için en çileli ve en uzun ilişkisine yönelik yazdığı şiiri "Piraye için", Abdülhak Hamit Tarhan'ın kaybettiği eşi Fatma Hanım'ın ardından yazdığı şiiri "Makber", Özdemir Asaf'ın *Mevhine Hanım'a duyduğu karşılıksız aşkı için yazdığı şiiri "Lavinia"*, Ahmet Muhip Dıranas'ın annesinin arkadaşı ve komşuları olan Fahriye Hanım'a yazdığı şiiri "Fahriye Abla", Cahit Sıtkı Tarancı'nın arkadaşının kardeşi Mihrimah Hanım'a olan ancak içinde gizlice yaşadığı aşkı anlatan şiiri "Kara Sevda", Abdurrahim Karakoç'un gençlik çağında sevdiği, "seviyordum ama olmadı" dediği aşkı için yazdığı "Mihriban", Ahmed Arif'in genç yaşında âşık olduğu ve karşılıksız aşkı Leyla Erbil'e için yazdığı "Hasretinden Prangalar Eskittim" bu dönemde kadının toplumsal rolünün değişiminin yanında, kadınlarla kurulan kişisel ilişkilerin de etkileriyle yazılan ve sadece yazıldığı dönemde değil, günümüze kadar okuyucuyu etkileyen çok önemli

eserlerdir (178).

Kadının toplumsal yerinin değişmesiyle birlikte edebiyat alanında kadın zaman zaman şeytanın temsilcisi sayılmış ve fitne fücra kurban edilmiş; zaman zaman melek addedilmiş ve baştan çıkarılmaya hazır bir masume olarak tanımlanmış; bazen de çektiği acılar kutsallaştırılıp kahramanlaştırılmıştır (177).

Yaşanılan toplumda kadının ikincil plana atılmasına benzer olarak kadın sanat alanında da özne veya nesne olarak ikincil plana atılmıştır. İngiliz sanat tarihçisi Gombrich'in 1950'de yayımlanan 'Sanatın Öyküsü' adlı kitabında tek bir kadın sanatçıya yer verilmez. Ona göre kadın sanatçılar, sanat tarihine girebilecek kadar "önemli" işler yapamadıkları ve "büyük sanatçı" olamadıkları için sanat tarihinden dışlanmalıdır (179).

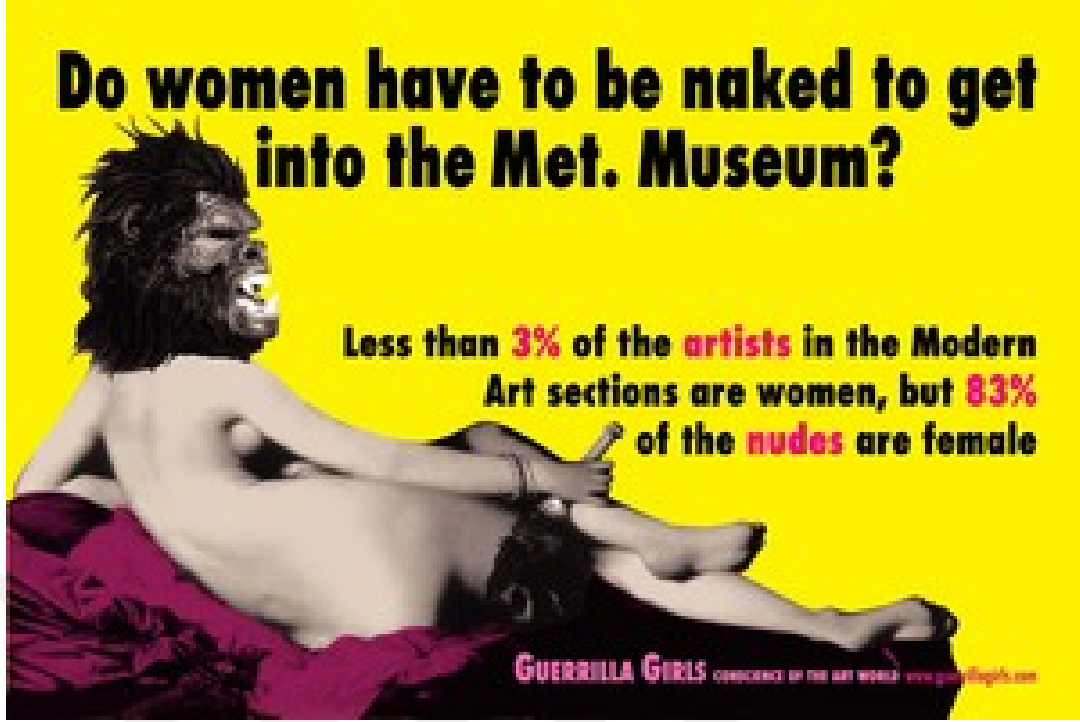
Buna karşın Amerikalı sanat tarihçisi ve yazar Linda Nochlin, 1971 yılında 'Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?' adlı makalesinde kadını pasif konumda yansıtan ya da yok sayan bir tarihten söz eder. Tarihte kadın sanatçıların olmayışının düşünüldüğü gibi erkekler kadar yetenekli olmamalarından değil, kendilerine erkekler kadar olanak sağlanmamasından kaynaklandığını söyler (180).

Sanatçı kadınlar mücadelelerini güçlendirmek adına zamanla örgütlenmiş, protestolar gerçekleştirmiş ve birçok önemli sergi düzenlemişlerdir. Bu sergilerden Sandy Orgel "Kadın Evi" sergisi kapsamında gerçekleştirdiğı "Havlu Dolabı" adlı çalışmasında kadını kapakları açık olan dolaptan cansız bir manken olarak çıkarken gösterir. Orgel bu çalışmasında kadınlar için artık dolaptan çıkma zamanının geldiğini söyler (181).

Resim/Fotoğraf 30. Sandy Orgel, 1972, Havlu Dolabı / Linen Closet.
Kaliforniya, ABD: Kaliforniya Sanat Enstitüsü (182).

Sanat tarihinde kadının yok sayıldığı, sanatta sadece seyirlik nesne olarak temsil edildiği, çıplak resimlerde erkeğe sunulan zevk nesnesi, ‘güzellik’ unsuru olması ve müzelere ancak bu şekilde girebilmesini eleştiren çalışmalar yapan Gerilla Kızlar (Guerilla Girls) grubu, 1989’da ‘‘Kadınların Metropolitan Müzesi’ne Girebilmek İçin Çıplak mı Olmaları Gerekir?’’ adlı poster çalışması ile sanat kurumlarının cinsiyet ayrımcılığını gözler önüne serer (183).

Resim/Fotoğraf 31. Guerilla Girls. 1989, Kadınların Metropolitan Müzesi'ne Girebilmek İçin Çıplak mı Olmaları Gerekir? (Poster). New York, ABD: Whitney Müzesi (184).

1970'lerde yükselişe geçen ve günümüze kadar devam eden bu mücadelede, Marina Abramovic 1974 yılında gerçekleştirdiği "Ritim 0" isimli çalışmasında kadın bedenine ilişkin naif, güzel, dayanıksız ve narin gibi yerleşik algıları tersine çevirmeyi amaçlamıştır. Abramovic bu çalışmasında kendi bedenini de bir sanat nesnesi olarak kullanmış, önce bir masa üzerine "parfüm, bıçak, jilet, tabanca, mermi, kuş tüyü, testere, kamçı, kibrit, gül, şarap" gibi birçok farklı obje ve "Bu nesnelere kullanarak sanatçıya istediğiniz her şeyi yapabilirsiniz" yazılı bir not yerleştirmiştir. Sonra altı saat boyunca bedenini savunmasız olarak izleyiciye bırakmıştır. İzleyiciler bir süre zararsız müdahalelerde bulunurken ilerleyen saatlerde sanatçının tepkisiz kalmasından da cesaret alarak acı veren objeleri Abramović'in üzerinde kullanmaya başlamıştır. Jiletle kıyafetlerini kesip onu çıplak bırakarak aşağılamış, hatta kimi zaman da vücudunu yaralayarak acı vermişlerdir. Abramovic, tacizi, fiziksel şiddeti ve ölüm tehdidini bir araya getiren bu çalışmasında kadınların uğradıkları şiddete sessiz kalışlarını vurgularcasına, kendine yapılan her türlü zulme sessiz kalmıştır. Çalışmasının sonunda ise çıplak bırakılan ve örselenen bedeniyle izleyicilere doğru

yaptığı kararlı yürüyüşü, kendisine zarar verenlerin ve buna seyirci kalanların kaçışmalarına sebep olmuştur. Çalışmadaki bu sessiz başkaldırı aynı zamanda şiddete maruz kalanların topluma başkaldırışını temsil etmiştir (185,186).

Resim/Fotoğraf 32. Marina Abramoviç, 1974, Ritim 0 / Rhythm 0 (Performans) (187).

2.3.1.6. Kadın ve Tıp

İnsanlar biyolojik olarak kadın ve erkek olmak üzere iki cinsiyete ayrılır. Bununla birlikte kadın ve erkeklere doğumlarından itibaren yüklenen, toplumdan topluma ve kültürden kültüre değişen rollerle oluşan toplumsal cinsiyet kavramı mevcuttur.

Kadın biyolojik cinsiyeti dolayısıyla sahip olduğu özelliklerden daha çok bu özelliklere dayandırılarak toplum tarafından kendisine atfedilen roller nedeniyle, tıpkı diğer disiplinlerde bahsettiğimiz gibi tıp tarihinde de erkeğin karşısında ikincil konuma

itilmiştir. Tıp tarihinde başarılı yüzlerce erkekten bahsedilmiş, elde ettikleri pek çok başarıya rağmen kadınlara çok az değinilmiştir.

Tıp tarihçisi Victor Robinson, tıbbın başlangıcı konusunda tarih öncesi çağlarda ormanda yankılanan ilk ağrı çığlığının, hekime gönderilen ilk yardım çağrısı olduğunu ve hastalıkları iyileştirme yöntemlerinin tarihinin neredeyse insanlığın tarihi kadar eski olduğunu söyler (188).

Geleneksel iyileştirme yöntemleri ile tıbbın gelişimi başlamış ve bu yöntemler günümüz modern tıbbi uygulamalarının yanında gelişmiş toplumlarda bile hala varlığını korumuştur. Kadınlar geleneksel iyileştirme yöntemlerinin ilk uygulayıcısı olmalarına rağmen başlangıçta modern tıbbi uygulamaların dışında tutulmuştur.

Tarihin ilk dönemlerinde doğa olaylarının nasıl meydana geldiğini anlayamayan ve denetleyemediği bu olaylar karşısında kendisini güçsüz hisseden insan, bu olayları doğaüstü güçlere yakıştırmış, benzer şekilde hastalıkların sebeplerini doğaüstü güçlere atfetmiş, bu hastalıkları iyileştirmedeki çaresizliği nedeniyle de bu güçlerin yardımı ile hastalıklardan kurtulmaya çalışmıştır. Bu süreçte doğaüstü güçlerle iletişim kurduğuna inanılan Şamanların uzun saçlı olması, giysilerinin kadın bedeni simgelerini taşıması ve cenaze törenlerinde kadınların en önde yürümeleri, ilk dönemlerde Şamanlığın kadınlara özgü bir uygulama olduğunu düşündürür. Zaman içerisinde ataerkil toplumlarda Şamanlık görevini erkek üstlenmiş ve bu görev babadan oğula aktarılan bir şefliğe dönüşmüştür (188). Bu dönemlerde hastalık ve sağlık süreçlerine ilişkin bir başka yaklaşım ise hastalık etkenlerinin doğadan kaynaklandığı ve tedavisinin de doğada bulunduğunu kabul eden Otacılıktır. Deneme yanılmaya dayalı bitkisel yöntemleri kullanan Otacılıkta ilk olarak yine kadınlar egemen olmuştur. Bunun nedeni ise kadının toprakla doğrudan ilişkisi ve bitkiler konusunda daha fazla bilgiye sahip olmasıdır. Pek çok toplumda “kocakarı ilaçları” şeklinde isimlendirilen bitkisel tedavi yöntemlerinin akılcı tıp ve farmakolojinin öncüsü olduğu, bu bakımdan da kadınların tıbbın gelişimine tarihin ilk dönemlerinden itibaren katkıda buldukları söylenir (189-191).

Sümer ve Babil topluluklarına ait tabletler ve yazma eserlerden elde edilen bilgilerde tıp, dinin egemen olduğu toplumlarda büyüsel tedavi, savaşçı toplumlarda bıçakla yapılan cerrahi tedavi ve tarım toplumlarında şifalı bitkilerle tedavi şeklinde üç ana başlıkta incelenmiştir. Mezopotamya tıbbında kadın hekimlerin görev yaptığı

belirlenmektedir. Hattuşa'da (Boğazköy) bulunan tabletlere göre Hititlerde hastalık patogenezinin açıklanmasında büyüünün yanında doğal etkenler de bulunur. Bu nedenle tedavide falcılık-kehanet gibi yöntemleri kullananların yanı sıra ilaçla tedavi yapan hekimler de vardır. Ön Asya uygarlıklarında kraliçelerin de sağlık hizmetleriyle yakından ilgilendikleri ve adeta sağlık tanrıçaları olarak algılandıkları belirtilmektedir. Nitekim tıp tarihi ile ilgili kaynaklarda bu dönemlere ait ilk kadın hekimlerden biri Sümer Kraliçesi Shubad'dır. Yapılan kazılarda Shubad'ın mezarında ölümden sonraki hayatında kullanabilsin diye birlikte gömüldüğü cerrahi aletlerin bulunduğu bildirilmektedir (192,193).

Mısır bilimcisi Okasha El Daly, Mısır Kraliçesi VII. Kleopatra hakkında yazılan Orta Çağ Arap metinlerini analiz etmiş, bu metinlerde Kleopatra'nın oldukça zeki bir matematikçi, kimyacı ve filozof olarak geçtiğini tespit etmiştir. Ünlü Arap tarihçi, coğrafyacı ve gezgin Al Masudi'nin kitabında da Kleopatra bilge ve filozof olarak betimlenerek tıp ve kozmetik ile ilgili kitaplar yazdığı belirtilmektedir. Bazı Arap kaynaklarında Kleopatranın saç dökülmesi için bir karışım oluşturduğu ve hatta jinekoloji konusunda çok sayıda çalışma yaptığı yazar. Arap bilim adamları Ibn Fatik ve Ibn Usaybiah ise Kleopatranın rahimdeki fetüs gelişiminin evreleri konusunda deneyler yaptığını bildirir. Kleopatra ile ilgili bu gerçekler onun bu güne kadar bilinen baştan çıkarıcı imgesinden çok farklıdır ve sadece erkekleri baştan çıkaran bir kadın olmadığını gösterir özelliktedir (192,193).

Yunan uygarlığında tıbbın gelişimi mitolojik dönem, filozof hekimler dönemi ve Hipokratik tıp dönemi şeklinde başlıca üç dönemde incelenir. Kadınların bitkiler konusunda sahip oldukları bilgiler ve bitkilere yükledikleri tıbbi büyüsel anlamlar mitolojik dönemin temel özelliklerindedir. Bu dönemde tanrı ve tanrıçaların çoğunun şifa verme gücüne inanılır. Troyalı Helen bitkilerden ilaç yapmasıyla ünlü iken Hekate çocuk hastalıklarının, Afrodite, Artemis ve Hera doğumun, Persephone diş ve göz hastalıklarının, Athena körlüğün, Eileithyia ise ebeliğin tanrıçaları olarak kabul edilir. Antik Yunan'da M.Ö. 7. yy.'dan sonra kadının şifacılığına olan saygı giderek azalır. Filozof hekimler dönemi (M.Ö. 6-5.yy) ise sistematik düşünce ile evreni ve insanı kavrama çabasının tıbbı yansıması biçiminde tanımlanır ve bu dönemde filozof hekimlerin kuramsal çalışmaların yanı sıra deneysel çalışmalar da yaptıkları söylenir. Hipokratik dönem ise M.Ö. 5. yy.'dan başlayarak tıbbın dinden ve felsefeden

bağımsızlaştığı bir dönem olarak ifade edilmektedir (191,194).

M.Ö. 3. yy.'da Antik Yunan'da kadınların hekimlik yapması ve tıp okuması yasaktır. Bu yasağa ilk karşı gelen ve Antik Yunan'da ilk kadın hekim olarak tarihe geçen Agnodice, saçını keserek erkek kılığında İskenderiye Tıp Okulu'nda tıp eğitimini tamamlar ve kadın hastalıkları alanında hekimlik yapmak üzere Atina'ya gelir. Atina sokaklarında gezerken doğum sancısı çeken bir kadına yardım teklif eder ancak onun erkek olduğunu düşünen kadın bu teklifi reddeder. Bunun üzerine Agnodice kıyafetlerini kaldırarak kendisinin kadın olduğunu kanıtlar ve kadına doğum yaptırır. Zamanla kadınların arasında yayılan bu olay nedeni ile özellikle kadın hastalar tarafından çok sevilen ve aranan bir doktor olur. Gerçek kimliği konusundaki dedikodular ve meslektaşları tarafından kıskançlıkla karşılanması sonucu kendisine atılan iftiralar mahkemede yargılanmasına ve idam cezası almasına neden olur. Hayatını kurtarabilmek adına Agnodice gerçek cinsiyetini açıklar. Bu defa da kadın olarak tıp eğitimi aldığı ve hekimlik yaptığı için aynı cezaya çarptırılır. Ancak başta mahkûmiyet kararını veren yargıçların eşleri olmak üzere tüm Atinalı kadınların mahkemeye gelerek hemcinslerini savunmaları, kendilerine ilgi ve şefkat gösteren Agnodice'in yargılanmak yerine ödüllendirilmesi gerektiğini öne sürmeleri hem onun beraatını hem de kadınlara hekimliği yasaklayan yasaların değiştirilmesini sağlar. Bu tarihten itibaren "kadınlara bakmak" şartıyla kadınların da hekimlik yapmasına izin verilir. Böylece Agnodice tarihe ilk jinekolog olarak ismini yazdırır (195,196).

Milattan sonra 5. yy.'da Roma İmparatorluğunun yıkılmasıyla başlayan feodalite döneminde dinin kurumsallaşarak sihirden ayrılması ile daha önceleri kutsal ve saygın olarak algılanan kadınının kutsallığı tabuya, saygınlığı ve yetenekleri ise kötü ve tehlikeli güçlere dönüşür. Önceki dönemin bir kısmında koruyucu dişi ruh ve şifacı olan kadın, Orta Çağ'a gelindiğinde artık "cadı" olarak tanımlanmaya başlar. Bu dönüşümü Monnier "Kadınların sihir gücüne sahip olması, daha önce dini hizmetler yapan kadının dinin dışında bırakıldığını gösteriyor. Din ve sihir ayrılıp birbirine karşıt sistemler haline aldıktan sonra, kadın sihir tarafına atılarak kötü güçlerin koruyucusu sayılmış ve kutsal şeylerden uzak tutulmuştur." şeklinde dile getirir (197).

İnsanlık tarihinde "karanlık çağ" olarak anılan Orta Çağ'ın bilinen olumlu özelliklerinden biri bu dönemde bazı üniversitelerin kurulmasıdır. Laik bir anlayışın egemen olduğu ve tıp eğitimine ilişkin kitapların yazıldığı Salerno Okulu'nda

kadınlara öğrenci olarak üniversiteye girme hakkı verilmez. Kilise ve erkek hekimler hastalığın Tanrı vergisi olduğunu savunur, kadınların tıp alanından dışlanması amacıyla yaygın bir kampanya başlatır. Oysa tarihsel süreçte gebelikten korunma, doğum, lohusalık ve kürtaj gibi kadının üreme döngüsüyle ilgili uygulamalar kadınların denetiminde işlerliğini sürdürmüştür. Kilisenin bilge kadınların ve cadıların hastalıkları iyileştiremeyeceği ya da bu kadınların hastalık tedavisindeki başarısının şeytanla işbirliğinin bir sonucu olduğu savı nedeniyle Orta Çağ cadı avı metninde bu kadınların öldürülmesi gerektiği belirtilmektedir. 16-17. yy.'da Finlandiya'dan İtalya'ya, İskoçya'dan Rusya'ya kadar geniş bir coğrafyada yüzbinlerce kadın, korkunç cadı avının kurbanları olarak işkenceyle öldürülür. Bu olayın sonuçlarından biri olarak üreme sağlığına ilişkin denetim kadınlardan erkeklere geçmeye ve tıp erkek egemenliğinde bir meslek haline gelmeye başlar (198,199).

18. yy.'da matbaa ve buharlı geminin keşfi, dinde reformasyon, sermaye birikimi, fabrikaların kurulması üretim ilişkileri ve üretici güçleri farklılaştırır; ticaretin gelişmesi, paranın günlük hayata girmesi ve merkezi otoritelerin oluşmasıyla birlikte feodalizm tasfiye edilir ve burjuvazi ortaya çıkar. Endüstri devrimi ile birlikte pek çok değişimin yanı sıra eğitim zorunlu hale getirilir, tıp “profesyonel meslek” olarak yapılandırılır. Kadınların tıp alanındaki konumunun yeniden düzenlenmesine ilişkin adımlar ise ancak 19. yy.'da atılır. New York Tıp Okulu'ndan 1849'da mezun ve ilk diplomalı kadın hekim olan Elizabeth Blackwell'in (1821-1910) 1874'e kadar çalışma izni alamaması buna örnektir (195,198).

Antik Yunan'ın ilk kadın hekimi Agnodice'i anımsatan ve 19. yy.'da erkek kıyafetleriyle savaşta gönüllü hemşirelik yapan ve savaş tutuklusu olan Mary Edwards Walker (1832-1919) M.Ö. 3. yy.'dan bu tarihe kadar kat edilen mesafeyi göstermesi bakımından önemlidir (195,198).

Avrupa'da kadınlar yasal olarak herhangi bir engelle karşılaşmadan tıp eğitimi almaya ve hekimlik yapmaya ancak 20. yy.'ın ilk yıllarında başlamıştır. Ancak 1970'lere kadar tıp fakültelerindeki öğrenci kontenjanının %10-20'sinin kadınlar için ayrılmış olması, 20. yy.'da da bu konuda erkeklerle eşit haklara sahip olmadığını gösterir niteliktedir (195,198).

Kadın hekimlerin ülkemizdeki konumuna bakıldığında ise Avrupa'yla benzer bir süreci izlediği görülmektedir. 1890'da “Tabibeler” başlıklı makaleyle başlayan

tartışma, 1898'de Devlet Şurası'nın kadınların hekimlik yapamayacağı kararıyla sürer. II. Meşrutiyetin ilanı ile 1915'te kadınların yükseköğrenim yapmalarına izin verilir ve 1917'de kadınların hekimlik yapmalarında sakınca olmadığı kararı alınır (200). Dr. Safiye Ali, 1921'de Almanya'da tıp eğitimini tamamlayan ve İstanbul'da hekimlik yapmaya başlayan ilk kadın hekimimizdir. Ülkemizde ilk kez 1922 yılında Darülfünun Tıp Mektebine on kız öğrencinin alınmasına izin verilir (201).

Bir uygulamalı bilim alanı olan tıp alanı da tarihsel süreçte diğer pek çok bilim dalı gibi toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın süregeldiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Hastalıkları iyileştirmeye ve insan acısını azaltmaya yönelik büyüsel pratiklerden geleneksel halk hekimliği uygulamalarına, tapınak tıbbından bilimsel-deneysel yönetime dayalı klinik uygulamalara kadar geniş bir yelpazede ve tarihsel süreçte genel olarak tıbbın erkek egemen bir bakış açısına, işleyiş yapısına ve dile sahip olduğu görülmektedir. Sağlık alanında otacı, ebe, hemşire ve hekim gibi farklı kimliklerle kadın sayısının fazla olması bu durumu ortadan kaldıramamaktadır. Tarihsel süreç antik kültürlerin hastalıkları iyileştirici bilge kadınlarından ve hekim kraliçelerinden Orta Çağ'ın cadı avlarına dönüştürüldüğünün tanığıdır.

Günümüzde tıbbi endüstri tarafından yönlendirilen ve yüksek teknolojinin kanıtlarına dayalı, koruyuculuk yerine tedavi ediciliği hedefleyen, insancılıktan ve bütünsellikten uzak tıbbi uygulamaların yol açtığı sorunlar, hekimliğin dayandığı mesleki değerlerin yeniden ele alınmasını ve bir an önce gündelik klinik uygulamalarda yaşama geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Yaşama saygı, yarar sağlama, zarar vermeme, ayrımcılık yapmama, adaletli olma, sır saklama ve hastanın özerkliğine saygı ilkeleri çerçevesinde insan onuruna yakışır, insani ilgi ve şefkatle donanmış bir hekimlik uygulaması, toplumun sağlık sorunlarının çözümünde temel ilkeyi oluşturmalıdır. Bu noktada tıbbın cinsiyetçi yapısından arındırılması da ayrı bir öneme sahiptir (194).

2.3.2. Kadının Toplumsal Yeri

Kadın kavramına tıp alanının yanı sıra mitoloji, felsefe, din, hukuk ve sanat alanlarında ayrıntılı olarak değinildiğinde, kadının değişen toplumsal koşullara bağlı olarak aynı toplumda farklı zamanlarda ve aynı zamanda farklı toplumlarda birbirinden farklı toplumsal yeri olduğu görülmektedir.

2.3.3. Kadın Ölümleri

Daha önce de bahsettiğimiz gibi ölüm insanların bilinen en eski çağlardan beri en çok merak duydukları ve en çok korktukları konuların başında gelmektedir.

Ölüm sonrası cennetin vadedildiği dini görüşleri benimseyenler için bile ürpertici bir konu olan ölüm, bolluk, verimlilik, doğurganlık, mutluluk, güzellik ve aşkı temsil eden kadınla bir araya geldiğinde yepyeni bir boyut kazanmaktadır.

Kadın ölümlerinin sosyodemografik ve adli tıbbi özelliklerinin multidisipliner bir yaklaşımla değerlendirilmesi; bu önemli toplumsal sorunun konunun uzmanları tarafından daha iyi kavranması, bu konuda farkındalığın artırılması, risk gruplarının belirlenebilmesi ve önlenebilir nitelikte olan olgular için gerekli tedbirlerin alınabilmesi açısından önemlidir.

2.3.3.1. Kadın Ölümlerinin Sosyodemografik Özellikleri

TÜİK'in 2019 yılı verilerine göre ülkemizin nüfusu 83.154.997 kişidir ve bu kişilerin 41.433.861'i kadın, 41.721.136'si erkektir. Diğer bir ifade ile nüfusun %49,8'i kadın, %50,2'si erkektir. Bu oransal denge 60 ve daha üzeri yaş grubundan itibaren kadınların lehine değişir. 60-74 yaş grubunda %52,2 olan kadın nüfusun oranı 90 ve üzeri yaş grubunda ise %73,0'dır. Bunun nedeni kadınlarda doğuştan beklenen yaşam süresinin 81,0 yıl, erkeklerde ise 75,6 yıl olması, yani kadınların erkeklerden daha uzun süre yaşamasıdır. Sağlıklı yaşam süresi ise kadınlarda 56,8 yıl, erkeklerde 59,9 yıldır. Kadınların sağlıklı yaşam süresinin erkeklerden daha kısa olması dikkat çekicidir (202).

Ulusal Eğitim İstatistikleri verilerinde 25 ve daha yukarı yaşta olan ve en az bir eğitim düzeyini tamamlayan kadınların oranının yıllar itibarıyla arttığı görülmektedir. Bu oran 2008 yılında %72,6, 2018 yılında %84,5'dir. En az üniversite mezunu olan kadın oranı ise 2008 yılında %7,6, 2018 yılında %17,5'dir (202).

Ülkemizde gerekli koşullar sağlandığı zaman TMK'nın 124. Maddesine göre en erken evlenme yaşı 16'dır (203). Bu nedenle çalışmamızda yaş alt sınırı 16 alınarak, 16-18 yaş aralığındaki kadın ölümlerini de değerlendirip özellikle erken yaşta evliliklerin yol açtığı sonuçlara ilişkin bir veri tabanı oluşturulacağı öngörüldü.

Dünya üzerinde bazı ülkelerde yaygın bazı ülkelerde ender de olsa farklı nedenlerle erken yaşta evliliklerin yapıldığı bilinmektedir. Bangladeş'te, kadınların namusunu ve ekonomik değerini koruma hissi, Hindistan'da yoksulluk, çeyiz gibi ekonomik hususlar, toplumsal cinsiyet normları ve beklentiler, aile şerefi ve kadınlar için eğitim olanaklarının eksikliği, Etiyopya'da yoksulluk, eğitim ve ekonomik fırsatların eksikliği ve kadın haklarını sınırlayan sosyal gelenekler erken yaşta evliliklere sebep gösterilir (204).

TÜİK'in istatistiklerinde resmi olarak ilk evliliğini 2019 yılında yapmış olan kadınlarda ortalama yaş 25,0, erkeklerde ise 27,9'dur. Kadınlarda ilk evlenme yaşının en yüksek olduğu il 28,4 yaş ile Tunceli, en düşük olduğu il ise 21,9 yaş ile Ağrı'dır. (202).

Ülkemizde özellikle son 40 yılda yaşanan iç göç toplumsal piramidi tersine çevirmiş, şehirde yaşayan nüfusu köyde yaşayan nüfusa göre önemli derecede arttırmıştır. Böylece insanlar daha iyi eğitim, sağlık ve iş olanaklarına kavuşmuş, buna paralel şehirleşen kadın aldığı eğitimle birlikte toplumsal hayatın hemen her alanında daha fazla yer almaya başlamış, aile içerisinde üretken bir birey konuma gelmiştir. Kadınların çalışma hayatına daha yoğun katılımıyla birlikte işsiz erkeklerin sayıları görece artmıştır. Ülkemizde çekirdek ailelerin sayısının artması, her seviyede eğitime erişimin kolaylaşması, eğitilmiş insanlar arasında yapılan evliliklerin sayısını artırmış, yeni kurulan ailelerde erkeğin yanında kadının da çalışma hayatına katıldığı gözlenmiş ve bu tür ailelerde erkeklerin sınırlı da olsa evişlerine yardım etmeye başladığı izlenmiştir. Bu durum "kadın evi ve ailesi ile ilgilenir, erkek çalışır eve ekmek getirir" algısını azaltmıştır.

Ülkemiz için geçerli olan bu durum dünyanın geri kalanı içinde geçerlidir. Ulaşım araçlarının çeşitlenmesi ve hızlarının artması, cep telefonları sayesinde iletişimin yaygınlaşması ve ucuzlaması, internetin yaygın şekilde kullanılması ile bilgiye erişimin kolaylaşması sonucunda ülkeler birbirlerine biraz daha yaklaşmış ve daha fazla etkilenir hale gelmiştir. Bununla birlikte binlerce yıldır süren cinsiyet kalıplarının değişmesi aynı sürati gösterememiştir.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 2016 yılında 178 ülkede yaptığı çalışmanın raporuna göre erkeklerin %51,2'si, kadınların %52,1'i çalışmaktadır ve çalışan kadınların %40'ının sosyal güvencesi yoktur. Ayrıca kadınlar aynı çalışma

koşullarında erkeklere göre daha düşük ücretle çalışmaktadırlar. İş hayatına giren kadın sadece dışarıda çalışmayıp evinin ve çocuklarının sorumluluğunu, bakımını da üstlenmektedir (205). Küreselleşme kadın ve erkek arasında var olan bazı eşitsizlikleri giderirken, var olan eşitsizliklere bir de iş alanında ücret eşitsizliğini eklemiştir.

Ülkemizde yapılan araştırmalarda da ILO ile benzer veriler elde edilmiştir.

Hane Halkı İşgücü Araştırması sonuçlarına göre ülkemizde 2018 yılında 15 yaş ve üzerindeki kadınların işgücüne katılım oranı %29,4, iken, erkeklerin işgücüne katılım oranı % 65,7'dir. İşgücüne katılım konusunda kadın ile erkek arasındaki eşitsizlik dikkat çekicidir. Hanesinde 3 yaşın altında çocuğu olan 25-49 yaş grubundaki kadınların işgücüne katılım oranı ise %26,5'dir. Bu oran anne olan kadınların da diğer kadınlara yakın oranda çalışma hayatında yer aldığını göstermektedir (202).

2018 yılında yapılan Kazanç Yapısı Araştırmasına göre kadınların yıllık ortalama brüt kazancı 46 bin 208 TL, erkeklerin ise 50 bin 297 TL'dir. Bu sonuç kadın ve erkek çalışanlar arasındaki ücret eşitsizliğini göstermektedir. Aynı çalışmada bu eşitsizliğin tüm eğitim düzeylerinde olduğu verisi de vardır (202).

Ülkemizde kadınlar milletvekili seçme ve seçilme hakkına 1934 yılında dünyanın gelişmiş ve daha köklü demokratik ülkelerinin pek çoğundan daha erken kavuşmuştur. Bu hakkı elde etmelerinden sonra 1935 yılında yapılan ilk seçimde 17 milletvekili (% 4,5) ile mecliste temsil edilmişlerdir. Bu sayede Türkiye, parlamentoda kadın oranı ile dünyada ikinci sırada yer almıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi verilerine göre kadın milletvekili sayısı 2007 yılında 50 (% 9,1) ve 2019 yılında 104'e (% 17,3) çıkmıştır (202,210). Aradan geçen yıllar gözönüne alındığında kadın milletvekilinin erkek milletvekiline oranının artışının yetersiz olduğu görülmektedir.

2.3.3.2. Kadın Ölümlerinin Adli Tıbbi Özellikleri

DSÖ'nün 2016 verilerinde kadın ölümlerinin nedenleri sıklık sırasıyla; dolaşım sistemi hastalıkları, tümörler, solunum sistemi hastalıkları, enfeksiyon ve parazit hastalıkları, sinir sistemi ve duyu organları hastalıkları, yaralanmalar, sindirim sistemi hastalıkları, Diabetes Mellitus ve genitoüriner sistem hastalıklarıdır (1).

DSÖ verilerinde yaralanmalara bağlı ölüm nedenleri kasıtlı ve kasıtlı olmayan yaralanmalar olarak iki başlık altında yer almakta, kasıtlı yaralanmalar; kendine zarar

verme, kişiler arası şiddet, toplu şiddet ve yasal müdahale şeklinde, kasıtlı olmayan yaralanmalar ise; trafik kazaları, düşmeler, boğulma, yangın, zehirlenmeler ve doğal afetler olarak belirtilmektedir (1).

TÜİK'in 2018 verilerinde ülkemizde kadın ölümlerinin nedenleri sıklık sırasıyla; dolaşım sistemi hastalıkları, tümörler, solunum sistemi hastalıkları, sinir sistemi ve duyu organları hastalıkları, endokrin, beslenme ve metabolizmayla ilişkili hastalıklar, dışsal yaralanma nedenleri ve zehirlenmeler ile diğer nedenlerdir (3).

TÜİK verilerinde kadınlardaki dışsal yaralanma ve zehirlenmeler sonucu oluşan ölüm nedenleri; kazalar (taşıma kazaları, kaza sonucu düşmeler ve kaza sonucu zehirlenmeler) intihar-kasıtlı kendine zarar verme ve cinayet-saldırı olarak belirtilmektedir (3).

DSÖ'e ait 2016 yılı ve TÜİK'e ait 2018 yılı verilerinde kadın ölümlerinin neden ve sıralamalarının birbirleri ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Ülkemizde İstanbul, Aydın ve Erzurum illerinde adli otopsi yapılan kadınlarla ilgili çalışmaların sonuçlarında en çok karşılaşılan zorlamalı ölüm nedenleri; trafik kazaları, asfiksi, intoksikasyonlar, ateşli silah yaralanmaları, yüksekten düşme, kesici delici alet yaralanmaları, kişiler arası şiddet ile künt travmatik ölümler ve yanıklardır (4-6).

TÜİK'e ait 2018 yılı verilerinde kadınlarda dışsal yaralanma ve zehirlenmeler sonucu ölüm nedenleri arasında yer alan intihar-kasıtlı kendine zarar verme durumunun, ülkemizde yapılan adli otopsi çalışmalarında saptanan kadınlarda en çok karşılaşılan zorlamalı ölüm nedenleri arasında bulunmadığı görülmektedir. Çünkü adli vakalarda orijin belirlenmesi yargının işi olup adli otopsi çalışmalarında bu ayırım yapılmamıştır.

DSÖ 2014 yılı verilerinde tüm ölümlerin % 2,5'inin şiddete bağlı meydana geldiği, 15-44 yaş grubundaki bireylerde ölüm nedenleri arasında şiddetin dördüncü sırada yer aldığı, bireyler arası şiddetin sıklıkla erkekler arasında görüldüğü buna karşın aile içi şiddetin çoğunlukla kadına yönelik olduğu bildirilmektedir. DSÖ'nün yayınladığı 2013 yılına ait Kadına Yönelik Şiddetin Küresel ve Bölgesel Tahminleri Raporu'na göre tüm kadın cinayetlerinin % 38'ini kadınların eşlerinin işleyeceği öngörülmüştür (206-209).

Yapılan çalışmalarda ülkemizde de kadınların en az 1/3'ünün aile içi şiddete

uğradığı ve kadına yönelik cinayetlerin hızla arttığı saptanmıştır (207-209). Adalet Bakanlığı verilerine göre, Türkiye'de kadın cinayetleri 2002 ile 2009 yılları arasında yüzde 1400 artış göstermiştir (211). Kayıtlara yansıyan ve tanısı konulan olgulara ait bu veriler şiddete maruz kalmış kadınların bir kısmıdır, çünkü bu kadınların hemen hemen yarısı yaşadığı şiddeti kimseye anlatmamaktadır (212). Bu olguların bir kısmının intihar ettikleri de yapılan çalışmalardan belirtilmektedir (213-215).

Son zamanlarda yapılan araştırmalara göre gebelik kadın cinayetlerinin önde gelen nedenlerden biridir. Gebelikte kadın intiharları ise cinayetlere göre daha az olmasına rağmen gebelik ilişkili kadın ölümlerinin önemli nedenlerinden biridir (216).

İzmir'de yapılan bir çalışmada gebe olguların 8'inin doğal ölüm (doğal ölümlerin % 1,6'sı), 1'inin kaza (kaza orijinli ölümlerin % 0.2'si), 4'ünün intihar (intihar orijinli ölümlerin % 1,6'sı), 3'ünün cinayet (cinayet orijinli ölümlerin % 2'si) orijinli oldukları, 2'sinde ise orijinin belirlenemediği, cinayet orijinli ölenlerde gebeliğin nispeten daha fazla gözlendiği belirtilmektedir (217).

Literatürde otopsileri yapılan kadınlarda genellikle en sık ölüm orijini kaza olarak (5,216,218) saptanmakla birlikte, İzmir'de yapılan bir çalışmada otopsileri yapılan kadınlarda en sık doğal ölümlerin görüldüğü (217) belirtilmektedir.

Literatürde otopsileri yapılan kadınların en sık evde öldükleri belirtilmektedir (5,217,219).

İzmir'de yapılan bir çalışmada kaza orijinli ölenlerle diğer orijinlerle ölenler fiziksel engellilik durumlarının açısından karşılaştırılmış; fiziksel engelliliği olanlarda olmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek oranda kaza orijinli ölüm görülmüştür. Aynı karşılaştırma zihinsel engellilik durumları açısından yapılmış, zihinsel engelliliği olanlarda olmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek oranda kaza orijinli ölüm saptanmıştır.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma, Kırıkkale Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu tarafından incelendi ve 19.02.2020 tarih 2020.01.21 karar numarası ile onaylandı.

T.C. Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu Başkanlığı Eğitim ve Bilimsel Araştırma Komisyonu'nun 20.05.2019 tarih ve 21589509 2019/406 sayılı yazısı ile verilen bilimsel çalışma izni doğrultusunda, ilk etapta T.C. Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı Morg İhtisas Dairesi'ndeki Otopsi Kayıt Defteri ve T.C. Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı bilgisayarlarında kayıtlı otopsi takip listeleri incelenerek 2014-2018 yılları arasında otopsi yapılan 2207 kadının isimleri ve otopsi numaraları belirlendi. Bu bilgiler kullanılarak UYAP'tan temin edilen belgeler ve T.C. Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı arşivinden temin edilen otopsi dosyalarının incelenmesi sonrası;

1. 16 yaş altı 426 olgu,
2. Kimliklendirilmesi hiçbir aşamada yapılamayan 26 olgu,
3. Çalışmanın kapsadığı yıllar dışında ölen ancak bu yıllar içerisinde feth-i kabir işlemi uygulanan 5 olgu,
4. Türkiye Cumhuriyeti toprakları dışında ölümü gerçekleşmiş olmasına karşın otopsi için Türkiye'ye getirilen 3 olgu çalışmadan dışlandı.

Ülkemizde gerekli koşullar sağlandığı zaman TMK'nın 124. Maddesine göre erken evlenme yaşı 16'dır (203). Bu nedenle çalışmamızda yaş alt sınırı 16 alınarak, 16-18 yaş aralığındaki kadın ölümleri değerlendirildi ve özellikle erken yaşta evliliklerin yol açtığı sonuçlara ilişkin bir veri tabanı oluşturulacağı öngörüldü.

Çalışmaya dahil edilmesi planlanan ve 2014-2018 yılları arasında T.C. Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı Morg İhtisas Dairesi'ne Ankara, Kırıkkale, Çorum, Yozgat, Kırşehir, Çankırı, Tokat, Konya, Karaman, Bolu, Karabük, Kastamonu, Nevşehir, Amasya, Bartın, Zonguldak, Sinop, Tekirdağ ile Mersin il merkezleri ve ilçelerinden getirilerek otopsi yapılan 1747 kadın olgu retrospektif olarak tarandı.

Olgulara ait adli tahkikat dosyaları, tıbbi belgeleri, ölü muayene ve kimlik tespit tutanakları, Kimya İhtisas Dairesi ve Biyoloji İhtisas Dairesi Raporları, Morg İhtisas

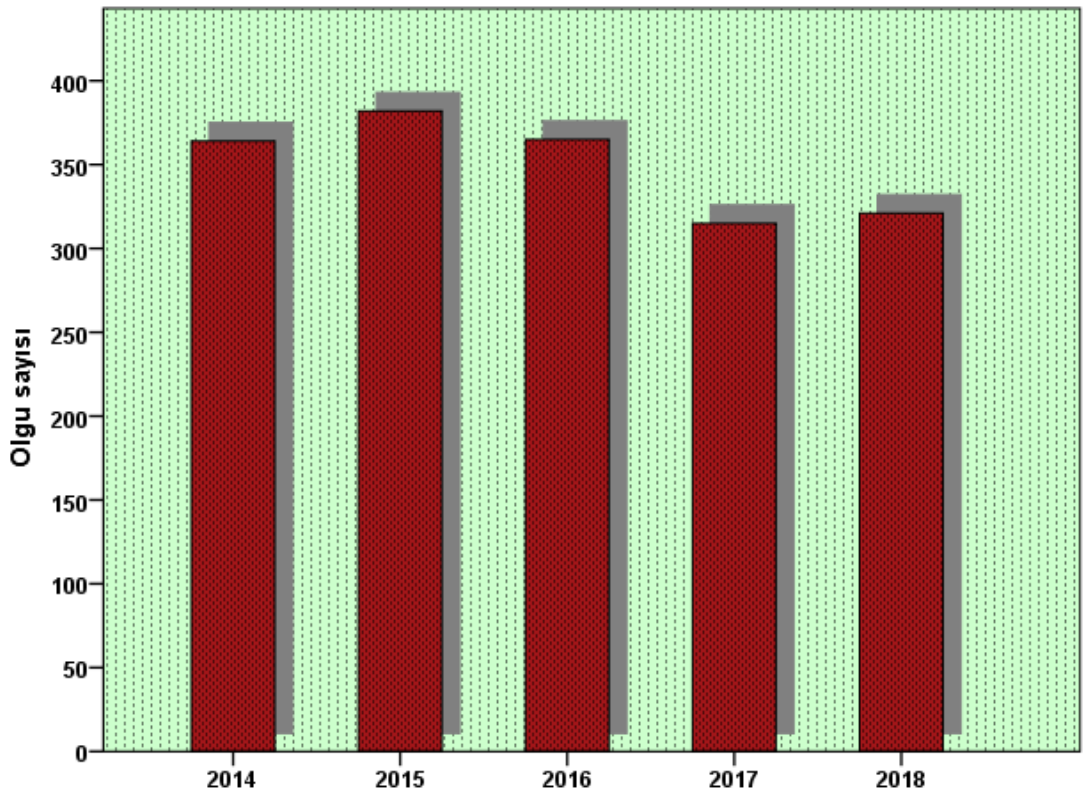
Dairesi Histopatoloji Tetkik Şubesinin Histopatoloji İnceleme Raporları, mikrobiyoloji raporları ve otopsi raporları incelendi. Olguların yaş, uyruk, medeni durumu, çalışma durumu, gebelik durumu, engellilik durumu, psikiyatrik öyküsü, diğer hastalıkları, kimlik tanığı yakınlık derecesi, ölü bulunduğu il, ölü bulunduğu mekân, otopsi tarihi (yıl), ölüm nedeni, ölüm orijini, ölüm orijini intihar ise intihar notu olup olmadığı ile daha önceki intihar girişimi sayısı, ölüm orijini cinayetse şüphelinin yakınlık derecesi ve toksikoloji sonuçları olgu rapor formlarına kayıt edildi.

2014 yılında 89, 2015 yılında 81, 2016 yılında 96, 2017 yılında 98 ve 2018 yılında 101 olmak üzere toplam 465 olgunun yapılan otopsi ve postmortem incelemeler sonrası ölüm nedeninin belirlenemediğı, olgulara ait gerekli belgelerin T.C. Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu Başkanlığı 1. İhtisas Kurulu'na gönderilerek bu konuda görüş istenildiğı belirlendi. Bu olguların ölüm nedenlerine ait verileri ilgili ihtisas kurulu kayıtlarından almak ve çalışmamıza dâhil etmek adına gerekli izin için T.C. Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu Başkanlığı Eğitim ve Bilimsel Araştırma Komisyonu'na tarafımızca başvuru yapıldı. Ancak bu konuda gerekli izin verilmediğı için, ölüm nedeni ile ilgili istatistiksel çalışma 1282 olgu üzerinden yapıldı.

Olgulara ait veriler Microsoft Office Software Excel dosyasına kaydedildi. Veriler sayısal olarak kodlanıp, IBM SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) Statistics version 20.0 programı kullanılarak istatistiksel analizler yapıldı.

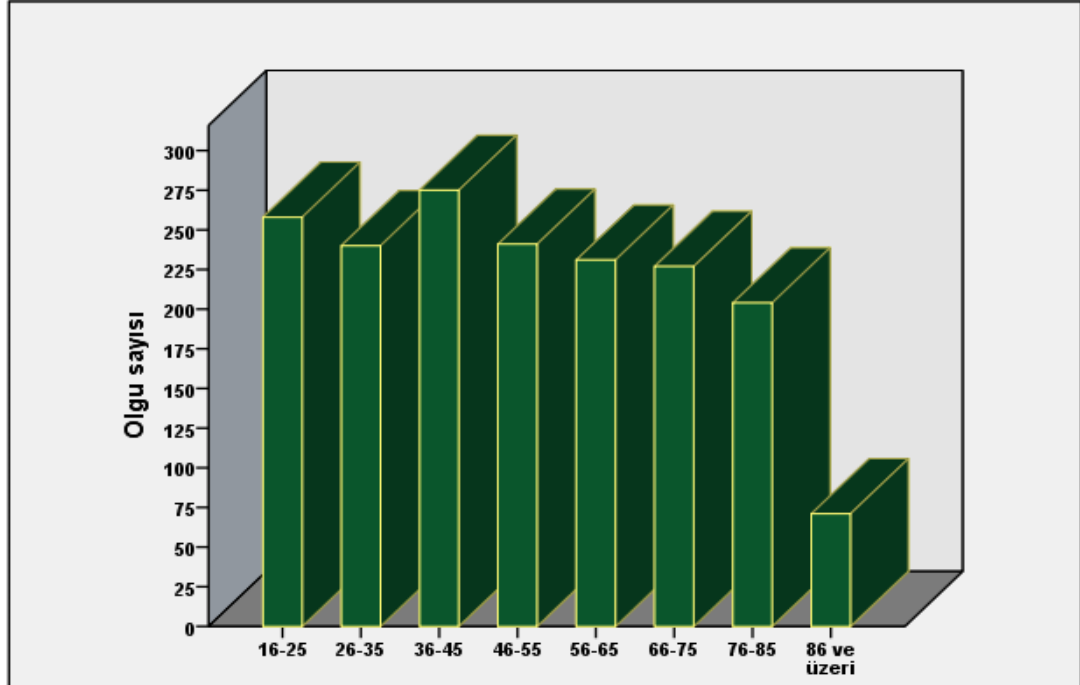
4. BULGULAR

T.C. Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı Morg İhtisas Dairesi'nde 2014-2018 yılları arasında otopsileri yapılan 16 yaş ve üzeri 1747 kadın ölümünün yıllara göre dağılımı incelendiğinde; 382'sinin (% 21,9) 2015 yılında, 365'inin (% 20,9) 2016 yılında, 364'ünün (% 20,8) 2014 yılında, 321'inin (% 18,4) 2018 yılında ve 315'inin (% 18,0) 2017 yılında meydana geldiği tespit edilmiştir. Olgularının yıllara göre dağılımı Grafik 1'de gösterilmiştir.

Grafik 1. Olgularının yıllara göre dağılımı.

Olguların yaşları 16 ile 109 arasında dağılmış olup, yaş ortalaması $50,86 \pm 21,0$ 'dır. Olguların yaş gruplarının dağılımı Grafik 2'de gösterilmiştir.

Grafik 2. Olguların yaş gruplarının dağılımı.

Olguların 1689'unun Türkiye Cumhuriyeti, 14'ünün Suriye, 5'inin Azerbaycan, 4'er olgunun Gürcistan ve Ukrayna, 3'er olgunun Kırgızistan, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya ve Kazakistan, 2'şer olgunun Türkmenistan, İran ve Irak uyruklu oldukları, geri kalan 13 olgunun ise 13 farklı ülkenin vatandaşları oldukları saptanmıştır.

Olguların 588'inin (% 33,7) evli olduğu ve 304'ünün (% 17,4) evli olmadığı saptanmış, 855 (% 48,9) olgunun ise medeni durumu belirlenememiştir.

Olguların 56'sının (% 3,2) çalıştığı, 30'unun (% 1,7) öğrenci olduğu ve 12'sinin (0,7) çalışmadığı tespit edilmiş, 1649'unun ise (% 94,4) çalışma durumu belirlenememiştir.

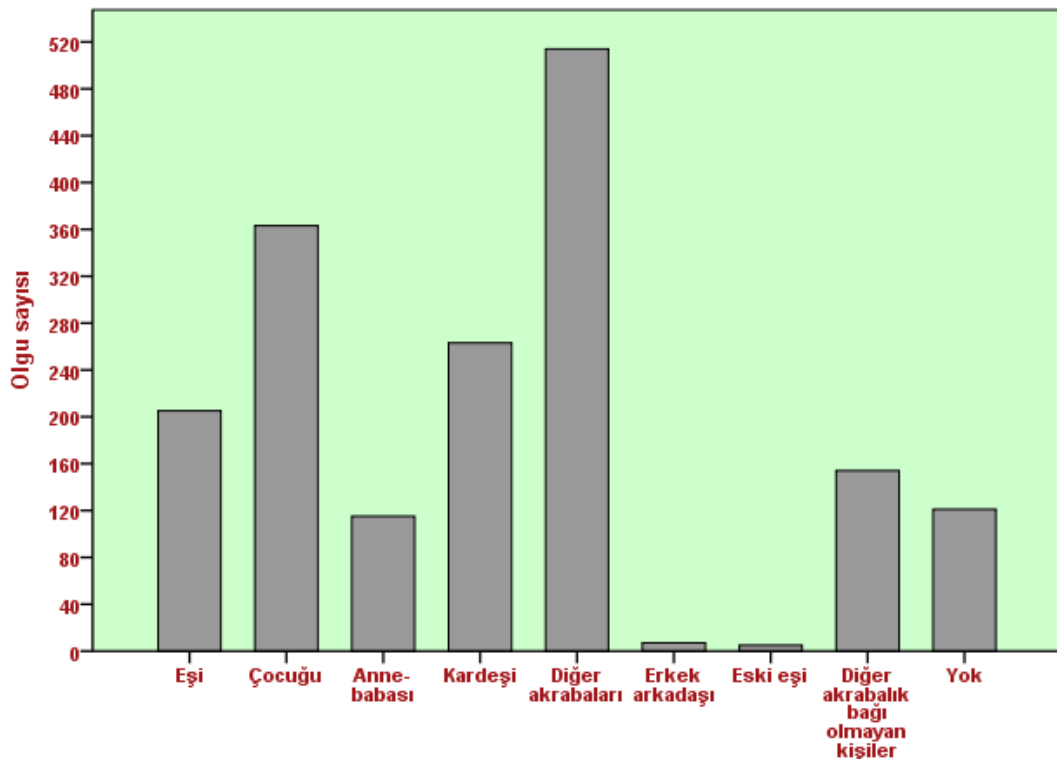
Olguların sosyodemografik özellikleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

	Ortalama±SS / Sayı (%)	
Yaş	50,86 ± 21,0	
Uyruk		
Türkiye Cumhuriyeti	1689	(%96,7)
Suriye	14	(%0,8)
Azerbaycan	5	(%0,3)
Gürcistan	4	(%0,2)
Ukrayna	4	(%0,2)
Kırgızistan	3	(%0,2)
ABD	3	(%0,2)
Rusya	3	(%0,2)
Kazakistan	3	(%0,2)
Türkmenistan	2	(%0,1)
İran	2	(%0,1)
Irak	2	(%0,1)
Arjantin	1	(%0,1)
Slovakya	1	(%0,1)
Tayland	1	(%0,1)
Bulgaristan	1	(%0,1)
Eski Yugoslavya	1	(%0,1)
Meksika	1	(%0,1)
Tataristan	1	(%0,1)
İngiltere	1	(%0,1)
Endonezya	1	(%0,1)
Hindistan	1	(%0,1)
Özbekistan	1	(%0,1)
Güney Kore	1	(%0,1)
Afganistan	1	(%0,1)
Medeni Durum		
Evli	558	(%33,7)
Evli olmayan	304	(%17,4)
Belirlenemeyen	855	(48,9)
Çalışma Durumu		
Çalışıyor	56	(%3,2)
Öğrenci	30	(%1,7)
Çalışmıyor	12	(%0,7)
Belirlenemeyen	1649	(%94,4)

Tablo 1. Olguların sosyodemografik özellikleri.

Yabancı uyruklu 58 olgunun 5'inin (%8,6) çalıştığı, 53'ünün (%91,4) ise çalışma durumunun belirtilmediği tespit edilmiştir.

Olguların kimlik tanıklarının 514'ünün (% 29,4) diğer akrabaları, 363'ünün (% 20,8) çocukları, 263'ünün (% 15,1) kardeşi, 205'inin (% 11,7) eşi, 154'ünün (% 8,8) diğer akrabalık bağı olmayan kişiler, 115'inin (% 6,6) anne-babası, 7'sinin (% 0,4) erkek arkadaşı ve 5'inin (% 0,3) eski eşi olduğu gözlenmiştir. 121 (% 6,9) olguda kimlik tanığı ile ilgili bir kayıt bulunamamıştır. Olguların kimlik tanıklarının yakınlık derecelerinin dağılımı Grafik 3'te gösterilmiştir.

Grafik 3. Olguların kimlik tanıklarının yakınlık derecelerinin dağılımı.

Olguların 6'sının (% 0,3) zihinsel engelinin, 5'inin (% 0,3) fiziksel engelinin ve 3'ünün (%0,2) hem fiziksel hem de zihinsel engelinin bulunduğu, 1733 (% 99,2) olgunun ise engellilik durumunun belirtilmediği tespit edilmiştir. Olguların fiziksel ve zihinsel engellilik durumları Tablo 2'de gösterilmiştir.

	Sayı (%)
Engellilik Durumu	
Zihinsel engeli olan	6 (% 0,3)
Fiziksel engeli olan	5 (% 0,3)
Fiziksel ve zihinsel engeli olan	3 (0,2)
Belirtilmemiş	1733 (% 99,2)

Tablo 2. Olguların engellilik durumları.

Olguların 176'sının (% 10,1) psikiyatrik hastalığının olduğu, 1'inin (% 0,1) psikiyatrik hastalığının olmadığına yönelik veri saptanmış, 1570 (% 89,9) olguyla ilgili bu konuda bilgiye rastlanmamıştır. Olguların psikiyatrik hastalık durumları Tablo 3'te gösterilmiştir.

	Sayı (%)
Psikiyatrik Hastalık	
Var	176 (% 10,1)
Yok	1 (% 0,1)
Belirtilmemiş	1570 (% 89,9)

Tablo 3. Olguların psikiyatrik hastalık durumları.

Olguların 24'ünün (% 1,4) gebe olduğu ve 1723'ünün (% 98,5) gebe olmadığı belirlenmiştir. Olguların gebelik durumları Tablo 4'te gösterilmiştir.

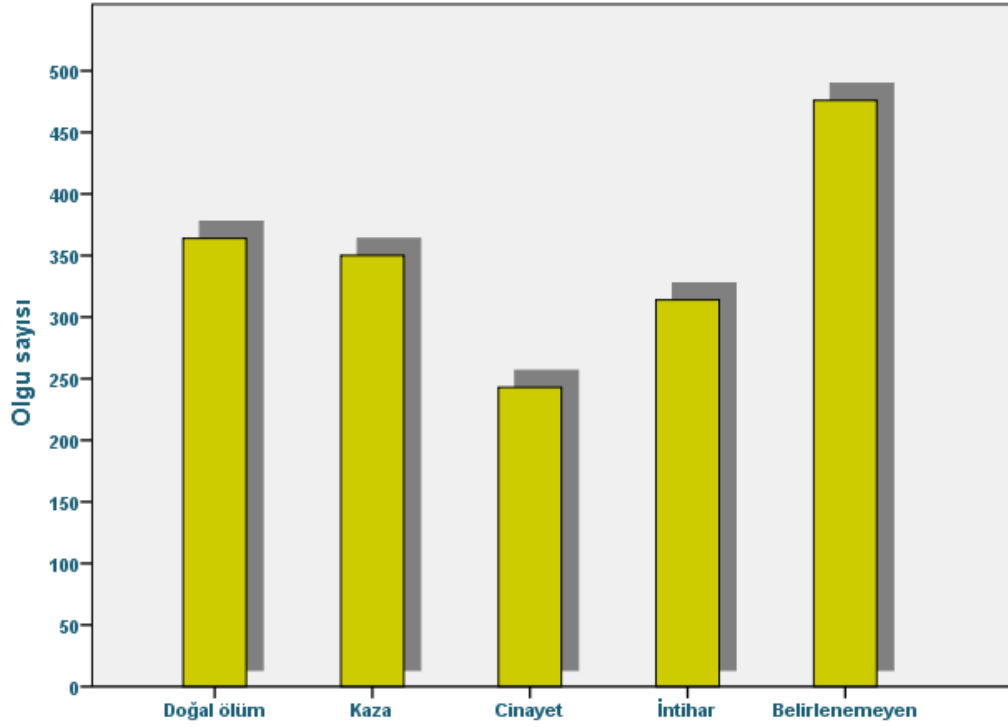
	Sayı (%)
Gebelik	
Var	24 (% 1,4)
Yok	1723 (% 98,5)

Tablo 4. Olguların gebelik durumları.

Gebe olguların orijinlere göre dağılımlarına bakıldığında; 2'sinin doğal ölüm (doğal ölümlerin % 0,5'i), 5'inin kaza (kaza orijinli ölümlerin % 1,4'ü), 2'sinin intihar (intihar orijinli ölümlerin % 0,6'sı), 4'ünün cinayet (cinayet orijinli ölümlerin % 1,6'sı) orijinli oldukları, 11'inde ise orijinin belirlenemediği saptanmıştır.

Olguların ölümlerinin 1036'sının (% 59,3) Ankara'da, 94'ünün (% 5,4) Çorum'da, 80'inin (% 4,6) Kırıkkale'de, 76'sının (% 4,4) Kastamonu'da, 64'ünün (% 3,7) Yozgat'ta, 53'nün (% 3,0) Nevşehir'de, 49'unun (% 2,8) Bolu'da, 47'ser tanesinin (% 2,7) Amasya ve Aksaray'da, 43'ünün (% 2,5) Kırşehir'de, 42'sinin (% 2,4) Karabük'te ve 159'unun (% 9,1) Türkiye'nin 11 farklı ilinde meydana geldiği tespit edilmiştir.

Olguların 364'ünün (% 20,8) doğal, 350'sinin (% 20,0) kaza, 314'ünün (% 18,0) intihar, 243'ünün (% 13,9) cinayet orijinli öldüğü ölü muayene tutanaklarında belirtilmiş, yapılan otopsi ve postmortem incelemeler sonucu tespit edilen ölüm nedenleriyle bu orijinler desteklenmiştir. 476 (% 26,3) olgunun ise ölüm orijinleri konusunda bir bilgiye ulaşılamamıştır. Olguların ölüm orijinlerinin dağılımı Grafik 4'te gösterilmiştir.

Grafik 4. Olguların ölüm orijinlerinin dağılımı.

Olgularda en sık görülen ölüm orijinlerinin; 2014 yılında 78 (% 21,4) olgu ile doğal ölüm ve 74 (% 20,3) olgu ile kaza, 2015 yılında 80 (% 20,9) olgu ile kaza ve 78 (% 20,4) olgu ile doğal ölüm, 2016 yılında 76 (% 20,8) olgu ile cinayet ve 71 (% 19,5) olgu ile doğal ölüm, 2017 yılında 71 (% 22,5) olgu ile doğal ölüm ve 64 (% 20,3) olgu ile kaza, 2018 yılında 67 (% 20,9) olgu ile kaza ve 66 (% 20,6) olgu ile doğal ölüm olduğu saptanmıştır.

Yıllara göre ölüm orijinlerinin dağılımı Tablo 5’de gösterilmiştir.

Ölüm Orijini	Yıllar				
	2014	2015	2016	2017	2018
Doğal ölüm	78 (%21,4)	78 (%20,4)	71 (%19,5)	71 (%22,5)	66 (%20,6)
Kaza	74 (%20,3)	80 (%20,9)	65 (%17,8)	64 (%20,3)	67 (%20,9)
Cinayet	45 (%12,4)	73 (%19,1)	76 (%20,8)	20 (%6,3)	29 (%9,0)
İntihar	66 (%18,1)	68 (%17,8)	55 (15,1)	60 (%19,0)	65 (%20,2)
Belirlenemeyen	99 (%27,2)	83 (%21,7)	98 (%26,8)	100 (%31,7)	94 (%29,3)
Toplam	364 (%100)	382(%100)	365(%100)	315(%100)	321(%100)

Tablo 5. Yıllara göre ölüm orijinlerinin dağılımı.

Yaş gruplarına göre sırasıyla en sık görülen ölüm orijinlerinin; 16-25 ve 26-35 yaş aralıklarında intihar ve cinayet, 36-45 yaş aralığında intihar ve kaza, 46-55 yaş aralığında kaza ve doğal ölüm, 56 yaş ve üzerinde ise doğal ölüm ve kaza olduğu tespit edilmiştir.

Yaş gruplarına göre ölüm orijinlerinin dağılımı Tablo 6'da gösterilmiştir.

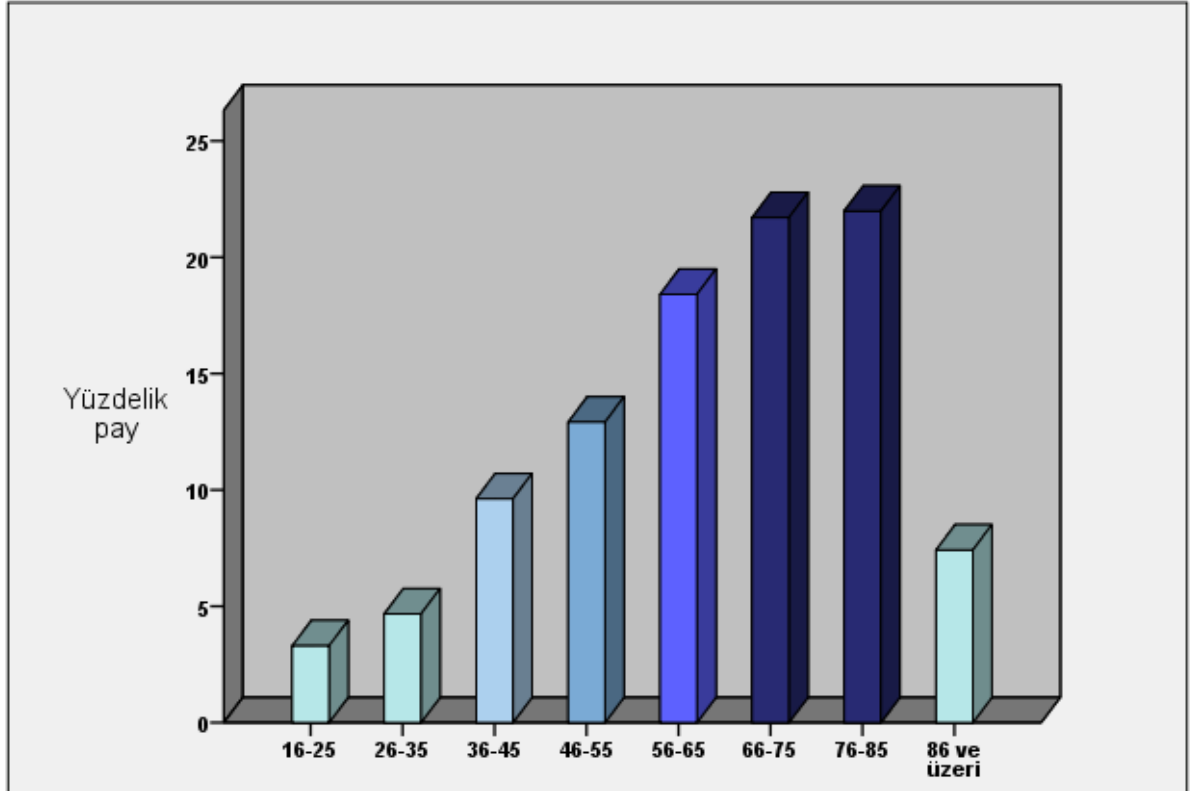
Ölüm Orijini	Yaş Grupları							
	16-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	76-85	86 ve üzeri
Doğal ölüm	12 (%4,7)	17 (%7,1)	35 (%13)	47 (%20)	67 (%29)	79 (%35)	80 (%39)	27 (%38)
Kaza	46 (%18)	29 (%12)	52 (%19)	50 (%21)	54 (%23)	54 (%24)	52 (%25)	13 (%18,3)
Cinayet	61 (%24)	60 (%25)	46 (%17)	43 (%18)	15 (%6,5)	14 (%6,2)	4 (%2)	0 (%0)
İntihar	78 (%30)	64 (%27)	63 (%23)	41 (%17)	34 (%15)	20 (%9)	11 (%5,4)	3 (%4,2)
Belirlenemeyen	61 (%23)	70 (%29)	79 (%28)	60 (%24)	61 (%27)	60 (%26)	57 (%28)	28 (%39)
Toplam	258 (%100)	240 (%100)	275 (%100)	241 (%100)	231 (%100)	227 (%100)	204 (%100)	71 (%100)

Tablo 6. Yaş gruplarına göre ölüm orijinlerinin dağılımı.

Ölümün ani ya da beklenmedik bir şekilde meydana gelmesi, kişinin tek başına

ölü bulunması, kişide ölümü açıklayacak bir hastalık ya da tıbbi öykü bulunmaması, kişinin ölüm anında yanında bir hekimin yokluğu veya olsa bile ölüm nedenini belirleyememesi, ölüm nedeni bilinse bile ölümden kuşkulu bir durum ya da bir dış etkenin olduğunun iddia edilmesi sebebiyle adli nitelik kazanan ölümler “şüpheli ölüm” olarak kabul edilir ve bu olguların ölüm orijini yapılan otopsi ve postmortem incelemeler sonucu doğal ölüm olarak belirlenir.

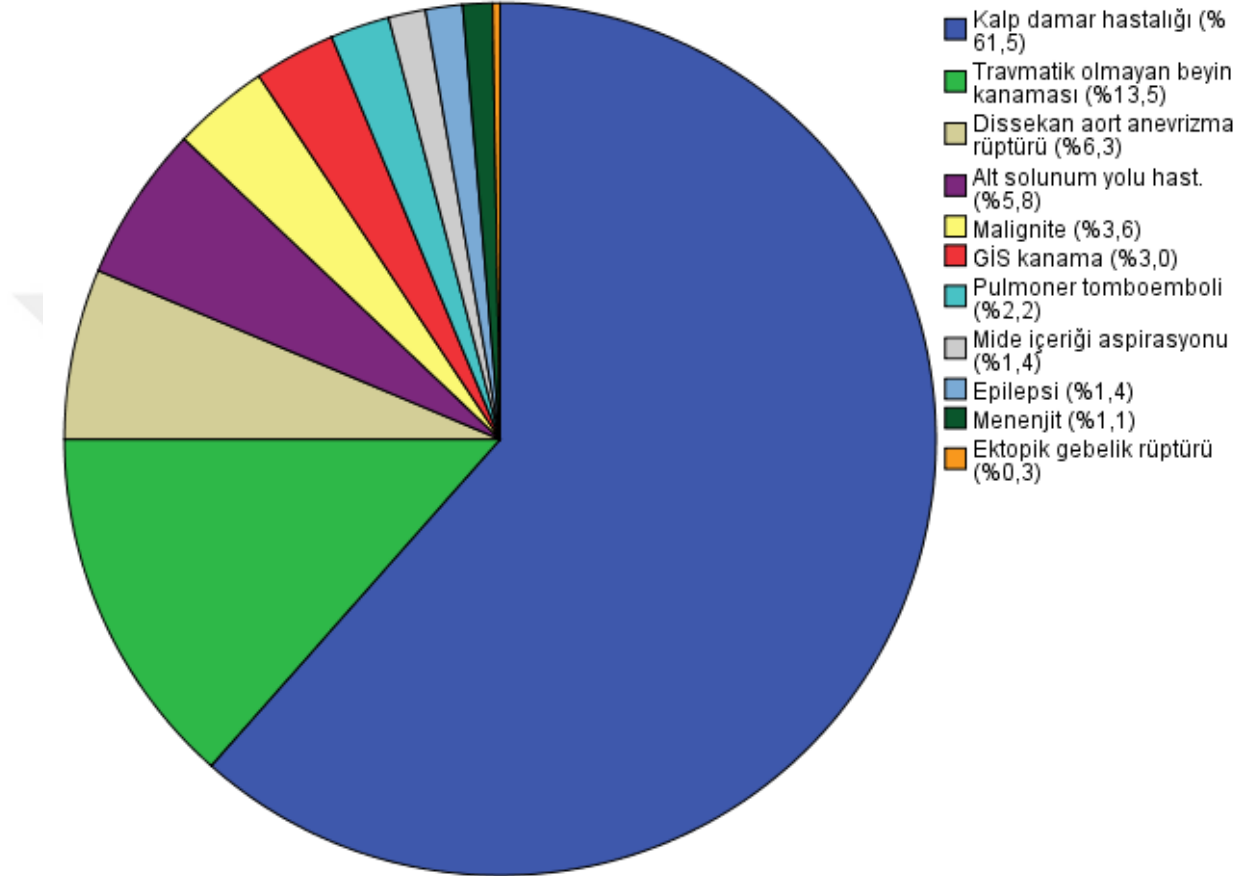
Doğal ölümlerin en sık 76-85 ve ikinci sırada 66-75 yaş aralığında meydana geldiği tespit edilmiştir. Doğal ölümlerde olguların yaş dağılımı Grafik 5’te gösterilmiştir.

Grafik 5. Doğal ölümlerde olguların yaş dağılımı.

Doğal ölümlerde ölüm nedenlerinin 224’ünün (% 61,5) kalp-damar hastalıkları, 49’unun (% 13,5) travmatik olmayan beyin kanamaları, 23’ünün (% 6,3) dissekan aort anevrizması, 21’nin (% 5,8) alt solunum yolu hastalıkları, 13’ünün (% 3,6) malignite, 11’inin (% 3,0) gastrointestinal sistem kanaması, 8’inin (% 2,2) pulmoner

tromboemboli, 5'inin (% 1,4) epilepsi, 5'inin (% 1,4) mide içeriği aspirasyonu, 4'ünün (% 1,1) menenjit ve 1'inin (% 0,3) ektopik gebelik rüptürü olduğu tespit edilmiştir. Doğal ölümlerde ölüm nedenlerinin dağılımı Grafik 6'da gösterilmiştir.

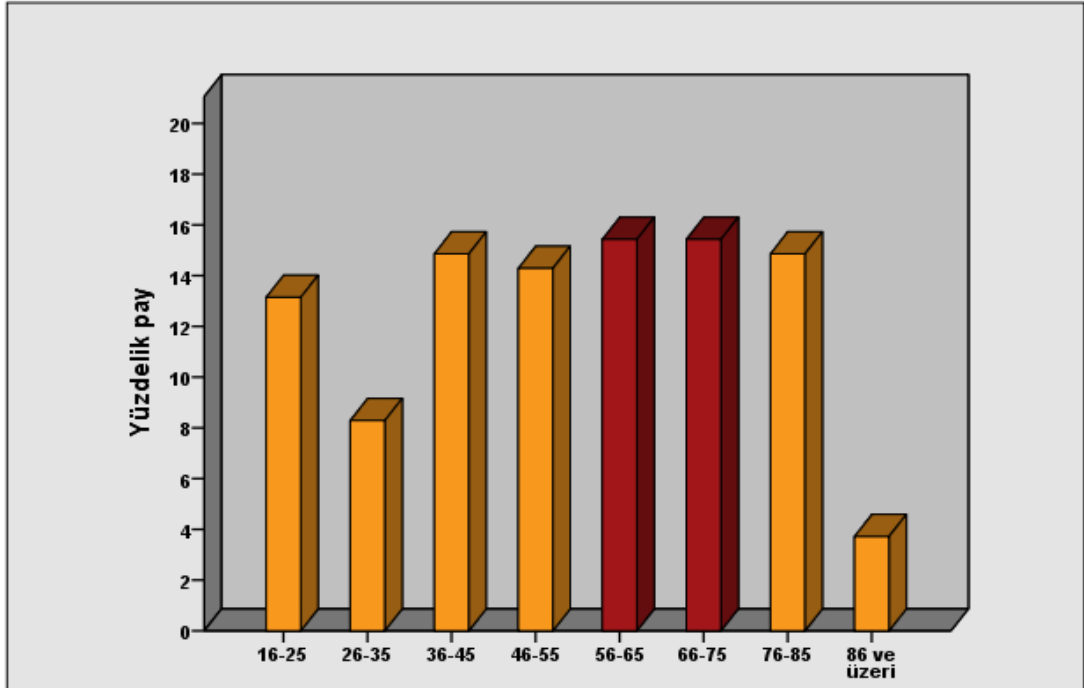
Grafik 6. Doğal ölümlerde ölüm nedenlerinin dağılımı.

Travmatik nedenli ölümlerin 148'inin (% 16,3) ateşli silah yaralanması, 135'inin (% 14,9) ası, 132'sinin (%14,6) trafik kazası, 125'inin (% 13,8) yüksekten düşme, 83'ünün (% 9,2) CO zehirlenmesi, 59'unun (% 6,5) kesici delici alet yaralanmaları, 58'inin (% 6,4) patlamaya bağlı yaralanma, 27'sinin (% 3,0) ilaç madde intoksikasyonu, 20'sinin (% 2,2) yanıklar, 10'unun (% 1,1) suda boğulma, 8'inin (%0,9) künt travma, 8'inin (% 0,9) elektrik çarpması, 7'sinin (% 0,8) elle-bağla boğma, 4'ünün (% 0,4) tren kazası, 3'ünün (% 0,3) mantar intoksikasyonu, 3'ünün (% 0,3) kesici ezici alet yaralanması, 2'sinin (% 0,2) metanol intoksikasyonu, 2'sinin (%

0,2) gastrointestinal sistem kanaması, 1'inin (% 0,1) sıcak hava balonu kazası, 1'inin (% 0,1) bütan intoksikasyonu, 1'inin (% 0,1) arı sokması ve 1'inin (% 0,1) uyuşturucu madde intoksikasyonu nedeni ile öldüğü saptanmıştır.

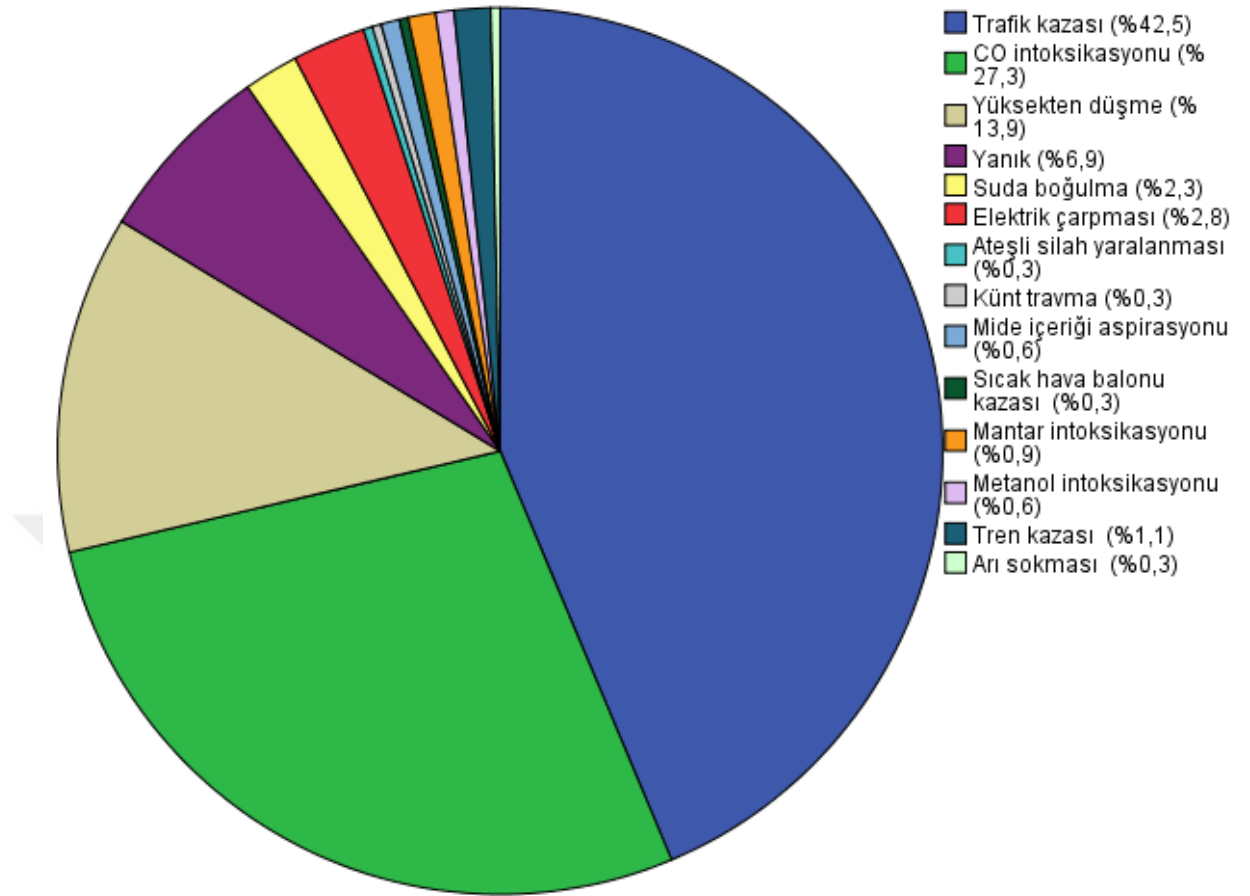
Kaza orijinli ölümlerin en sık 76-85 ve 66-75 yaş aralıklarında meydana geldiği saptanmıştır.

Kaza orijinli ölümlerde yaş dağılımı Grafik 7'de gösterilmiştir.

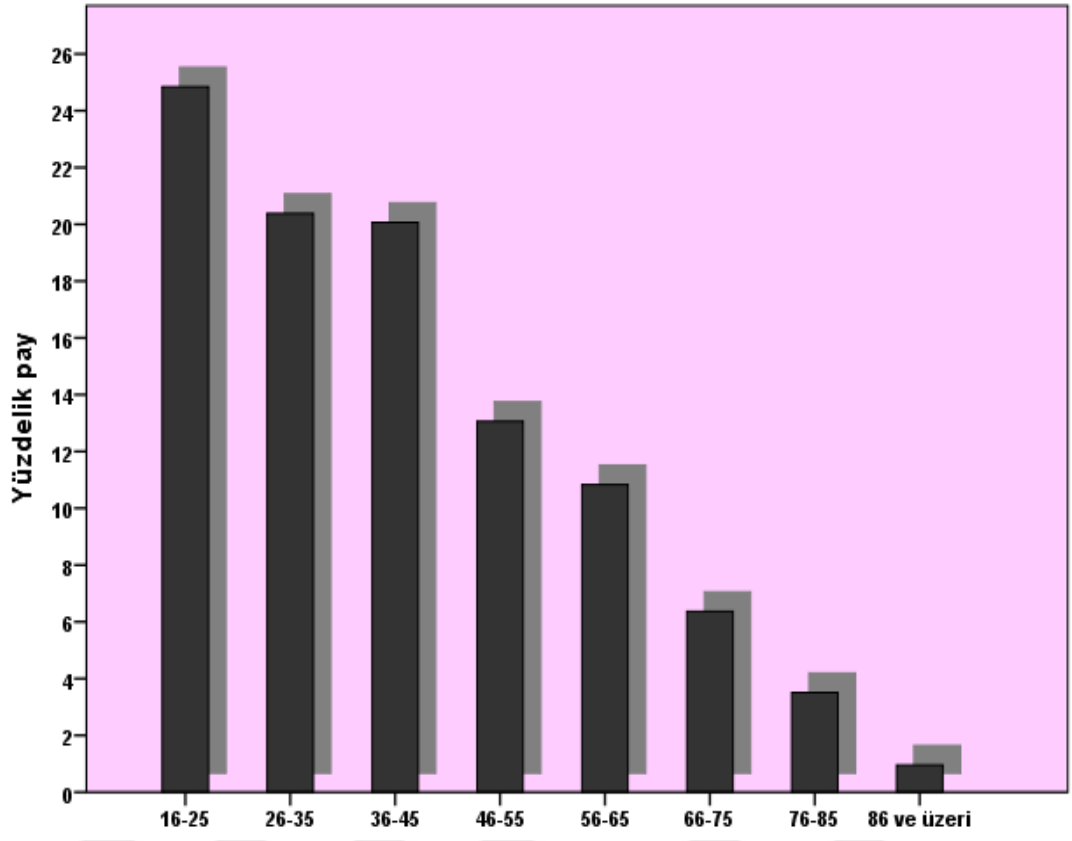
Grafik 7. Kaza orijinli ölümlerde yaş dağılımı.

Kaza orijinli ölümler en sık trafik kazaları, CO zehirlenmeleri ve yüksekten düşmeye bağlı meydana geldiği gözlenmiştir. Kaza sonucu ölenlerde ölüm nedenlerinin dağılımı Grafik 8'de gösterilmiştir.

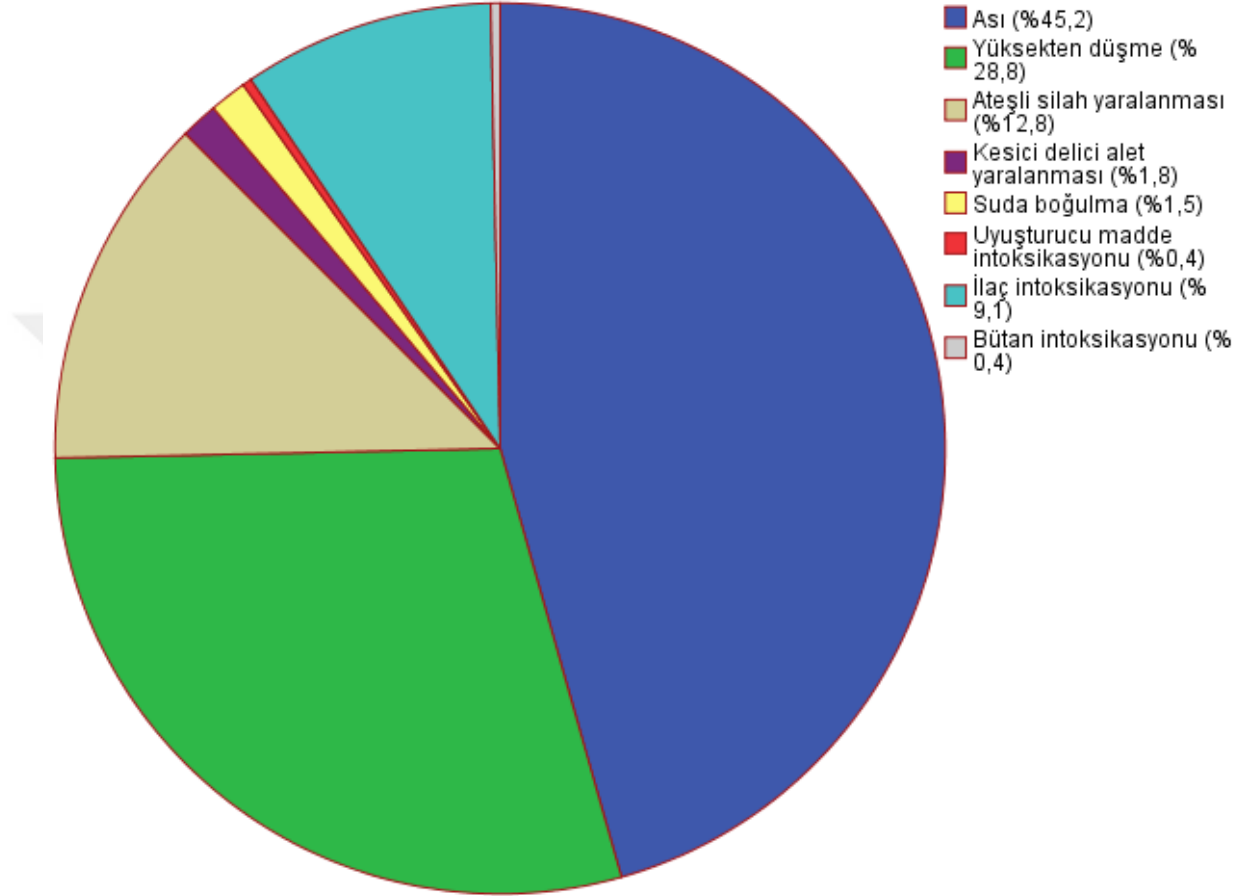
Grafik 8. Kaza sonucu ölenlerde ölüm nedenlerinin dağılımı.

İntihar orijinli ölümlerin sırasıyla en sık 16-25, 26-35 ve 36-45 yaş aralıklarında meydana geldiği gözlenmiştir. İntihar orijinli ölümlerde yaş dağılımı Grafik 9'da gösterilmiştir.

Grafik 9. İntihar orijinli ölümlerde yaş dağılımı.

İntihar orijinli ölümlerin en sık ası ve ikinci sıklıkta yüksekte düşmeye bağlı meydana geldiği gözlenmiştir. İntihar orijinli ölüm nedenlerinin dağılımı Grafik 10'da gösterilmiştir.

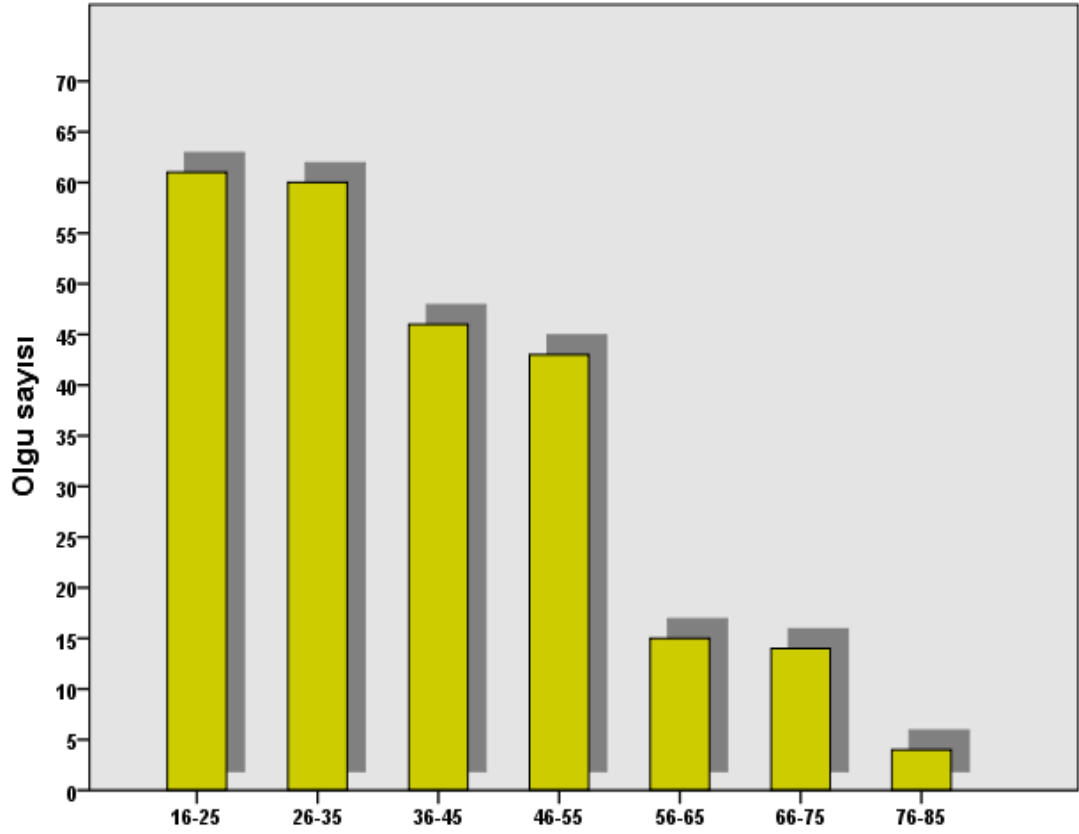

Grafik 10. İntihar orijinli ölüm nedenlerinin dağılımı.

İntihar orijinli ölen olgulardan 23'ünün (% 7,3) daha önceden bir kez ve 12'sinin (% 3,8) daha önceden birden çok kez intihar girişimi olduğu, 279'unun (% 88,9) ise daha önce intihar girişimi olup olmadığının belirtilmediği görülmüştür.

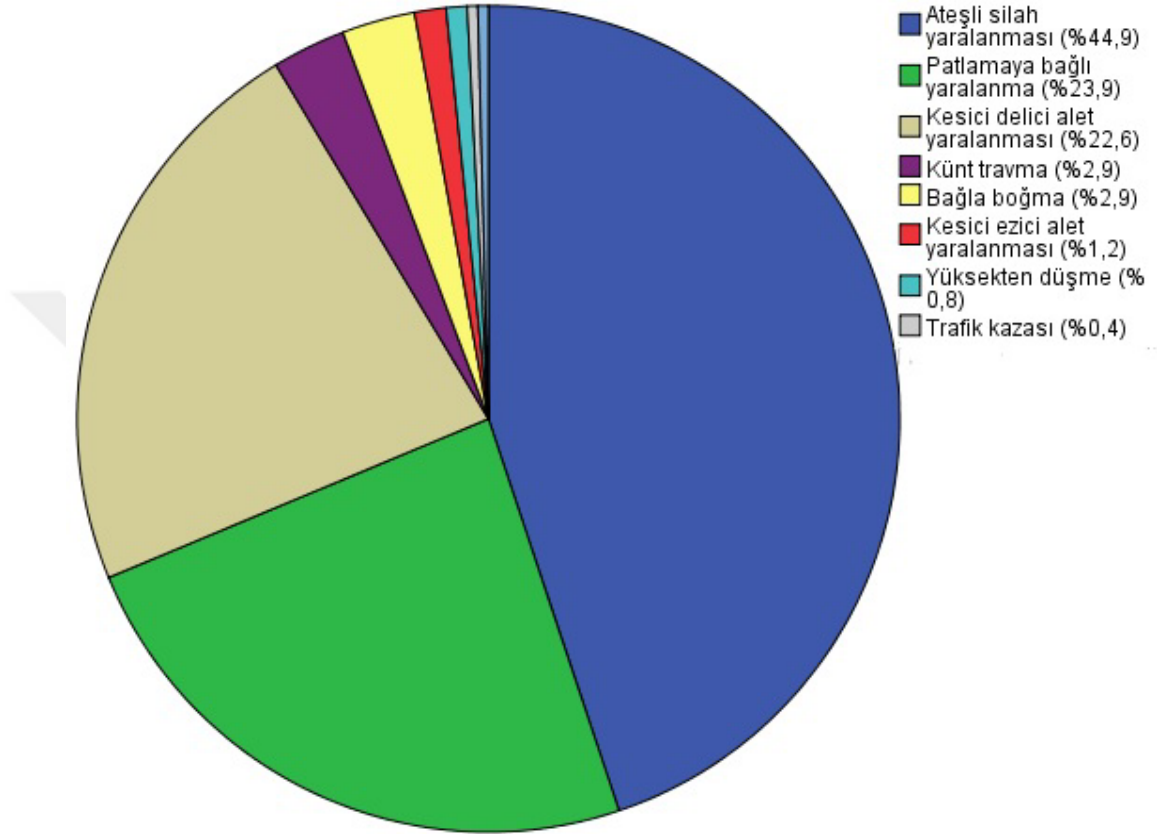
İntihar orijinli ölen olgulardan 12'sinin (% 3,8) intihar notu bıraktığı, 302'sinin (% 96,2) intihar notu bırakıp bırakmadığı konusunda bilgi olmadığı belirlenmiştir.

Cinayet orijinli öldüğü belirtilen olguların yaşlarının en sık 16-25, ikinci sırada 26-35, üçüncü sırada ise 36-45 yaş aralığında olduğu saptanmıştır. Cinayet orijinli ölümlerde yaş dağılımı Grafik 11’de gösterilmiştir.

Grafik 11. Cinayet orijinli ölümlerde yaş dağılımı.

Cinayet orijinli ölümlerin en sık ateşli silah yaralanması (% 44,9), ikinci sıklıkta patlamaya bağlı yaralanma (% 23,9) ve üçüncü sıklıkta kesici delici alet yaralanması (% 22,6) nedeniyle meydana geldiği tespit edilmiştir. Cinayet orijinli ölüm nedenlerinin dağılımı Grafik 12’de gösterilmiştir.

Grafik 12. Cinayet orijinli ölüm nedenlerinin dağılımı.

Patlamaya bağlı yaralanma nedeniyle meydana gelen cinayet orijinli ölümlerin 32’sinin (% 55,2) 2015 yılında, 26’sının (% 44,8) 2016 yılında meydana geldiği, diğer yıllarda patlamaya bağlı yaralanma nedeniyle ölüm olmadığı saptanmıştır.

Cinayet orijinli ölenlerden 43’ünün eşi, 8’inin eski eşi, 7’sinin erkek arkadaşı, 6’sının kardeşleri, 6’sının çocukları, 3’ünün anne-babaları, 2’sinin akrabalık bağı olan diğer kişiler ve 1’inin diğer akrabalık bağı olmayan kişiler tarafından öldürüldükleri belirtilmiştir. 167 olguda ise şüpheli kişinin yakınlık derecesine ait bilgi elde edilememiştir.

Orijine göre olguların medeni durumları karşılaştırıldığında; evli olanlarda ölümlerin evli olmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu anlaşılmıştır ($p<0,05$). Orijine göre olguların medeni durumları Tablo 7’de gösterilmiştir.

Ölüm Orijini	Medeni Durum			Toplam
	Evli	Evli olmayan	Belirtilmemiş	
Doğal ölüm	91 (%25,0)	71 (%19,5)	202 (%55,5)	364 (%100)
Kaza	120 (%34,3)	46 (%13,1)	184 (%52,6)	350 (%100)
Cinayet	92 (%37,9)	24 (%19,8)	127 (%52,3)	243 (%100)
İntihar	136 (%43,3)	75 (%23,9)	103 (%32,8)	314 (%100)
Belirlenemeyen	149 (%31,3)	88 (%18,5)	239 (%50,2)	476 (%100)

Tablo 7. Orijine göre olguların medeni durumlarının karşılaştırılması.

Orijine göre olguların çalışma durumları karşılaştırıldığında; çalışanlarda ölümlerin çalışmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu anlaşılmıştır ($p<0,05$). Orijine göre olguların çalışma durumları Tablo 8’de gösterilmiştir.

Ölüm Orijini	Çalışma Durumu				Toplam
	Çalışıyor	Çalışmıyor	Öğrenci	Belirtilmemiş	
Doğal ölüm	8 (%2,2)	4 (%1,1)	2 (%0,5)	350 (%96,2)	364 (%100)
Kaza	7 (%2,0)	0 (%0,0)	3 (%0,8)	340 (%97,1)	350 (%100)
Cinayet	10 (%4,1)	1 (%0,4)	5 (2,1)	227 (%93,4)	243 (%100)
İntihar	14 (%4,5)	4 (%1,3)	16 (%5,1)	280 (%89,2)	314 (%100)
Belirlenemeyen	17 (%3,6)	3 (%0,6)	4 (%0,8)	452 (%95,0)	476 (%100)

Tablo 8. Orijine göre olguların çalışma durumlarının karşılaştırılması.

Olguların ölü buldukları mekânlarda; ilk sırada 974 (% 55,8) olgu ile ev, ikinci sırada ise 506 olgu (% 28,9) ile hastane ve üçüncü sırada ise 146 (% 8,4) olgu ile sokak/cadde olduğu görülmüştür. Sırasıyla açık alan, otel, iş yeri, deniz/nehir/su kanalı ve demir yolu daha az sıklıkta cesedin bulunduğu yer olarak saptanmıştır. 14 olgunun cesedinin ise diğer yerlerde bulunduğu belirlenmiştir.

Kaza orijinli olguların en sık ölü buldukları mekân hastane iken, diğer orijinli olguların en sık ölü buldukları mekân ev olarak tespit edilmiştir.

Orijine göre olguların ölü bulunduğu mekânların karşılaştırılması Tablo 9’da gösterilmiştir.

	Doğal ölüm	Kaza	Cinayet	İntihar
Ev	276 %75,8	111 %31,7	101 %41,6	226 %72
Hastane	73 %20,1	138 39,4%	51 %21,0	64 %20,4
Cadde/otoyol	2 %0,5	80 %22,9	59 %24,3	4 %1,3
Açık alan	7 %1,9	13 %3,7	24 %9,9	7 %2,2
Okul	0 %0,0	0 %0,0	2 0,8%	0 %0,0
Otel	1 %0,3	2 %0,6	0 %0,0	2 %0,6
AVM	0 %0,0	0 %0,0	0 %0,0	2 0,6%
Cezaevi hastanesi	0 %0,0	0 %0,0	0 %0,0	0 %0,0
İşyeri	2 %0,5	1 %0,3	2 %0,8	4 %1,3
Baraj/Deniz/Dere/Göl	0 %0,0	1 %0,3	0 %0,0	4 %1,3
Dinlenme tesisi	1 %0,3	0 %0,0	0 %0,0	0 %0,0
İşçi çadırı	0 %0,0	0 %0,0	2 %0,8	0 %0,0
Araba	1 0,3%	0 %0,0	1 %0,4	0 %0,0
Bakımevi/Sığınma evi	1 %0,3	0 %0,0	0 %0,0	0 %0,0
Tren hattı	0 0,0%	4 %1,1	0 %0,0	1 %0,3
Kafe/Restaurant	0 %0,0	0 %0,0	1 %0,4	0 %0,0
Total	364 %100	350 %100	243 %100	314 %100

Tablo 9. Orijine göre olguların ölü bulunduğu mekânların karşılaştırılması.

Alkol ve uyarıcı/uyuşturucu maddelere yönelik yapılan laboratuvar incelemelerinin sonuçları incelendiğinde; 83 olguda (% 4,8) bu maddelerden birinin vücutta bulunduğu belirlenmiştir. 58 olguda etil alkol, 18 olguda uyarıcı/uyuşturucu maddeler, 6 olguda etil alkol ile uyarıcı/uyuşturucu madde ve 1 olguda metil alkol saptanmıştır.

Toksikoloji tetkik sonuçlarının orijine göre dağılımı Tablo 10'da gösterilmiştir.

Ölüm Orijini	Toksikoloji Tetkik Sonuçları				
	Alkol pozitif	Uyarıcı/uyuşturucu madde pozitif	Alkol ve uyarıcı/uyuşturucu madde pozitif	Metanol pozitif	Negatif
Doğal ölüm	3(%5,2)	1 (%5,6)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	360 (%21,6)
Kaza	12 (%20,7)	1 (%5,6)	1 (%16,7)	1 (%100)	335 (%20,1)
Cinayet	13 (%22,4)	1 (%5,6)	1 (%16,7)	0 (%0,0)	228 (%13,7)
İntihar	15 (%25,9)	3 (%16,7)	1 (%16,7)	0 (%0,0)	295 (%17,7)
Belirlenemeyen	15 (%25,9)	12 (%66,7)	3 (%50,0)	0 (%0,0)	446 (%26,8)
Toplam	58 (%100)	18 (%100)	6 (%100)	1 (%100)	1664 (%100)

Tablo 11. Toksikoloji tetkik sonuçlarının orijine göre dağılımı.

2. TARTIŞMA

Çalışmamızda Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı Morg İhtisas Dairesi'nde 2014-2018 yılları arasında otopsileri yapılan kadın ölümlerinin % 21,9'unun 2015 yılında, % 20,9'unun 2016 yılında, % 20,8'inin 2014 yılında, % 18,4'ünün 2018 yılında ve % 18,0'ının 2017 yılında meydana geldiği tespit edildi. Uraz ve arkadaşlarının Aydın'da 2001-2006 yılları zorlamalı kadın ölümlerinin özelliklerini inceledikleri bir çalışmada otopsileri yapılan kadın ölümü sayısının 2002 ve 2005 yıllarındaki azalma dışında giderek arttığı, en çok otopsinin 2006 yılında yapıldığı bildirilmiştir (5). Şengül ve arkadaşlarının 2011-2015 yılları arasında İzmir'de yapılan adli otopsilerde kadın ölümlerinin özelliklerini inceledikleri bir çalışmada olguların % 22,5'inin 2012 yılında, % 21,1'inin 2013 yılında, %20,4'ünün 2011 yılında, % 18,3'ünün 2014 yılında ve % 17,7'sinin 2015 yılında öldükleri belirtilmiştir. Ayrıca otopsi sayılarında 2011 yılından 2016 yılına doğru sayılardaki düşüşün çevre illerden İzmir'e gönderilen otopsi sayısındaki düşüşe bağlı olduğu da ifade edilmiştir (217). Çalışmamızda patlamaya bağlı yaralanma nedeniyle meydana gelen cinayet orijinli ölümlerin 32'sinin (% 55,2) 2015'te, 26'sının (% 44,8) 2016'da meydana geldiğini, diğer yıllarda patlamaya bağlı yaralanma nedeniyle ölüm olmadığını, dolayısıyla 2015 ve 2016'da Ankara ilinde yaşanan terör eylemlerinde ölenlerin, bu yıllarda yapılan kadın otopsi sayılarının yüksek olmasına neden olduğunu saptadık. Aslında Ankara ilinde otopsileri yapılan kadın ölümlerinin sayısının 2014 yılından 2018 yılına doğru giderek azaldığını, bunun ise otopsi yapılması gereken kadın ölümü sayılarındaki azalma nedeniyle değil, Adli Tıp Kurumu'nun otopsi konusunda izlediği prosedürlere bağlı olarak çevre illerden Ankara'ya gönderilen otopsi olgularındaki azalmayla ilişkili olduğunu düşünmekteyiz.

Çalışmamızda olguların yaş dağılımlarının 16 ile 109 arasında ve yaş ortalamalarının $50,86 \pm 21,0$ olduğu görüldü. Uraz ve arkadaşlarının Aydın'da yaptıkları çalışmada yaş dağılımının 19 ile 91 yaş arasında ve yaş ortalamasının $44,42 \pm 19,71$ olduğu bildirilmiştir (5). Bilen ve arkadaşlarının Gaziantep'te adli ölümlerin özelliklerini inceledikleri bir çalışmada kadınların yaş dağılımlarının 0 ile 96 arasında ve yaş ortalamalarının $35,0 \pm 27,3$ olduğu belirtilmiştir (220). Sayın ve arkadaşlarının

Malatya’da adli ölümlerin özelliklerini inceledikleri bir çalışmada kadınların yaş dağılımlarının 0 ile 95 arasında olduğu ve yaş ortalamalarının $28,9 \pm 26,7$ olduğu saptanmıştır (221). Nepal’de adli ölüm olgularının özelliklerini inceleyen bir çalışmada kadınların yaş ortalaması 31,5 olarak bildirilmiştir (222). Şengül ve arkadaşlarının İzmir’de yaptıkları çalışmada ise kadınların yaş dağılımlarının 18 ile 103 arasında ve yaş ortalamalarının $53,9 \pm 20,7$ olduğu belirtilmiştir (217). Çalışmamızda gözlenen ölümlerin yaş ortalamasının İzmir’de yapılan çalışma ile uyumlu olduğu, literatürdeki diğer çalışmalara göre daha yüksek olduğu, yaş dağılımlarının ise literatürdeki tüm çalışmalarla uyumlu olduğu gözlenmiştir.

Çalışmamızda olguların 1689’unun Türkiye Cumhuriyeti, 14’ünün Suriye, 5’inin Azerbaycan, 4’er olgunun Gürcistan ve Ukrayna, 3’er olgunun Kırgızistan, ABD, Rusya ve Kazakistan, 2’şer olgunun Türkmenistan, İran ve Irak uyruklu oldukları, geri kalan 13 olgunun ise 13 farklı ülkenin vatandaşları oldukları saptandı. Şengül ve arkadaşlarının İzmir’de yaptıkları çalışmada ise olguların 1289’unun Türkiye Cumhuriyeti, 13’ünün İngiltere, 10’unun Almanya, 9’unun Irak ve 7’sinin Suriye uyruklu oldukları, geri kalan 20 olgunun ise çeşitli ülke vatandaşları oldukları bildirilmiştir. İkiz ve arkadaşlarının 2010-2015 yılları arasında Ankara’da yabancı uyruklu otopsilerinin özelliklerini inceledikleri bir çalışmada olguların % 21,9’unun Suriye, % 14,5’inin Irak, % 8,6’sının Afganistan uyruklu olduğu, 2010-2011 yıllarında Suriye uyruklu otopsi kaydı bulunmadığı, 2012 yılından 2015 yılına doğru Suriye uyruklu otopsi sayısında artış meydana geldiği belirtilmiştir. Ayrıca T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerinde 2010-2015 yılları arasında Türkiye’ye giriş yapan yabancı uyruklular arasında en sık Almanya, Rusya ve İngiltere vatandaşlarının bulunduğu bildirilmiştir. Suriye, Irak ve Afganistan uyrukluların büyük çoğunluğunun ülkelerindeki iç karışıklık nedeniyle geçici koruma ve uluslararası koruma kapsamında çalışmak amacıyla Türkiye’ye geldikleri, Almanya, Rusya ve İngiltere vatandaşlarının başlıca geliş amaçlarının turizm olduğu ve Türkiye’nin başlıca kıyı bölgelerini seyahat ettikleri belirtilmiştir (223). Çalışmamızda İkiz ve arkadaşlarının Ankara’da yaptıkları çalışmayla uyumlu olarak otopsileri yapılan yabancı uyruklu kadınların en sık Suriye uyruklu oldukları saptanmıştır. Ancak İzmir’de yapılan çalışma da otopsileri yapılan yabancı uyruklu kadınların en sık İngiltere ve Almanya uyruklu oldukları bildirilmiştir. Bunun daha önce sözü edildiği gibi, bu ülke vatandaşlarının turizm

amacı ile Türkiye’de bulunmaları ve başlıca kıyı şeridinde bulunan şehirleri ziyaret etmeleri ile açıklanabileceğini düşünmekteyiz.

Çalışmamızda olguların % 33,7’sinin evli olduğu, % 17,4’ünün evli olmadığı, % 48,9’unun ise medeni durumunun belirtilmediği saptandı. Ölüm orijinleri ile olguların medeni durumları karşılaştırıldığında; ölüm orijini fark etmeksizin ölümlerin evli olanlarda evli olmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha fazla meydana geldiği belirlendi. Uraz ve arkadaşlarının Aydın’da yaptıkları çalışmada olguların % 36,8’inin evli olduğu, % 27,8’inin evli olmadığı, % 35,4’ünün ise medeni durum bilgisine ulaşamadığı belirtilmiştir (5). Kökçüoğlu ve arkadaşlarının Eskişehir’de her iki cinsiyette intihar orijinli ölümleri inceledikleri bir çalışmada olguların % 51,9’unun evli olduğu, % 48,1’inin evli olmadığı bildirilmiştir (224). ABD’nin Kolorado eyaletinde yapılan bir çalışmada kadın intiharlarının % 23,6’sının ise evli % 76,4’ünün ise evli olmayan kişilerde meydana geldiği görülmüştür (219). Şengül ve arkadaşlarının İzmir’de yaptıkları çalışmada kadınlarının % 35,1’inin evli olduğu, % 30,9’unun evli olmadığı, % 33,9’unun ise medeni durum hakkında bilgi olmadığı belirtilmiştir (217). Çalışmamızda yurt içi literatürle uyumlu olarak evli olmanın tüm orijinlerde ölüm oranlarını arttırdığı gözlenmiştir.

Çalışmamızda olguların % 3,2’sinin çalıştığı, %0,7’sinin herhangi bir işte çalışmadığı, % 1,7’sinin öğrenci olduğu saptanırken % 94,4’ünün ise çalışma durumu hakkında bilgi olmadığı belirlendi. Ölüm orijinleri ile olguların çalışma durumları karşılaştırıldığında; ölüm orijini fark etmeksizin ölümlerin çalışanlarda çalışmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha fazla meydana geldiği tespit edildi. Kökçüoğlu ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada kadın olguların % 28,1’inin çalıştığı, % 71,9’unun ise herhangi bir işte çalışmadığı bildirilmiştir (224). Hekimoğlu ve arkadaşlarının Van’da kadın intiharlarının özelliklerini inceledikleri bir çalışmada olguların % 1,5’inin işçi, % 10,6’sının öğrenci ve % 87,9’unun ev hanımı olduğu tespit edilmiştir (225). Şengül ve arkadaşlarının İzmir’de yaptıkları çalışmada % 6,1’inin çalıştığı, % 26,9’unun herhangi bir işte çalışmadığı, % 67’sinin ise çalışma durumu belirlenemediği görülmüştür (217). Çalışmamızda literatürden farklı olarak çalışan kadınlarda ölümlerin daha yüksek oranlarda görülmesi dikkat çekicidir. Bu sonuca ulaşmamızın nedeninin, bu konudaki bilgilerin kayıt altına alınmaması

olabileceğini düşünmekteyiz.

Çalışmamızda kullandığımız verilerin önemli bir kısmı kimlik tanığının ifadesinden elde edilmiş olup, bu verilerin doğruluğu açısından kimlik tanığının yakınlık derecesinin önemli olduğunu düşünmekteyiz. Bu düşünceyle olguların kimlik tanıklarının yakınlık derecelerini incelediğimizde; % 29,4'ünün diğer akrabaları, % 20,8'inin çocukları, % 15,1'inin kardeşi, % 11,7'sinin eşi, % 8,8'inin diğer akrabalık bağı olmayan kişiler, % 6,6'sının anne-babası, % 0,4'ünün erkek arkadaşı ve % 0,3'ünün eski eşi olduğu tespit edildi. % 6,9 olguda ise kimlik tanığı ile ilgili bir kayıt bulunamadı. Şengül ve arkadaşlarının İzmir'de yaptıkları çalışmada olguların kimlik tanıklarının % 28,6'sının diğer akrabaları, % 20,9'unun çocukları, % 14,5'inin eşi, % 11,8'inin kardeşi, % 11,5 diğer akrabalık bağı olmayan kişiler, % 4,0'ünün anne-babası, % 1,3'ünün sevgilisi, % 0,7'sinin eski eşi ve % 0,3'ünün nişanlısı olduğu, % 0,6 olguda ise kimlik tanığının yakınlık derecesinin saptanamadığı ve % 5,8 olguda kimlik tanığı bulunmadığı bildirilmiştir (217). Çalışmamızda bu konuda elde ettiğimiz verilerin İzmir'de yapılan çalışma ile uyumlu olduğu gözlenmiştir.

Çalışmamızda olguların % 10,1'inin psikiyatrik hastalığının olduğu, % 0,1'inin psikiyatrik hastalığının olmadığına yönelik veri saptanırken, % 89,9 olguya ilgili bu konuda bilgiye ulaşılamadı. Uraz ve arkadaşlarının Aydın'da yaptıkları çalışmada olguların % 13,9'unun kesin psikiyatrik hastalığı, % 8,3'ünün ise olası psikiyatrik hastalığı olduğu belirtilmiştir (5). Kökçüoğlu ve arkadaşlarının Eskişehir'de yaptıkları çalışmada intihar eden kadın olguların % 38,6'sının kesin psikiyatrik hastalığı, % 9,6'sının ise olası psikiyatrik hastalığı olduğu bildirilmiştir (224). Hekimoğlu ve arkadaşlarının Van'da yaptıkları çalışmada intihar eden kadın olguların % 7,6'sının depresyon tedavisi gördüğü saptanmıştır (225). Çalışmamızda literatürle uyumlu olarak psikiyatrik hastalığın ölümler için risk faktörü olduğu gözlenmiştir.

Çalışmamızda olguların % 0,3'ünün fiziksel engelinin, % 0,3'ünün zihinsel engelinin ve % 0,2'sinin hem fiziksel hem de zihinsel engelinin bulunduğu, % 99,2'unun ise engellilik durumunun belirtilmediği tespit edildi. Şengül ve arkadaşlarının İzmir'de yaptıkları çalışmada olguların % 2,8'inin fiziksel engelini olduğu, % 1,5'inin zihinsel engelini olduğu, % 83,2'ünün fiziksel, % 82,1'inin ise zihinsel engeli konusunda bilgiye ulaşılamadığı bildirilmiştir (217). Çalışmamızda İzmir'de yapılan çalışmayla uyumlu olarak olguların engellilik durumları konusunda

gerekli ve yeterli bilginin kayıt altına alınmadığı gözlenmiştir.

Çalışmamızda olguların 24'ünün (% 1,4) gebe olduğu belirlendi. Gebe olguların orijinlere göre dağılımlarına bakıldığında; 2'sinin doğal ölüm (doğal ölümlerin % 0,5'i), 5'inin kaza (kaza orijinli ölümlerin % 1,4'ü), 2'sinin intihar (intihar orijinli ölümlerin % 0,6'sı), 4'ünün cinayet (cinayet orijinli ölümlerin % 1,6'sı) orijinli oldukları, 11'inde ise orijinin belirlenemediği saptandı. ABD'de 3 farklı eyalette yapılan çalışmalarda gebelik ile ilişkili kadın ölümlerinin Massachusetts ve Kuzey Carolinada ise % 13'ünün, Virginia'da ise % 14'ünün kadın cinayetlerine bağlı meydana geldiği belirtilmiştir (216). Şengül ve arkadaşlarının İzmir'de yaptıkları çalışmada gebe olguların 8'inin doğal ölüm (doğal ölümlerin % 1,6'sı), 1'inin kaza (kaza orijinli ölümlerin % 0,2'si), 4'ünün intihar (intihar orijinli ölümlerin % 1,6'sı), 3'ünün cinayet (cinayet orijinli ölümlerin % 2'si) orijinli oldukları, 2'sinde ise orijinin belirlenemediği belirtilmiştir (217). Çalışmamızda İzmir'de yapılan çalışmayla uyumlu olarak cinayet orijinli ölenlerde gebelik nispeten daha fazla gözlenmiş, fakat bu oranın istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturmadığı belirlenmiştir.

Çalışmamızda olguların ölümlerinin % 59,3'ünün Ankara'da, % 5,4'ünün Çorum'da, % 4,6'sının Kırıkkale'de, % 4,4'ünün Kastamonu'da, % 3,7'sinin Yozgat'ta, % 3,0'ının Nevşehir'de, % 2,8'inin Bolu'da, % 2,7'sinin Amasya ve Aksaray'da, %2,5'unun Kırşehir'de, % 2,4'ünün Karabük'te ve % 9,1'inin Türkiye'nin 11 farklı ilinde meydana geldiği tespit edildi. Şengül ve arkadaşlarının İzmir'de yaptıkları çalışmada ölümlerin % 60,5'inin İzmir'de, % 17,0'sinin Manisa'da, % 9,8'inin Aydın'da, % 7,3'ünün Muğla'da, % 4,5'unun Uşak'ta, % 0,7'sinin Denizli'de ve % 0,1'inin ise Balıkesir'de olduğu bildirilmiştir (217). Çalışmamızda İzmir'de yapılan çalışmayla uyumlu olarak olguların ölümlerinin gerçekleştiği iller içerisinde, çalışma merkezinin çevresindeki illerin de % 40'a yakın bir orana sahip olduğu gözlenmiştir.

Çalışmamızda olguların % 20,8'inin doğal, % 20,0'sinin kaza, % 18,0'inin intihar, % 13,9'unun cinayet orijinli öldüğü saptandı. 476 (% 26,3) olgunun ise ölüm orijinleri konusunda bir bilgiye ulaşılamadı. Uraz ve arkadaşlarının Aydın'da yaptıkları çalışmada en sık gözlenen ölüm orijininin % 42,4'lük oran ile kaza olduğu, ikinci sırada % 25,0'lik eşit oranlarda olmak üzere intihar ve cinayetlerin olduğu, olguların % 7,6'sında ise orijinin belirlenemediği ifade edilmiştir (5). Bilen ve

arkadaşlarının Gaziantep'te yaptıkları çalışmada olguların sıklık sırasıyla kaza, şüpheli ölüm, cinayet ve intihar orijinlerine sahip oldukları belirtilmiştir (220). Şengül ve arkadaşlarının İzmir'de yaptıkları çalışmada olguların % 37,8'inin doğal, % 29,7'sinin kaza, % 18,3'ünün intihar ve % 11,3'ünün cinayet orijinli öldüğü, % 3 olguda ise ölüm orijinin tespit edilemediği belirtilmiştir (217). ABD'nin Virginia eyaletinde yapılan çalışmada kadın ölümlerinin en sık kaza, ikinci sırada doğal, üçüncü sırada intihar ve dördüncü sırada cinayet orijinleriyle meydana geldiği saptanmıştır (226). İngiltere'de yapılan bir çalışmada kadınlarda en sık ölüm orijinin kaza olduğu, bunu sırasıyla doğal ölüm ve intihar orijinli ölümlerin takip ettiği belirtilmiştir (218). Literatürdeki çalışmaların çoğunda otopsi yapılan kadın ölümlerinde kaza orijinli ölümlerin genellikle daha fazla meydana geldiği, bunu sırasıyla doğal, intihar ve cinayet orijinli ölümlerin izlediği ifade edilmiştir. Çalışmamızda İzmir'de yapılan çalışmayla uyumlu olarak doğal ölümlerin oranı kaza orijinli ölümlerden daha fazla olarak saptandı. Literatürdeki çalışmaların çoğunluğunun aksine çalışmamızda doğal ölümlerin kaza orijinli ölümlerden daha fazla gözlenmesinin, Ankara ilinde şüpheli ölümlere daha fazla adli otopsi yapılmasına bağlı olabileceğini düşünmekteyiz.

Çalışmamızda olgularda en sık görülen ölüm orijinlerinin; 2016 yılında % 20,8 olgu ile cinayet ve % 19,5 olgu ile doğal ölüm, diğer yıllarda ise en sık kaza ve doğal ölüm olduğu saptandı. 2016 yılında cinayet orijinin oranının diğer yıllardan yüksek olmasının nedeninin, bu yıl içerisinde Ankara ilinde meydana gelen terör eylemi kaynaklı patlamalar olduğunu düşünmekteyiz.

Çalışmamızda ölüm orijini doğal ölüm olan olguların en sık 76-85, ikinci sırada 66-75 ve üçüncü sırada ise 56-65 yaş gruplarında buldukları tespit edildi. Şengül ve arkadaşlarının İzmir'de yaptıkları çalışmada kadınlarda doğal ölümlerin en sık 60-69 yaş aralığında, daha sonra sırasıyla 70-79 ile 80 yaş ve üzeri yaş aralıklarında meydana geldiği belirtilmiştir (217). ABD'nin Virginia eyaletinde yapılan çalışmada kadınlarda doğal ölümlerin en sık 45-54, ikinci sırada 65-74 ve üçüncü sırada ise 55-64 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir (226). ABD'nin San Diego şehrinde yapılan çalışmada ölüm orijini doğal ölüm olan kadınların yaş aralığının en sık 55-64, ikinci olarak 45-54 ve üçüncü olarak 65-74 olduğu belirtilmiştir (227). Çalışmamızda incelenen doğal orijinli ölümlerin yurt dışında yapılan çalışmalardakilerden daha ileri

yaşlarda meydana geldikleri, İzmir’de yapılan çalışmadaki olgularla ile ise uyumlu yaş aralıklarında oldukları gözlenmiştir.

Çalışmamızda ölüm orijini doğal olan olguların % 61,5’inin kalp-damar hastalıkları, % 13,5’inin travmatik olmayan beyin kanamaları, % 6,3’ünün dissekan aort anevrizması, % 5,8’inin alt solunum yolu hastalıkları, % 3,6’sının malignite, % 3,0’ünün gastrointestinal sistem kanaması, % 2,2’sinin pulmoner tromboemboli, % 1,4’ünün epilepsi, % 1,4’ünün mide içeriği aspirasyonu, % 1,1’inin menenjit ve % 0,3’ünün ektopik gebelik rüptürü nedeniyle öldüğü belirlendi. Tokdemir ve arkadaşlarının Elazığ’da yaptıkları çalışmada ölüm orijini doğal ölüm olan kadınların en sık kardiyovasküler sistem hastalıkları, ikinci sırada solunum sistemi hastalıkları ve üçüncü sırada nontravmatik beyin kanamaları nedeniyle öldükleri belirtilmiştir (228). Şengül ve arkadaşlarının İzmir’de yaptıkları çalışmada olguların yaklaşık yarısının dolaşım sistemi hastalıkları nedeniyle öldükleri tespit edilmiş, bunu sırasıyla solunum ve sinir sistemi hastalıklarının takip ettiği saptanmıştır (217). Fransa’da yapılan bir çalışmada kadınların doğal ölüm nedenleri arasında en sık kardiyovasküler sistem hastalıkları, ikinci sırada solunum sistemi hastalıkları ve üçüncü sırada beyin ile ilgili hastalıklar görüldüğü belirtilmiştir (229). Çalışmamızda literatür ile uyumlu olarak dolaşım sistemi hastalıklarının en sık gözlenen doğal ölüm nedeni olduğu gözlenmiştir.

Çalışmamızda kaza orijinli ölümlerin en sık 66-75 ve 56-65 yaş aralıklarında meydana geldiği saptandı. Şengül ve arkadaşlarının İzmir’de yaptıkları çalışmada kaza orijinli ölümlerin en sık 82 yaş ve üzeri, ikinci sırada ise 70-79 yaş gruplarında meydana geldiği belirtilmiştir (217). ABD’nin Virginia eyaletinde yapılan çalışmada kaza orijinli kadın ölümlerinin en sık 35-44, sonra sırasıyla 75-84 ve 45-54 yaş aralıklarında meydana geldiği tespit edilmiştir (226). Çalışmamızda gözlenen kaza orijinli ölüm olgularının yurt dışında yapılan çalışmadakinden daha ileri yaşlarda, İzmir’de yapılan çalışmadakinden ise daha küçük yaşlarda oldukları gözlenmiştir.

Çalışmamızda ölüm orijini kaza olan olguların en sık trafik kazaları, ikinci olarak CO zehirlenmeleri ve üçüncü olarak ise yüksekten düşmeye bağlı öldükleri belirlendi. Uraz ve arkadaşlarının Aydın’da yaptıkları çalışmada kaza orijinli ölümlerin en sık trafik kazaları nedeniyle meydana geldiği, bunu sırasıyla asfiksi, yüksekten düşme ve elektrik çarpmasının izlediği belirtilmiştir (5). Şengül ve

arkadaşlarının İzmir’de yaptıkları çalışmada kaza orijinli ölümlerin en sık trafik kazaları, ikinci sırada CO zehirlenmeleri, üçüncü sırada ise yüksekten düşme nedeniyle meydana geldikleri saptanmıştır (217). Erzurum’da yapılan ve adli otopsilerin incelendiği bir çalışmada ise kadınlarda olay türü olarak en fazla araç içi ve araç dışı trafik kazalarının görüldüğü belirtilmiştir (6). ABD’nin Virginia eyaletinde yapılan çalışmada kaza orijinli ölümlerin en sık trafik kazaları, ikinci sırada uyuşturucu kullanımı ve üçüncü sırada yüksekten düşme sonucunda meydana geldiği tespit edilmiştir (226). Şangay’da yapılan kadın ve erkek ölümlerinin incelendiği bir çalışmada kaza orijinli ölümlerin en sık trafik kazaları, ikinci sırada diğer küt travmatik ve kesici cisimlerle yaralanmalar ve üçüncü sırada suda boğulmalar nedeniyle olduğu belirtilmiştir (230). Çalışmamızda literatür ile uyumlu olarak en sık kaza orijinli ölüm nedenlerinin trafik kazaları olduğu gözlenmiştir.

Çalışmamızda ölüm orijini intihar olan olguların yaşlarının sırasıyla en sık 16-25, 26-35 ve 36-45 yaş gruplarında oldukları tespit edildi. Uraz ve arkadaşlarının Aydın’da yaptıkları çalışmada intihar orijinli ölümlerin en sık 19-29 yaş aralığında meydana geldiği, bunu eşit oranlarla 30-39 ve 50-59 yaş aralıklarının izlediği belirtilmiştir (5). Hekimoğlu ve arkadaşlarının Van’da kadın intiharlarını inceledikleri bir çalışmada olgularda en sık yaş aralığının 16-20 yaş olduğu, ikinci sırada 20-25 ve üçüncü sırada 26-30 yaş aralıklarının olduğu saptanmıştır (225). Katkıcı ve arkadaşlarının Sivas’ta intihar olgularına yönelik yaptıkları bir çalışmada intihar eden kadınların yaş ortalaması $26,8 \pm 13,2$ olarak bildirilmiştir (231). Şengül ve arkadaşlarının İzmir’de yaptıkları çalışmada intihar orijinli ölümlerin en sık 18-29, ikinci sırada 30-39 ve üçüncü sırada 40-49 yaş aralığında meydana geldiği belirtilmiştir (217). ABD’nin Kolorado eyaletinde yapılan çalışmada kadınlarda intiharların 18-54 yaş aralığında (219), ABD’nin San Diego şehrinde yapılan çalışmada 34-64 yaş aralığında en sık görüldüğü belirtilmiştir (227). ABD’nin Virginia eyaletinde yapılan çalışmada ise kadınlarda meydana gelen intihar orijinli ölümlerin en sık 35-44, ikinci sırada 45-54 ve üçüncü sırada ise 55-64 yaş aralıklarında oldukları tespit edilmiştir (226). Ayrıca DİE verilerine göre Türkiye’de intihar edenler 15-34 yaş aralığında yoğunlaşmakta ve kadınlar erkeklere göre daha genç yaşta intihar etmektedir (232). Çalışmamızda intihar orijinli ölümlerin çoğunun literatür ile uyumlu olarak 16-45 yaş aralığında meydana geldiği gözlenmiştir.

Çalışmamızda ölüm orijini intihar olan olguların en sık ası, ikinci sırada yüksekten düşme ve üçüncü sırada ateşli silah yaralanmaları nedeniyle öldükleri tespit edildi. Uraz ve arkadaşlarının Aydın'da yaptıkları çalışmada intihar orijinli ölümlerde en sık görülen ölüm nedeni ası olduğu, bunu sırasıyla ilaç-madde alımı, ateşli silah yaralanmaları ve yüksekten düşmenin takip ettiği belirtilmiştir (5). Hekimoğlu ve arkadaşlarının Van'da kadın intiharlarını inceledikleri çalışmada intiharlarda en sık ası yöntemi kullanıldığı, ikinci sırada ise ateşli silah yaralanmalarının geldiği saptanmıştır (225). Kökçüoğlu ve arkadaşlarının Eskişehir'de yaptıkları çalışmada kadın intiharlarında en sık ölüm nedeninin ası olduğu görülmüştür (224). Karaaslan ve arkadaşlarının Gaziantep'te intihar orijinli ölümleri inceledikleri çalışmada kadınların en sık ası yöntemi ile intihar ettikleri, bundan sonra sırasıyla ateşli silah yaralanmaları, ilaç-kimyasallar ile zehirlenme ve yüksekten düşmenin intiharlarda ölüm nedeni olduğu belirtilmiştir (233). Şengül ve arkadaşlarının İzmir'de yaptıkları çalışmada intihar eden olguların en sık ası, ikinci sırada ilaç madde intoksikasyonları ve üçüncü sıklıkta yüksekten düşme nedeniyle öldükleri belirlenmiştir (217). ABD'nin Kolorado eyaletinde yapılan çalışmada kadın intiharlarının en sık ası yöntemiyle, ikinci sırada zehirlenmeler ile oluştuğu saptanmıştır (219). DİE'nin 1999-2001 verilerinde Türkiye'de ölüm ile sonuçlanan intihar yöntemi olarak en sık ası (% 43,7), ikinci sıklıkla ateşli silahlar (% 23,3) ve üçüncü sıklıkta ise kimyevi madde (% 14,2) alımı gelmektedir (232). Çalışmamızda intihar orijinli ölümlerde literatürdeki çalışmalar ile uyumlu olarak en sık ası yönteminin kullanıldığı gözlenmiş olup asının kolay ulaşılabilir bir yöntem olmasının bu sonuçta etkili olduğunu düşünmekteyiz.

Çalışmamızda intihar orijinli ölen olgulardan % 11,1'inin (% 7,3'ünün bir kez ve % 3,8'inin birden fazla kez olmak üzere) daha önce intihar girişimi olduğu, % 88,9'unun ise daha önce intihar girişimi olup olmadığının belirtilmediği saptandı. Kökçüoğlu ve arkadaşlarının Eskişehir'de yaptıkları çalışmada kadın olguların % 10,5'inin (224), Hekimoğlu ve arkadaşlarının Van'da yaptıkları çalışmada ise olguların % 18,2'sinin (225) daha önce intihar girişimi olduğu belirtilmiştir. Şengül ve arkadaşlarının İzmir'de yaptıkları çalışmada ölüm orijini intihar olan kadınların % 14,5'inin intihar girişimi öyküsü olduğu, % 7,3'ünün böyle bir öyküsü olmadığı, % 78,2'sinde ise bu konuda bilgiye ulaşılamadığı ifade edilmiştir (217). Klinisyenler tarafından intihar yatkınlığını değerlendirmede en önemli risk faktörlerinden birinin

intihar girişimi öyküsü olduğu belirtilmektedir (234). Çalışmamızda literatür ile uyumlu olarak intihar orijinli ölümlerin önemli bir bölümünde bir veya birden fazla kez intihar girişimi öyküsü olduğu gözlenmiştir.

Çalışmamızda ölüm orijini cinayet olan olguların en sık 16-25, ikinci sırada 26-35, üçüncü sırada ise 36-45 yaş aralıklarında oldukları gözlemlendi. Özkök ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada olguların en sık 30-39 ve ikinci sırada 20-29 yaş aralıklarında oldukları gözlenmiştir (235). Şengül ve arkadaşlarının İzmir’de yaptıkları çalışmada cinayet orijinli kadın ölümlerinin en sık 30-39, sonra sırasıyla 18-29 ve 40-49 yaş aralıklarında meydana geldiği belirtilmiştir (217). ABD’nin San Diego şehrinde yapılan çalışmada cinayet orijinli kadın ölümlerinin en sık 35-44 ve 55-64 yaş aralıklarında (227), Kanada’nın kuzeybatı bölgesinde yapılan çalışmada en sık 30-39 yaş aralığında (236), ABD’nin Virginia eyaletinde yapılan çalışmada ise en sık 35-44 yaş aralığında (226) meydana geldiği saptanmıştır. Çalışmamızda cinayet orijinli ölümlerin çoğunun literatürdeki yaş aralıklarına göre daha genç yaş aralığında olduğu gözlenmiştir. 16 yaş ve üzeri kadın ölümleri çalışmamıza dâhil edilirken, literatürdeki çalışmalarda olguların 18 yaş ve üzeri olmasının bu durumu etkilediğini düşünmekteyiz.

Çalışmamızda ölüm orijini cinayet olan olguların en sık ateşli silah yaralanması (% 44,9), ikinci sıklıkta patlamaya bağlı yaralanma (% 23,9) ve üçüncü sıklıkta kesici delici alet yaralanması (% 22,6) nedeniyle öldükleri tespit edildi. Uraz ve arkadaşlarının Aydın’da yaptıkları çalışmada cinayet orijinli kadın ölümlerinin en sık ateşli silah yaralanmaları, ikinci sırada asfiksi, üçüncü sırada kesici delici alet yaralanmaları nedeniyle meydana geldiği belirtilmiştir (5). Şengül ve arkadaşlarının İzmir’de yaptıkları çalışmada ise cinayet orijinli kadın ölümlerinin en sık eşit oranlarda kesici delici alet yaralanması ve ateşli silah yaralanmaları sonucu oluştuğu saptanmıştır (217). ABD’nin San Diego şehrinde yapılan çalışmada ölüm orijini cinayet olan kadınların en sık ateşli silah yaralanmaları, sonra sırasıyla künt travmatik yaralanmalar ve kesici delici alet yaralanmalarına bağlı öldükleri belirtilmiştir (227). ABD’nin Kaliforniya eyaletinde her iki cinsiyette yapılan bir çalışmada cinayet orijinli ölümlerin en sık ateşli silah yaralanmaları, sonra eşit oranda künt travmatik yaralanmalar ve kesici delici alet yaralanmaları sonucu oluştuğu tespit edilmiştir (237). ABD’nin Virginia eyaletinde yapılan çalışmada cinayet orijinli kadın ölümlerinde en

sık ateşli silah yaralanmalarının, sonra sırasıyla kesici delici alet yaralanmaları ve künt travmatik yaralanmaların gözleendiği bildirilmiştir (226). Çalışmamızda literatürdeki çalışmaların çoğuyla uyumlu olarak ölüm orijini cinayet olan olguların ölüm nedeni en sık ateşli silah yaralanmaları olarak gözlenmiştir. İkinci en sık neden ise literatürdekinden farklı olarak patlamaya bağlı yaralanmalar şeklinde saptanmıştır. 2015 ve 2016 yıllarında Ankara’da meydana gelen terör eylemi kaynaklı patlamalar nedeniyle çalışmamızda böyle bir sonuç çıktığını düşünmekteyiz.

Çalışmamızda ölüm orijini cinayet olan olgularda cinayeti işleyen şüphelinin yakınlık derecesi incelendiğinde; 43’ünün eşi, 8’inin eski eşi, 7’sinin sevgilisi, 6’sının kardeşleri, 6’sının çocukları, 3’ünün anne-babaları, 2’sinin akrabalık bağı olan diğer kişiler ve 1’inin diğer akrabalık bağı olmayan kişi olduğu saptandı. 167 cinayet olgusunda ise şüphelinin yakınlık derecesine ait bilgi olmadığı görüldü. Uraz ve arkadaşlarının Aydın’da yaptıkları çalışmada cinayet olgularında şüphelinin % 5,6’sının 1. derece ve % 5,6’sının 2. derece akraba, % 5,6’sının resmi nikâhlı eş ve % 5,6’sının nikâhsız eş olduğu, % 5,6’sının ölen ile akraba olmadığı, cinayetlerin % 72’sinde ise şüpheliye ait veriye ulaşılamadığı belirtilmiştir (5). Şengül ve arkadaşlarının İzmir’de yaptıkları çalışmada ise cinayet olgularında şüphelinin en sık eş, ikinci sırada eski eş ve üçüncü sırada sevgili olduğu tespit edilmiş, 78 olguda ise şüphelinin yakınlık derecesi belirtilmemiştir (217). Avustralya’nın Queensland eyaletinde yapılan bir çalışmada cinayet olgularında şüphelilerin genellikle eş olduğu ifade edilmiştir (238). Çalışmamızda literatür ile uyumlu olarak kadın cinayetlerinin genellikle eşleri tarafından işlendiği gözlenmiştir.

Çalışmamızdaki olguların yarısından fazlasının ölü bulunduğu mekân ev olarak belirlendi. Kalan olguların ise sırasıyla en sık hastane ve sokak/caddede ölü buldukları saptandı. Olguların ölüm orijinleri ile ölü buldukları mekân karşılaştırıldığında; kaza orijinli olguların dışında ev, kaza orijinli olgularda ise hastane olguların ölü buldukları en sık mekânlar olarak tespit edildi. Uraz ve arkadaşlarının Aydın’da yaptıkları çalışmada olguların en sık hastanede, ikinci sırada evde ve üçüncü sırada ise sokak/caddede öldükleri belirtilmiştir (5). Şengül ve arkadaşlarının İzmir’de yaptıkları çalışmada olguların en sık ev, ikinci sırada hastanede ve üçüncü sırada ise sokak/caddede öldükleri tespit edilmiş, doğal ve intihar orijinli ölümlerin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde evde meydana geldikleri, kaza

orijinli ölümlerin ise istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ev dışı yerlerde meydana geldiği belirtilmiştir (217). ABD'nin Kolorado eyaletinde yapılan çalışmada her iki cinsiyette ölümlerin en sık evde, ikinci sırada hastanede ve üçüncü sırada huzurevlerinde meydana geldiği saptanmıştır (219). Çalışmamızda olguların en sık ölü buldukları mekânlar ve bu mekânların ölüm orijinleriyle karşılaştırılması sonucu elde edilen verilerin, İzmir'de yapılan ve doğal ölüm olgularını da inceleyen çalışma ile uyumlu olduğu gözlenmiştir. Aydın'da yapılan çalışmada ise doğal ölümlerin çalışma dışı bırakılmış olması nedeniyle, bu konuda çalışmamızla uyumlu olmadığını düşünmekteyiz.

Dünyada 5 milyondan fazla kimyasal maddenin varlığı göz önüne dikkate alındığında, klinik adli tıp ve otopsi incelemelerinde toksikolojinin öneminin zamanla arttığı söylenebilir. Ayrıca bu çeşitlilik adli toksikoloji incelemeleri sonucu yapılan değerlendirmelerde ölümün nedeni ve ölüme eşlik eden faktörlerin belirlenmesinde güçlükler yol açmaktadır. Çalışmamızda alkol ve uyarıcı/uyuşturucu maddelere yönelik yapılan laboratuvar incelemelerinin sonuçları incelendiğinde; 83 olguda (% 4,8) bu maddelerden birinin vücutta bulunduğu belirlendi. 58 olguda etil alkol, 18 olguda uyarıcı/uyuşturucu madde, 6 olguda hem etil alkol hem de uyarıcı/uyuşturucu madde ve 1 olguda metil alkol saptandı. Şengül ve arkadaşlarının İzmir'de yaptıkları çalışmada 349 olguda (% 25,7) bu maddelerden birinin saptandığı, maddelerin bulunma sıklıkları incelendiğinde ise; 201 olguda uyutucu madde, 134 olguda etil alkol, 12 olguda uyuşturucu madde ve 1 olguda metil alkol tespit edildiği bildirilmiştir (217). Çalışmamızda İzmir'de yapılan çalışmaya göre toksikolojik incelemelerde elde edilen pozitiflik oranının oldukça düşük olduğu ve pozitif olan maddelerin dağılım oranlarının da farklı olduğu gözlenmiştir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

- ❖ Çalışmamızın genel bilgiler bölümünde değindiğimiz gibi hem ölüm hem de kadın tek başına tıp alanının yanı sıra mitoloji, felsefe, din, hukuk ve sanat alanlarını da yakından ilgilendirir. Konu kadın ölümü olduğunda ise olay yeni bir boyut kazanmakta, bir kadının öldürülmesi ya da intihar etmesi ile bir erkeğin öldürülmesi veya intihar etmesi farklı dinamikler üzerinden yürümektedir. Kadının öldürülmesinden önce, öldürülmesi esnası ve sonrasında yaşananların hem geride kalan yakınları hem de toplum üzerinde oluşturduğu yıkıcı etki, erkeğin öldürülmesinin oluşturduğu etkiden daha farklı olmaktadır. Biz çalışmamızda kadın ölümünü tüm orijinleri ile incelemek üzere veriler elde etmeye ve bu verileri değerlendirmeye gayret ettik. Kadın ölümünün her orijini için ayrı ayrı ve tıp alanının yanında diğer disiplinler tarafından multidisipliner şekilde çalışılması gereken bir konu olduğunu, bu sayede hem ölümün hem kadının daha da önemlisi kadın ölümlerinin sebepleri ve sonuçlarıyla daha iyi anlaşılabileceğini, önlemek adına daha önemli atımlar atılabileceğini düşünmekteyiz.
- ❖ 01.01.2014 - 31.12.2018 tarihleri arasında Ankara Adli Tıp Grup Başkanlığı Morg İhtisas Dairesi'nde otopsileri yapılan kadın ölümlerinden 16 yaş ve üzerinde olan 1747 olgu incelendi. Olgularının adli tıbbi ve sosyodemografik özellikleri belirlendi ve ülkemiz ile diğer ülkelerde yapılan çeşitli çalışmalarla karşılaştırıldı. Ancak bu konudaki çalışmaların son derece sınırlı olduğu görüldü. Ülkemizdeki risk gruplarının belirlenmesi ve gerekli önlemlerin alınabilme süresinin hızlandırılması için bu tür çalışmaların arttırılması gerektiği kanaatindeyiz.
- ❖ Ölüm orijini fark etmeksizin tüm adli ölümlerin bireysel ve toplumsal bazı önlemlerin alınmasıyla azaltılabileceğini düşünmekteyiz. Bir toplumda meydana gelen adli ölümlerle ilgili ayrıntıları tüm yönleriyle ortaya koymak, yetkililerle birlikte halkın da dikkatini çekecek, problemlerin toplumun gündeminde kalmasına ve alınması gereken önlemlerin en kısa sürede saptanmasına yardımcı olacaktır. Amaçlarımızın birinin de bu olduğu çalışmamızdaki verilerinin, ülkemizde daha önceden yapılmış çalışmaların verileri ile benzer özelliklere sahip olduğu görüldü.
- ❖ 2015 ve 2016 yıllarındaki Ankara ilinde yaşanan terör eylemlerinde ölen kadınlara yapılan otopsilerin, bu yıllarda yapılan kadın otopsi sayılarının yüksek olmasına neden olduğu tespit edildi. Aslında otopsileri yapılan kadın ölümlerinin sayısının 2014

yılından 2018 yılına doğru giderek azaldığı, bunun ise otopsi yapılması gereken kadın ölümü sayılarındaki azalma nedeniyle değil, Adli Tıp Kurumu'nun son yıllarda farklı illere otopsi vakası gönderilmesi konusunda izlediği prosedürlere bağlı olarak çevre illerden Ankara'ya gönderilen otopsi olgularındaki azalmayla ilişkili olduğu kanaatindeyiz.

- ❖ Olguların yaş dağılımlarının 16 ile 109 arasında ve yaş ortalamalarının $50,86 \pm 21,0$ olduğu saptandı. Çalışmamızda gözlenen ölümlerin yaş ortalamasının literatürdeki çalışmaların geneline göre daha yüksek olduğu gözlemlendi. Bunun nedeninin literatürdeki çalışmaların çoğunda yaş aralığının "0" yaştan başlaması olduğunu düşünmekteyiz.
- ❖ Olgulardan yabancı uyruklu olan kadınların en sık Suriye uyruklu oldukları saptandı. Türkiye'ye uluslararası koruma kapsamında gelen yabancı uyrukluların bir kısmı, ülkeye giriş yaptıktan sonra Birleşmiş Milletlerin Türkiye temsilciliklerine veya valiliklere başvurarak bu kapsamda ikamet izni ve çalışma izni talep etmektedir. Bununla birlikte 2013 yılından itibaren sadece Suriyelilere tanınan bir hak olan geçici koruma kapsamında Suriye vatandaşları, Türkiye'de buldukları ilin valiliklerince kendilerine verilen Geçici Koruma Belgesi'nin yanında çalışma izni de alabilmektedir. Çalışmamızda incelediğimiz olgulardan yabancı uyruklu olan kadınların en sık Suriye uyruklu olmalarının nedeninin bu olduğu kanaatindeyiz. Almanya ve Avustralya gibi yıllardır çok sayıda göç alan ülkelerin bu göçmenleri nüfusuna nasıl entegre ettiğini irdeleyerek, daha nitelikli göçmen alımının teşviki ile göçmen koşullarının iyileştirilmesinin sağlanabileceğini, uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamında gelen ve zorunlu vasıfsız göçmen grubunun da yaşadıkları bölgelerde getto yerleşim alanları kurmalarının önüne geçilmesi ve bu kişilerin ülke kültürü ile ekonomisine entegre olmalarına yönelik adımlar atılması gerektiğini düşünmekteyiz. Ancak ülkemize gelen insanların Almanya ve Avustralya gibi ülkelere göç edenlerden farklı olarak kendileri ya da yakınları için daha iyi eğitim, sağlık ve yaşam koşulları arayan göçmenler olmaktan daha çok, ülkelerindeki iç karışıklıklar nedeniyle ülkemize göç eden insanlar olmaları nedeniyle nitelikli göçmen alımının ne kadar gerçekleştirilebilir bir hedef olduğu da tartışılması gereken bir konudur.
- ❖ Olgulardan yabancı uyruklu olan 58 kadının 5'inin (%8,6) çalıştığı, 53'ünün (%91,4) ise çalışma durumunun belirtilmediği tespit edildi. Uluslararası koruma ve geçici

koruma kapsamında gelen yabancı uyruklular, çalışma izni almak için henüz başvuramışken veya çalışma izni başvuru talepleri değerlendirme aşamasındayken kayıt dışı ve sigortasız bir şekilde vasıfsız işçi olarak çalışmaktadır. Bu durum da iş kazalarının sayısını artırmaktadır. Yabancı uyruklu kişileri, vasıfsız işçi olarak çalışma izni olmadan çalıştıran işyerlerine yapılan denetimlerin artırılması, bu işyerlerine yönelik yaptırımların uygulanması ve iş güvenliği konusunda gerekli tedbirlerin alınması ile iş kazası nedeniyle gerçekleşen yabancı uyruklu ölümlerinin azalacağı kanaatindeyiz.

- ❖ Olguların % 33,7'sinin evli olduğu, % 17,4'ünün evli olmadığı, % 48,9'unun ise medeni durumunun belirtilmediği saptandı. Ölüm orijinleri ile olguların medeni durumları karşılaştırıldığında; ölüm orijini fark etmeksizin ölümlerin evli olanlarda evli olmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha fazla meydana geldiği belirlendi. Çalışmamızda yurt içi literatürle uyumlu olarak evli olmanın tüm orijinlerde ölüm oranlarını arttırdığı gözlenmiştir.
- ❖ Olguların % 3,2'sinin çalıştığı, % 0,7'sinin herhangi bir işte çalışmadığı, % 1,7'sinin öğrenci olduğu saptanırken % 94,4'ünün ise çalışma durumu hakkında bilgi olmadığı belirlendi. Ölüm orijinleri ile olguların çalışma durumları karşılaştırıldığında; ölüm orijini fark etmeksizin ölümlerin çalışanlarda çalışmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha fazla meydana geldiği tespit edildi. Çalışmamızda literatürden farklı olarak çalışan kadınlarda ölümlerin daha yüksek oranlarda görülmesi dikkat çekicidir. Bu sonuca ulaşmamızın nedeninin, bu konudaki bilgilerin yeterince kayıt altına alınmaması olduğunu düşünmekteyiz.
- ❖ Çalışmamızda kullandığımız verilerin önemli bir kısmı kimlik tanığının ifadesinden elde edilmiş olup, bu verilerin doğruluğu açısından kimlik tanığının yakınlık derecesinin önemli olduğunu düşünmekteyiz. Bu düşünceyle olguların kimlik tanıklarının yakınlık derecelerini incelediğimizde; % 29,4'ünün diğer akrabaları, % 20,8'inin çocukları, % 15,1'inin kardeşi, % 11,7'sinin eşi, % 8,8'inin diğer akrabalık bağı olmayan kişiler, % 6,6'sının anne-babası, % 0,4'ünün erkek arkadaşı ve % 0,3'ünün eski eşi olduğu tespit edildi. % 6,9 olguda ise kimlik tanığı ile ilgili bir kayıt bulunamadı. Çalışmamızda bu konuda elde ettiğimiz verilerin literatür ile uyumlu olduğu gözlenmiştir.
- ❖ Olguların % 10,1'inin psikiyatrik hastalığının olduğu, % 0,1'inin psikiyatrik

hastalığının olmadığına yönelik veri saptanırken, % 89,9 olguyla ilgili bu konuda bilgiye ulaşamadı. Çalışmamızda literatür ile uyumlu olarak psikiyatrik hastalığın ölümler için risk faktörü olduğu gözlenmiş olmakla birlikte bu konudaki bilgilerin yeterince sorgulanmadığı ve kayıt altına alınmadığı kanaatindeyiz.

- ❖ Olguların % 0,3'ünün fiziksel engelinin, % 0,3'ünün zihinsel engelinin ve % 0,2'sinin hem fiziksel hem de zihinsel engelinin bulunduğu, % 99,2'unun ise engellilik durumunun belirtilmediği tespit edildi. Çalışmamızda literatür ile uyumlu olarak olguların engellilik durumları konusunda gerekli ve yeterli bilginin sorgulanmadığı ve kayıt altına alınmadığı gözlenmiştir.
- ❖ Olguların 24'ünün (% 1,4) gebe olduğu belirlendi. Gebe olguların orijinlere göre dağılımlarına bakıldığında; 2'sinin doğal ölüm (doğal ölümlerin % 0,5'i), 5'inin kaza (kaza orijinli ölümlerin % 1,4'ü), 2'sinin intihar (intihar orijinli ölümlerin % 0,6'sı), 4'ünün cinayet (cinayet orijinli ölümlerin % 1,6'sı) orijinli oldukları, 11'inde ise orijinin belirlenemediği saptandı. Çalışmamızda yurt içi literatür ile uyumlu olarak cinayet orijinli ölenlerde gebelik nispeten daha fazla gözlenmiş, fakat bu oranın istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturmadığı belirlenmiştir.
- ❖ Olguların ölümlerinin % 59,3'ünün Ankara'da kalan kısmının Türkiye'nin 21 farklı ilinde meydana geldiği tespit edildi. Çalışmamızda İzmir'de yapılan çalışmayla uyumlu olarak olguların yarısından fazlasının ölümlerinin gerçekleştiği iller içerisinde, kalan % 40'a yakın kısmın çalışma merkezinin çevresindeki illerde gözlendi. Ayrıca yıllar ilerledikçe çevre illerden otopsi yapılmak üzere gelen olgu sayısında düşüş olduğu belirlendi. Bunun Adli Tıp Kurumu'nun son yıllarda farklı illere otopsi vakası gönderilmesi konusunda izlediği prosedürlere bağlı olduğu kanaatindeyiz.
- ❖ Olguların % 20,8'inin doğal, % 20,0'sinin kaza, % 18,0'inin intihar, % 13,9'unun cinayet orijinli öldüğü saptandı. 476 (% 26,3) olgunun ise ölüm orijinleri konusunda bir bilgiye ulaşamadı. Literatürdeki çalışmaların çoğunda otopsi yapılan kadın ölümlerinde kaza orijinli ölümlerin genellikle daha fazla meydana geldiği, bunu sırasıyla doğal, intihar ve cinayet orijinli ölümlerin izlediği bildirilmiştir. Çalışmamızda İzmir'de yapılan çalışmayla uyumlu olarak doğal ölümlerin oranı kaza orijinli ölümlerden daha fazla olarak saptandı. Literatürdeki çalışmaların çoğunluğunun aksine çalışmamızda doğal ölümlerin kaza orijinli ölümlerden daha fazla gözlenmesinin, Ankara ilinde şüpheli ölümlere daha fazla adli otopsi yapılmasına

bağlı olabileceği kanaatindeyiz.

- ❖ Olgularda en sık görülen ölüm orijinlerinin; 2016 yılında % 20,8 olgu ile cinayet ve % 19,5 olgu ile doğal ölüm, diğer yıllarda ise en sık kaza ve doğal ölüm olduğu saptandı. 2016 yılında cinayet orijinin oranının diğer yıllardan yüksek olmasının nedeninin, bu yıl içerisinde Şubat, Mart ve Temmuz aylarında Ankara ilinde meydana gelen terör eylemi kaynaklı patlamalar olduğu kanaatindeyiz.
- ❖ Ölüm orijini doğal ölüm olan olguların en sık 76-85, ikinci sırada 66-75 ve üçüncü sırada ise 56-65 yaş gruplarında buldukları tespit edildi. Çalışmamızda incelenen doğal orijinli ölümlerin yurt dışında yapılan çalışmalardakilerden daha ileri yaşlarda meydana geldikleri, İzmir'de yapılan çalışmadaki olgularla ise uyumlu yaş aralıklarında oldukları gözlenmiştir. Bunun Ankara ve İzmir illerinde şüpheli ölümlere daha fazla adli otopsi yapılmasına bağlı olabileceği kanaatindeyiz.
- ❖ Ölüm orijini doğal olan olguların % 61,5'inin kalp-damar hastalıkları, % 13,5'inin travmatik olmayan beyin kanamaları, % 6,3'ünün dissekan aort anevrizması, % 5,8'inin alt solunum yolu hastalıkları, % 3,6'sının malignite, % 3,0'ünün gastrointestinal sistem kanaması, % 2,2'sinin pulmoner tromboemboli, % 1,4'ünün epilepsi, % 1,4'ünün mide içeriği aspirasyonu, % 1,1'inin menenjit ve % 0,3'ünün ektopek gebelik rüptürü nedeniyle öldüğü belirlendi. Çalışmamızda literatür ile uyumlu olarak dolaşım sistemi hastalıklarının en sık gözlenen doğal ölüm nedeni olduğu gözlenmiştir. Doğal ölüm orijinli olgular, ani ve beklenmedik olduklarında ya da ölüm nedeni hastalığın seyri esnasında belirlenemediğinde adli olgu şeklinde karşımıza çıkabilmektedir. Bu olgularda ölüm nedeninin tespiti, diğer ölüm orijinlerinin (kaza, intihar veya cinayet) dışlanabilmesi için önemli olmakla birlikte, kişinin ölümüne neden olabilecek hastalığın saptanması, ailesi için kalıtsal özellikli erken teşhisinde değerlidir. Ayrıca toplumda ani ve beklenmedik ölümlerin sıklığı, nedenleri ve riskli grupların belirlenmesi alınabilecek önlemler açısından yol gösterici olacaktır.
- ❖ Kaza orijinli ölümlerin en sık 66-75 ve 56-65 yaş aralıklarında meydana geldiği saptandı. Çalışmamızda gözlenen kaza orijinli ölüm olgularının yurt dışında yapılan çalışmadakinden daha ileri yaşlarda, İzmir'de yapılan çalışmadakinden ise daha küçük yaşlarda oldukları gözlenmiştir.
- ❖ Ölüm orijini kaza olan olguların en sık trafik kazaları, ikinci olarak CO zehirlenmeleri ve üçüncü olarak ise yüksekten düşmeye bağlı öldükleri belirlendi. En sık kaza orijinli

ölüm nedenlerinin trafik kazaları olmasının literatür ile uyumlu olduğu gözlenmiştir. Ayrıca ülkemizde trafik kazası sonrası yapılan ölü muayenelerinin önemli bir kısmında ölüm sebebinin kesin olarak tespit edilmesi nedeniyle, olguların bir kısmının da otopsi yapılmadan defnedildiği bilinmektedir. Bu nedenle kaza orijinli ölümlerde trafik kazalarının oranının daha fazla olduğu kanaatindeyiz. Trafik kazaları dünyada olduğu gibi ülkemiz açısından da büyük bir halk sağlığı problemidir. Önlenabilir ölüm nedenlerinin önemli bir kısmını oluşturan bu kazalar konusunda gerekli ve yeterli önlemlerin alınması ile meydana gelen yaralanma ve ölümlerin ciddi oranda azalacağı kanaatindeyiz. Ancak ülkemizde trafiğe çıkan araç sayısındaki artış, karayolları üzerinde yoğunlaşan taşımacılık sistemi, trafik kurallarına yeterince dikkat ve özen gösterilmemesi, alt yapıdaki yetersizlikler trafik kazalarını ve bu kazalar nedeni ile meydana gelen ölüm ve yaralanmaların sıklığını yıllar geçtikçe artırmaktadır.

- ❖ Ölüm orijini intihar olan olguların yaşlarının sırasıyla en sık 16-25, 26-35 ve 36-45 yaş gruplarında oldukları tespit edildi. Ayrıca intihar orijinli ölen olgulardan %11,1'inin (% 7,3'ünün bir kez ve %3,8'inin birden fazla kez olmak üzere) daha önce intihar girişimi olduğu, % 88,9'unun ise daha önce intihar girişimi olup olmadığı belirtilmediği saptandı. Çalışmamızda intihar olgularının en sık görüldüğü yaş aralığı ve daha önceki intihar girişimleri hususunda elde edilen verilerin literatür ile uyumlu olduğu gözlenmiştir. İntihar oranlarının belirgin yüksek olduğu belirlenen 16-45 yaş arasında olan kadınların ve önceden intihar girişimi olan kadınların sorunlarının profesyonel bir yaklaşımla ele alınarak değerlendirilmesinin, ruhsal destek verilmesinin yararlı olacağı ve bu yaş grubundaki intihara bağlı ölümlerin sıklığını azaltabileceği kanaatindeyiz. Ayrıca genç kadınlar için çeşitli sosyal aktivite ve hobi ortamları oluşturulması, ailelerin eğitimi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları bölümlerine başvuru konusunda toplumda yerleşmiş olan önyargının aşılmasının sorunların çözümünde büyük yararı olacağını düşünmekteyiz.
- ❖ İntihar orijinli ölen olguların ölü muayene ve kimlik tespit tutanaklarında kimlik tanıklarından alınan bilgilerde sınırlı ifadeler alındığı, birçoğunda gerekli ve yeterli öykü alınmadığı dikkat çekmiştir. Literatürde kadınların çevresel baskılarla intihara yönelebildiği belirtilmektedir. Savcıların bu olasılığı da göz önüne almaları ve kimlik tanığı ifadelerinde bu konuyu da sorgulamaları gerektiğini düşünmekteyiz.
- ❖ Ölüm orijini intihar olan olguların en sık ası, ikinci sırada yüksekten düşme ve üçüncü

sırada ateşli silah yaralanmaları nedeniyle öldükleri tespit edildi. Literatürdeki çalışmalarda da en sık ası yönteminin kullanıldığı gözlenmiş olup asının kolay ulaşılabilir bir yöntem olmasının bu sonuçta etkili olduğu kanaatindeyiz.

- ❖ Ölüm orijini cinayet olan olguların en sık 16-25, ikinci sırada 26-35, üçüncü sırada ise 36-45 yaş aralıklarında oldukları belirlendi. Çalışmamızda cinayet orijinli ölümlerin çoğunun literatürdeki yaş aralıklarına göre daha genç yaş aralığında olduğu gözlenmiştir. Biz çalışmamıza 16 yaş ve üzeri kadın ölümleri dâhil edilirken, literatürdeki çalışmalarda olguların 18 yaş ve üzeri olmasının bu durumu etkilediğini düşünmekteyiz.
- ❖ Ölüm orijini cinayet olan olguların en sık ateşli silah yaralanması (% 44,9), ikinci sıklıkta patlamaya bağlı yaralanma (% 23,9) ve üçüncü sıklıkta kesici delici alet yaralanması (% 22,6) nedeniyle öldükleri tespit edildi. En sık nedenin ateşli silah yaralanması olmasının literatürdeki çalışmaların çoğuyla uyumlu olduğu gözlenmiştir. Yasal ve yasa dışı ateşli silahlara sahip olma ile ateşli silah yaralanmalarına bağlı ölümler arasındaki bağ nedeniyle, gerekli önlemlerin tam anlamıyla alınması ve sıkı bir denetimin yapılması ile bu ölümlerin azaltılacağı kanaatindeyiz. İkinci en sık neden ise literatürden farklı olarak patlamaya bağlı yaralanmalar şeklinde saptandı. 2015 ve 2016 yıllarında Ankara'da meydana gelen terör eylemi kaynaklı patlamalar nedeniyle çalışmamızda böyle bir sonuç çıktığını düşünmekteyiz. Çünkü çalışmamızda patlamaya bağlı yaralanma nedeniyle meydana gelen cinayet orijinli ölümlerin 32'sinin (% 55,2) 2015'te, 26'sının (% 44,8) 2016'da meydana geldiğini, diğer yıllarda patlamaya bağlı yaralanmalar nedeniyle ölüm olmadığını saptadık.
- ❖ Ölüm orijini cinayet olan olgularda cinayeti işleyen şüphelinin yakınlık derecesi incelendiğinde; 43'ünün eşi, 8'inin eski eşi, 7'sinin sevgilisi, 6'sının kardeşleri, 6'sının çocukları, 3'ünün anne-babaları, 2'sinin akrabalık bağı olan diğer kişiler ve 1'inin diğer akrabalık bağı olmayan kişi olduğu saptandı. 167 cinayet olgusunda ise şüphelinin yakınlık derecesine ait bilgi olmadığı görüldü. Literatürde de kadın cinayetlerinin genellikle eşleri tarafından işlendiğinin saptandığı gözlenmiştir. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da şiddet mağdurunun korunması ve desteklenmesi, şiddet uygulayıcısının uzaklaştırılması, varsa silahına el konulması, alkollü olarak eve gelmesinin yasaklanması şeklinde maddeler bulunmaktadır. Kanunda belirtilen bu koruma kararlarının verilmesinin,

uygulanmasının ve bu uygulamaların denetlenmesinin kadın cinayetlerinin önlenmesinde önemli olduğu kanaatindeyiz.

- ❖ Kadına yönelik şiddet, kadın intiharı ve kadın cinayeti olgularının bölgesel bazda özelliklerinin anlaşılabilmesi için ülke genelinde ortak bir sistem kurularak bu olgulara ait verilerin toplanması, daha sonra yasal düzenlemelerin tekrar gözden geçirilerek gerekli ek düzenlemelerin oluşturulmasının kadına yönelik şiddeti, kadın intiharlarını ve kadın cinayetlerini önlemede önemli rol oynayacağını düşünmekteyiz.
- ❖ Literatüre göre şiddet gören kadınların önemli bir kısmı yasal makamlara başvurmaları durumunda yetkili makamlar tarafından korunmayacaklarına, ayrıca bu başvurularından dolayı daha fazla şiddete maruz kalacaklarına inanmaktadır. Bu nedenle de şiddet gören kadınların bir kısmı hastanelere farklı sağlık nedenleri ile başvurmaktadır. Sağlık çalışanlarının mezuniyet öncesi ve sonrası alacakları eğitimlerle, şiddet sonucu oluşabilecek muayene bulgularını tespit ettiklerinde öyküyü derinleştirmeleri ve hastaları şiddet öyküsünü ifade etmeleri, bu konuda yasal makamlara başvurmaları konusunda cesaretlendirmelerinin kadına yönelik şiddeti ve bu olayın sonuçlarından olan kadın intiharları ile kadın cinayetlerinin önlenmesi konusunda önemli olduğu kanaatindeyiz.
- ❖ Kadına yönelik şiddetin ortaya konulmasında, kadın intiharları ve cinayetlerinde ölü muayenesi ve otopsiyi yapan hekimlerin de önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Bu hekimlerin ölü muayenesi ve otopsi sırasında elde ettikleri verilerin, olaydan önce şiddete maruz kalma şüphesi oluşturduğu durumlarda ilgili savcılığı bilgilendirmesi önemlidir. Bu sayede soruşturma derinleştirilerek olayla ilgili olabilecek suçlu ve mağdur diğer kişilerin ortaya çıkarılması sağlanabilir.
- ❖ Olguların yarısından fazlasının ölü bulunduğu mekân ev olarak belirlendi. Kalan olguların ise sırasıyla en sık hastane ve sokak/caddede ölü buldukları saptandı. Olguların ölüm orijinleri ile ölü buldukları mekân karşılaştırıldığında; doğal ölüm, cinayet ve intihar orijinli olgularda ev, kaza orijinli olgularda ise hastane olguların ölü buldukları en sık mekânlar olarak tespit edildi. Evde meydana gelen ölümlerin ilk sırada yer alması, ölümlerin çoğunun sağlık birimlerine yetiştirilemeden meydana geldiklerini göstermektedir. Sağlık birimleri dışında meydana gelen ölümleri önlemede ilk yardım eğitimi verilmesi önemlidir. Bu olgularda ilk yardım eğitimi almış biri tarafından doğru yapılacak ilk müdahale hayat kurtarıcı olabilir.

- ❖ Dünyada 5 milyondan fazla kimyasal maddenin varlığı göz önüne dikkate alındığında, klinik adli tıp ve otopsi incelemelerinde toksikolojinin öneminin zamanla arttığı söylenebilir. Ayrıca bu çeşitlilik adli toksikoloji incelemeleri sonucu yapılan değerlendirmelerde ölümün nedeni ve ölüme eşlik eden faktörlerin belirlenmesinde güçlükler yol açmaktadır. Çalışmamızda toksikolojik laboratuvar incelemelerinin sonuçları incelendiğinde; 83 olguda (% 4,8) bu maddelerden birinin vücutta bulunduğu belirlendi. 58 olguda etil alkol, 18 olguda uyarıcı/uyuşturucu madde, 6 olguda hem etil alkol hem de uyarıcı/uyuşturucu madde ve 1 olguda metil alkol saptandı. İzmir’de yapılan çalışmaya göre çalışmamızda toksikolojik incelemelerde elde edilen pozitiflik oranının oldukça düşük olduğu ve pozitif olan maddelerin dağılım oranlarının da farklı olduğu gözlenmiştir.
- ❖ Otopsilerden elde edilen veriler birçok bilimsel araştırma için temel oluşturmakta ve geçmişten günümüze kadar bir eğitim aracı olarak kullanılmaktadır. Ancak yapılan tıbbi otopsi sayısı günden güne azalmakta, doğal olarak bu çalışmalardan elde edilen veriler de azalmaktadır. Bu durum yapılan adli otopsilerin asli görevinin yanında epidemiyolojik çalışmalar için kullanılabilirliği açısından önemini artırmaktadır. Adli otopsileri yapılan kadın ölümleri üzerinde yaptığımız çalışmamızın bulgularının genellikle literatürle uyumlu olması, adli otopsilerin epidemiyolojik çalışmalar için kullanımı hususunu destekler niteliktedir.
- ❖ Adli otopsi yapılan olguların kayıtlara geçen adli tıbbi ve sosyodemografik özellikleri retrospektif olarak incelendiğinden, eldeki verilerle kısıtlı kalmıştır. Bu alanda gerekli formlar düzenlenerek ileriye dönük planlanacak çalışmalarla daha fazla özelliğın araştırılması ve değerlendirilmesi olası olacaktır. Ülkemizde bu özellikte çalışmalara gereksinim olduğu kanaatindeyiz.

4. KISITLILIKLAR

- Çalışmamızda olguların parametrelere göre analiz edilmesinde kaynak olarak Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı arşivi ve UYAP sistemi taranarak Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı'na gönderilen ölü muayene ve kimlik tespit tutanakları, savcılık istem yazıları ve düzenlenen otopsi raporları üzerinden değerlendirme yapıldı, adli soruşturma ve mahkeme dosyaları incelenemedi. Ulaşılabilen evraklardaki kimlik tanığı ifadeleri çoğu zaman yetersiz olup, soruşturma ve dava dosyalarının elde edilmesine yönelik girişimler sonuçsuz kaldı. Bu nedenle özellikle ölüm orijini tayini ve ölüm orijini cinayet olan olgularda şüphelilerin yakınlık derecesine yönelik analizler her olguda yapılamadı.
- Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı tarafından 465 olgunun yapılan otopsi ve postmortem incelemeler sonrası ölüm nedeninin belirlenemediğı, olgulara ait gerekli belgelerin T.C. Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu Başkanlığı 1. İhtisas Kurulu'na gönderilerek bu konuda görüş istenildiğı belirlendi. Bu olguların ölüm nedenlerine ait verileri ilgili ihtisas kurulu kayıtlarından almak ve çalışmamıza dâhil etmek adına gerekli izin için T.C. Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu Başkanlığı Eğitim ve Bilimsel Araştırma Komisyonu'na tarafımızca başvuru yapıldı. Ancak bu konuda gerekli izin verilmediğı için, ölüm nedeni ile ilgili istatistiksel çalışma 1747 yerine 1282 olgu üzerinden yapıldı.
- TMK'nın 124. Maddesi'nden anlaşıldığı gibi ülkemizde gerekli koşullar sağlandığında en erken evlenme yaşı 16'dır. Bu nedenle çalışmamızda alt sınır 16 yaş alınarak, 16-18 yaş aralığındaki kadın ölümleri değerlendirildi ve özellikle erken yaşta evliliklerin yol açtığı sonuçlara ilişkin bir veri tabanı oluşturulacağı öngörüldü. Ancak ulaşılabilen evraklardaki kayıtların yetersizliğı nedeniyle bu konuda gerekli ve yeterli bilgiye ulaşamadı.
- Otopsileri yapılan kadın ölümleri konusunda daha sağlıklı veriler elde edebilmek ve genelleme yapabilmek için, çalışmalar geniş bir aralığı kapsamalıdır. Böylece savaş, terör ve göç gibi durumların etkilerinin yıllara dağıtılarak yanlış yorumlardan kaçınılması mümkün olacaktır. Oysa çalışmamız 5 yıllık bir aralıkta yapılmış ve tam

da bu aralıkta Ankara ilinde büyük patlamalara bağlı kitlesel ölümler yaşanmıştır. Bu sonuç ülkemizde meydana gelen kadın ölümlerinin nedenleri arasında patlamaya bağlı ölümün ikinci sırada yer aldığı yanlış izlenimine neden olabilir, ancak çalışmamızın yapıldığı 5 yıla özeldir.

KAYNAKLAR

1. WHO | Health statistics and information systems [Internet]. [cited 2020 Jan 15]. Available from: http://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/estimates/en/.
2. Türkiye İstatistik Kurumu, Ölüm İstatistikleri, 2018 [Internet]. [cited 2020 Jan 15]. Available from: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3070>. [Online]
3. Türkiye İstatistik Kurumu, Ölüm İstatistikleri, 2018 [Internet]. [cited 2020 Jan 15]. Available from: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30626>. [Online]
4. Can M, Tırtıl L, Birincioğlu İ, Çerkezoğlu A, Keskin S. İstanbul Bağcılar'da adli ölüm olgularının değerlendirilmesi. *Van Tıp Derg.* 2008;15(3):70–74.
5. Uraz N, Katkıcı U, Erel Ö. *Aydında zorlamalı kadın ölümleri.pdf* [Uzmanlık Tezi]. [Aydın]: Adnan Menderes Üniversitesi; 2007.
6. Kır MZ, Ketenci HÇ, Başbulut AZ. Erzurum'da 2008-2009 yılları arasındaki medikolegal ölümlerin değerlendirilmesi. [cited 2016 Oct 12]. Available from: http://www.journalagent.com/z4/download_fulltext.asp?pdire=adlitip&plng=tur&un=ADLITIP-55265.
7. Sami Ş. *Kâmus-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1978.
8. Devellioğlu F. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, 2011.
9. Türk Dil Kurumu “Türkçe Sözlük”. [cited 2020 Mar 06]. Available from: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=1.
10. Nişanyan - Türkçe Etimolojik Sözlük. [cited 2020 Mar 06]. Available from: <https://www.nisanyansozluk.com/>.
11. Gürsoy Naskali E. *Uçmağa Varmak Kitabı*, İstanbul, 2009.
12. Heidegger, Martin, *Being and Time*, çev. John Macquarrie ve Edward Robinson, 21.
13. Tanhan F. “Ölüm Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinde Ölüm Kaygısı ve Psikolojik İyi Olmaya Etkisi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt:10, sayı:1, 2013, s. 185.
14. Mutlu E. *İç Güdümlü ve Dış Güdümlü Dindarlık ile Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileriyle Bir Çalışma*, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s.5.
15. Allan Poe E. *The Raven* (Kuzgun), Amerika, 1845, *The American Review*.

16. <http://bugraderci.blogspot.com/2012/07/asil-tendonu-ve-truva-savas.html>. [cited 2020 Oct 06].
17. Hançerlioğlu O. Düşünce Tarihi, 7. Basım, İstanbul: Remzi, 1998.
18. Gürkan SL. Ölüm, DİA, c. 34, s. 32-34.
19. <http://www.serenti.org/antik-misirda-obur-dunya-inanci/>. [cited 2020 Oct 06].
20. Thema Larousse Tematik Ansiklopedi, Sanat ve Kültür: Dünya, Milliyet, (1994).
21. Altuncu A. Sümerlerde Tanrı Anlayışı ve Tanrılar Panteonu, Kilis: Yedi Aralık Üniversitesi, 2014.
22. Ocak AY. Bektaşî Menakıplarında İslâm Öncesi İnanç Motifleri, 1983.
23. Aydın F. “Dinlerde Kurtuluş Anlayışı: Teorik Bir Giriş Denemesi”, PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 2015, s.77.
24. Malpas J, Solomon R. (Ed.) Ölüm ve Felsefe, çev. Nur Küçük, İstanbul: İthaki Yayınları, 2017.
25. Johnston I. Oresteia by Aeschylus (Tr. by Johnston I.), 2016.
26. Platon, Sokrates’in Savunması, Çev. Erman Gören, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2006, s. 103-105.
27. Arthur Schopenhauer, Ölümün Anlamı, (Çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2013, s.50.
28. Nietzsche, Friedrich. Ahlakın Soykütüğü, çev. Zeynep Alangoya, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011.
29. Nietzsche, Friedrich. Böyle Buyurdu Zerdüş, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınevi, 2009.
30. Koç E. “Yunus Emre ve Egzistansiyalist’lerde Zamansallık ve Ölüm” Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı 29, 1999, s.42 .
31. Jean Paul Sarte, Varlık ve Hiçlik, (Çev. Turhan Ilgaz- Gaye Çankaya Eksen), İthaki Yayınları, İstanbul, 2010, s.92.
32. Koç E “Yunus Emre ve Egzistansiyalist’lerde Zamansallık ve Ölüm”, Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı 29, 1999, s. 37.
33. Camus, Albert. Başkaldıran İnsan, çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Can Yayınları, 2009.
34. Camus, Albert. Sisifos Söyleni, çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Can Yayınları, 2011.
35. Sümer, N. “Dinlerin İntihar Olgusuna Bakışı”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 146.

36. Tokyürek H. “Eski Uygur Türklerinde “Ölüm” Kavramı İle İlgili İfadeler”, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 50, Yaz, 2009, s. 170.

37. Göka E. Ölme, Ölümün ve Geride Kalanların Psikolojisi, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

38. Saruhan MS. “İslam Filozof Ve Düşünürlerinde Ölüm Korkusu ve Tedavisi”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 47(1), 2006, s. 91.

39. Farabi, El Medinetü'l Fazıla, MEB Yayınları, Ankara, Çev. Nafiz Danışman, 2001, s. 120.

40. Shapiro, Bruce G., Divine Madness and the Absurd Paradox, Greenwood, Press, London, s.157, akt., Mirpenç Akşit, “İbn-i Sina İle Kierkegaard’ın Ölüm Anlayışının Karşılaştırması”, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 39, Kasım- Aralık, 2013, s. 12.

41. Kaya M, Sarıoğlu H. Gazzali, Filozofların Tutarsızlığı, Klasik Yayınları, 7. Basım, İstanbul, Çev: 2005, s. 203.

42. Mevlâna, Mesnevi, 1. Cilt, Çev: Veled Çelebi (İzbudak), 3925. Beyt.

43. Mevlâna, Mesnevi, 4.Cilt, Çev: Veled Çelebi (İzbudak), 2270. Beyt.

44. Mevlâna, Mesnevi, 4.Cilt, Çev: Veled Çelebi (İzbudak), 1680. Beyt.

45. Kaya D. Yunus Emre ve Seçme Beyitler, Vilayet Kitapevi, Sivas, 2009, s. 38.

46. 08.12.2001 tarihli 24607 sayılı R.G.

47. <http://www.ilhanhelvacidersleri.com/turk-medeni-kanunu/turk-medeni-kanunu-madde-30>. [cited 2020 Oct 06].

48. Arpacı A. Kişiler Hukuku (Gerçek Kişiler), Beta Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2000, s. 185.

49. Budak T. Türk Vergi Hukukunda Kişiliğin Sona Ermesi ve Sonuçları (Gerçek Kişiler), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 18.

50. Akipek JG, Akıntürk, T. Türk Medeni Hukuku (Başlangıç Hükümleri Şahsın Hukuku), 3. Basım, İstanbul, Beta yayınları, s. 247.

51. Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun, madde 2. [cited 2020 Oct 06].

52. Akış M. “Süleyman Demirel Üniversitesi Personelinin Organ-Doku Bağışı ve Nakli Hakkında Bilgi ve Tutumlar”, Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 15(4), 2008, s. 29.

53. 03.06.1979 tarihli 16655 sayılı resmi gazete.
54. İnan AN, Ertaş Ş. Türk Medeni Hukuku (Miras Hukuku), Beta Yayınları, İstanbul, 4. Basım, 2000, s. 7.
55. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>. [cited 2020 Oct 06].
56. <https://www.tckmadde.com/64-2/>. [cited 2020 Oct 06].
57. Bakır H. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Heykel Bölümü, Yüksek Lisans, İstanbul, Türkiye, 2009.
58. Leppert R. Sanatta Anlamın Görüntüsü. İmgelerin Toplumsal İşlevi, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. Çev. İsmail Türkmen, 2002.
59. <https://www.saatchiart.com/art/Painting-Artista-Vanitas-2/1032404/3884471/view>. [cited 2020 Oct 06].
60. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Y%C3%BBsuf-suresi/1635/39-41-ayet-tefsiri>. [cited 2020 Oct 06].
61. Zaimoğlu Ş. Gravürde Acı ve Ölüm Teması.pdf [Yüksek Lisans Tezi]. [Tekirdağ]: Namık Kemal Üniversitesi; 2018.
62. <https://seyler.eksisozluk.com/vebanin-avrupayi-yikip-gecmesi-sonucunda-insanlarin-basvurdugu-son-teselli-olum-dansi>. [cited 2020 Oct 06].
63. Sıkar Genç E. Çağdaş Sanatta Ölüm Teması ve Damien Hirst'in Yapıtlarına Ölüm Kavramı Üzerinden Çözümleyici Bir Yaklaşım.pdf [Yüksek Lisans Tezi]. [Hatay]: Mustafa Kemal Üniversitesi; 2019.
64. <http://www.lamordanslart.com/danse/dance.htm>. [cited 2020 Oct 06].
65. <https://uzelgi.wordpress.com/2010/02/11/olum-dansi-bir-gec-ortacag-alegorisi/>. [cited 2020 Oct 06].
66. Bozkurt N. "Macabre". Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 2008, Cilt:2,s:971.
67. <https://www.wikizero.com/tr/Makabr>. [cited 2020 Oct 06].
68. https://tr.wikipedia.org/wiki/William_Shakespeare. [cited 2020 Oct 06].
69. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/43887>. [cited 2020 Oct 06].
70. Çalışkan A. "Abdülhak Hâmîd Tarhan'ın Makber'inden Birkaç Bendin Tahlili", EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 22, [Ankara] 2005, ss. 143-160.
71. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Makber_\(%C5%9Ffir\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Makber_(%C5%9Ffir)). [cited 2020 Oct 06].
72. Gökçe E. "Asrımızın Dede Korkut'u: Musa Eroğlu". Gazi Üniversitesi. [cited 2020 Nov 03].

73. Koç S, Can M. Ölüm kavramı ve ölü muayenesi. *Klin Gelişim Derg.* 2009;(22):11–22.
74. Koç S, Koluyasın Ö. *Adli Tıp Ders Kitabı.* İstanbul: Cerrahpaşa Tıp Fakültesi; 2011. 41-49, 319-342. .
75. Alper B, Azmak D, Çekin N, Gülmen MK, Koç S, Salaçin S. *Adli Otopsi ve Adli Patoloji, Birinci Basamak İçin Adli Tıp El Kitabı, Türk Tabipleri Birliği-Adli Tıp Uzmanları Derneği, Ankara.* Nisan 1999; 36-82. .
76. Knight B. *Simpsons Forensic Medicine.* Tenth ed. London: Edward Arnold, 1991.
77. Çukurova Üniversitesi *Adli Tıp Ders Notları,* 2007.
78. Madea B, editor. *Handbook of forensic medicine.* Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell; 2013. 49-56.
79. Kolusayın Ö, Koç S. Ölüm; “*Adli Tıp, Cilt I, Ed. Soysal Z, Çakalır C. İ. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, No: 4165-224, İstanbul, 1999, 93-152.*
80. Alper B, Azmak D, Çekin N, Gülmen MK, Koç S, Salaçin S. *Adli Otopsi ve Adli Patoloji, Birinci Basamak İçin Adli Tıp El Kitabı, Türk Tabipleri Birliği-Adli Tıp Uzmanları Derneği, Ankara.* Nisan 1999; 36-82.
81. Knight B. *Simpson’s Forensic Medicine, Tenth Edition., Hodder and Stoughton, , London, Melbourne, Auckland, 1991,12-56.*
82. Knight B. *Forensic Pathology, First Edition, Edward Arnold, London, Melbourne, Auckland, 1991.*
83. Di Maio DJ, Di Maio VJM. *Forensic Pathology.* CRC Press, Boca Raton - Ann Arbor - London - Tokyo,1993,1-41.
84. Gordon I, Shapiro HA, Berson SD. *Forensic Medicine. A Guide to Principles.* Churchill, Livingstone, Edinburgh, London, Melbourne, New York, 1988.
85. Koç S. Ölüm Olgularında Hekim Sorumluluğu ve Postmortem İncelemeler; “*Yeni Yasalar Çerçevesinde Hekimlerin Hukuki ve Cezai Sorumluluğu, Tıbbi Malpraktis ve Adli Raporların Düzenlenmesi*” Kitabı içinde(Editörler: G. Çetin, C. Yorulmaz), İ. Ü. Cerrahpaşa Tıp.
86. Filiz Ö, Azmak D, Şemsi A, Vehbi Ş, Kutlu AK. *Adli otopsilerde doğal ölüm nedenlerinin araştırılması.pdf. Patoloji Bül.* 2001;18(1):7–9.
87. Koç S. *Otopsiler ile İlgili Dünyada ve Türkiyedeki Güncel Durum.pdf. Türkiye Klinikleri J Foren Med.* 2012;9(2):80–6.

88. Saukko P, Knight B. The Forensic Autopsy. Knight's Forensic Pathology 4th ed. Chapter 1. London, CRC Press, 2016: 1-54.
89. Wagner SA. Color Atlas of the Autopsy. CRC Press, 2003.
90. Soysal Z, Eke SM, Çağdır AS. Adli Otopsi. İstanbul, 1999.
91. Cerrahpaşa Adli Tıp Ders Kitabı. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, 2011.
92. Saukko P, Knight B. Knight's Forensic Pathology Fourth Edition. CRC press, 2015.
93. Kahraman İ. Adli Otopilerde Ölüm Sebebinin Değerlendirilmesinde Histopatolojinin Rolü Ve Önemi. Uzmanlık Tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi, Adli Tıp Anabilim Dalı, 2015.
94. Ersoy G, Toprak S. Güncel durumu ile hukuki ve tıbbi açıdan otopsi süreci. Klinik Gelişim Dergisi 2009; 2: 64-75.
95. Aşıröz M, Yavuz MS, Zeyfeoğlu Y. Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Stajı Ders Notları. Manisa, 2005.
96. Ceza Muhakemesi Kanunu [Internet]. [cited 2020 Jan 15]. Available from: <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/5271.htm>.
97. <https://sozluk.gov.tr/>. [cited 2020 Jan 15].
98. XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanımlarıyla Tarama Sözlüğü, TDK Yayınları, C.I, Ankara, 1995, C. II-VI, 1996, Ankara.
99. Eliade, M. Dinler Tarihine Giriş, çev. L. Arslan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2009.
100. Kramer, SN. Tarih Sümer'de Başlar / Yazılı Tarihteki Otuzdokuz İlk, çev. H. Koyukan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999.
101. Güvenç, B. İnsan ve Kültür, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.
102. Rosenberg, D. Dünya Mitolojisi Büyük Destan ve Söylenceler, 2003.
103. Mascetti, MD. İçimizdeki Tanrıça / Kadınlığın Mitolojisi, çev. B. Çorakçı, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2000.
104. Başkan, FB. "Canavardan Kızkardeşe: Medusa Mitinin 20. yy Kadın Şairleri Tarafından Tekrar Yazımı", Ankara: Edebiyat ve Bilim-I, II. Uluslararası Edebiyat ve Bilim-I Sempozyumu Bildirileri, 2011.
105. Agizza, R. Antik Yunan'da Mitoloji/Masallar ve Söylenceler, çev. Z. Z. İlkelen, İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları, 2006.

106. Aristotle, *On the Generation of Animals*, I, 4:2, 767 B5-15 ve II, 3:737a; *The Works of Aristotle*, ed. W.D.Ross, London, 1921.
107. Bebel, A. *Kadın ve Sosyalizm*, Ankara: Toplum Yayınları, 1966.
108. Modrak D. "Aristoteles'in Bilgi Kuramı ve Feminist Epistemoloji", Çev.:H.Nur Erkızan, *Felsefelogos* /15, Bulut yayınları, İstanbul, 2001/3.
109. <https://gaiadergi.com/ortacag-avrupasinda-bilge-kadinin-katledilisi-cadi-avi/>. [cited 2020 Apr 15].
110. <https://gaiadergi.com/kadin-olmanin-dayanilmaz-agirligi-ortacagda-cadi-avi-1/>. [cited 2020 Apr 15].
111. Kant, *Observations on the Feeling of the Beautiful and the Sublime*, Kısım, 3, s.3.78; akt. G. Lloyd, *Erkek Akıl*, s.102.
112. Schopenhauer, *Essays and Aphorisms*, Penguin, 1970.
113. Nietzsche, *Twilight of the Idols*, s.92; akt. B. Easlea, s.176.
114. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/719413>. [cited 2020 May 15].
115. Swami N. *Ruhun Kurtuluşunda Hinduizm*, Çev. Sedat Umran, İstanbul, Ruh ve Madde Yayınları, 1978, s. 29-30.
116. Gündüz, A. " Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, October 2012, Volume 5, Issue 5, s. 129-148.
117. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Zerd%C3%BC%C5%9Ft%C3%A7%C3%BCI%C3%BCk>. [cited 2020 Apr 15].
118. <https://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=1091>. [cited 2020 May 09].
119. *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*, Ütopya Yayınevi, Derleyen: Sylvia Marcos, Çev: Sibel Özbudun ve arkadaşları, Ankara 2006.
120. Çığ Mİ. *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007.
121. Demircan A. *Kızların Gömülerek Öldürülmesi ve Çok Kadınla Evlilik*, Beyan Yayınları, İstanbul.
122. Kılıç S, Duymuş, HH. *Hititlerde Kadın ve Siyaset*. [Denizli]. Pamukkale Üniversitesi
123. Yıldız B. "Hititlerde Aile Hukuku", [Yüksek Lisans Tezi], Ankara.

124. Savaş A. “Hitit, Roma, İslam ve Yahudi Hukukları Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma”
125. <http://openaccess.ogu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/11684/334/3/10092918.pdf.txt>. [cited 2020 May 09].
127. Duymuş, Hh.“ Çivi Yazılı Kanun Metinlerinde Kadınlara Ait Suç ve Cezalar”, Uluslararası Disiplinler arası Kadın Çalışmaları Kongresi Bildiriler, Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü, C.III, Sakarya. (75-89), 2009.
128. Kınal F. Eski Mezopotamya Tarihi, Ankara Üniversitesi.
129. Gündüz A. “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, İnternational Journal of Social Sceince, Okt. 2012, V 5, Issue 5, (ss. 129-148) s. 133-134.
130. Arat N. Kadın Sorunu 2. Baskı, Say Yay., Ğstanbul, 1986, s.26.
131. Ruiz A. Eski Mısır’ın Ruhı, (Çev. Ekrem Yusuf), El-Meclis El-Ala Lil-Sekafe, El-Kahire, 2006.
132. Brewer, Douglas J, Teeter E. Mısır ve Mısırlılar, (Çev. Nihal Uzun), Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2011.
133. Türk Ansiklopedisi, C. VII, Ankara-1955, s. 390.
134. Tahan Orhan D. Roma Hukukunda Manus Kurumu, İstanbul, On İki Levha Yayıcılık, 2018, s. 25 vd.
135. Di Marzo, 1959, s. 162; Ayiter, 1960, s. 16-18; Söğütlü Erişgin Ö. “Roma Toplumunda Kadının Konumu”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2013, s. 3; Tahan Orhan, 2018 s. 48-49.
136. Cuq, 1928, s. 166; Emiroğlu H. Roma Hukukunda Kadının Durumu, Ankara, 2003, s. 38; Tahan Orhan, 2018, s. 51.
137. Akdemir S. “Tarih Boyunca ve Kur’an-ı Kerim’de Kadın” İslami Araştırmalar, C.V,S.4, Ekim 1991, s. 260-270.
138. <http://newsgroups.derkeiler.com/Archive/Soc/soc.culture.ukrainian/2009-04/msg00003.html>. [cited 2020 Feb 15].
139. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuid/issue/43612/535105>. [cited 2020 Feb 15].
140. Dikmen M. (Ed.) Osmanlıca- Türkçe Sözlük, Türdav, İstanbul, 2011, s. 471.
141. Altıntaş R. “Cahiliye Arap Toplumunda Kadın”, Diyanet, C.37. S.1, Ocak, Şubat, Mart,2001, s.63-66.

142. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifd/issue/22862/244118>. [cited 2020 Jun 15].
143. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kadın_Hakları [cited 2020 Feb 15].
144. <https://www.facebook.com/aleviten.ch/posts/546313678806229/>. [cited 2020 Feb 15].
145. <https://m.bianet.org/bianet/dunya/134342-kadin-erkek-esitligine-aykiri-davranan-isvicre-de-oturamaz>. [cited 2020 May 05].
146. Ceylan E. İsviçre, Fransa, Belçika, İspanya ve İtalya hukukundaki boşanma sebeplerinin türk hukukuyla mukayesesi ve değerlendirilmesi . Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi , (12) , 0-0 . DOI: 10.18771/mdergi.496807, 2018.
147. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kad%C4%B1n_haklar%C4%B1. [cited 2020 Jun 15].
148. Milliyet, Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi, İstanbul 1986, Cilt: 21, s. 11183.
149. Yazıcı N. İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi, Türk Diyanet Vakfı, Ankara 2014, s. 130-142.
150. https://tr.wikipedia.org/wiki/Altuncan_Hatun. [cited 2020 Jun 12].
151. Aksoy İ. Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını, Yasama Dergisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yayınlanma Tarihi: 29.03.2017.
152. Kaplan L. Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1998, s. 8.
153. Feyzioğlu T. “Atatürk ve Kadın Hakları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.2, Sayı.6’dan ayrı basım, Temmuz 1986, s.588-591.
154. Yapar Gönenç A. Fransa’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri, İletişim Fakültesi Dergisi, İstanbul Üniversitesi.
155. Hale Ş. “Atatürk ve Türk Kadın Hakları”, Erdem, C.11, S.31, Mayıs 1999, s. 255-259. .
156. “Kadınlar ve Mebus”, Akşam, 27 Teşrinevvel 1933. “Mecliste Hararetli Bir Celse”, Son Posta, 27 Birinciteşrin 1933.
157. “Türk Kadınının Sevinci”, Cumhuriyet, 7 Birincikanun 1934.
158. Meydan S. 1923 Kuruluş Ayarlarına Dönmek, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2017, s. 409-413.
159. T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 21, Cilt : 76, Yasama Yılı : 4, 24 üncü

Birleşim, 22.11.2001, Perşembe, VII. Kanun Tasarı ve Teklifleriyle Komisyonlardan Gelen Diğer İşler, Yasin Hatipoğlu ile Veysel Candan'nın Başkanlığa Teklifi.

160. Duroğlu S. Türkiye'de İlk Kadın Milletvekilleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

161. Yaraman A. Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili Dışılıksız Siyaset, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 231-240.

162. T.C. Anayasası, T.C. Resmi Gazete No.:17863 Mükerrer, 09 Kasım 1982, Mad. 41.

163. Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyonu Genel Kurulunun 16 Numaralı "Tavsiye Kararı, 1976, http://www.ciec1.org/SITECIEC/PAGE_Recommandations/. [cited 2020 Nov 08].

164. Atıl A. Steatopijik Ana Tanrıça Heykelcikleri ve 20.yy Heykel Sanatına Etkileri. pdf [Yüksek Lisans Tezi]. [İzmir]: Dokuz Eylül Üniversitesi; 2010.

165. Gülaçtı N. Sanatsal Bir Obje Olarak Kadın ve Bazı Toplumlarda Kadına Bakış, İdil Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 2012.

166. <https://kavrakoglu.com/eski-misir-7-eski-misirda-heykelresim/>. [cited 2020 Nov 05].

167. <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-kadin-firavun-hatshepsutu-resimleyen-rolyef-kesfedildi-10366/>. [cited 2020 Nov 05].

168. Uz A. Gustav Klimt'in Tuvale Yansıttığı Renkli Işıltılı Masalsı Bir Dünya ve Kadın İmgesi. Batman Üniversitesi, 2012.

169. <http://commons.wikimedia.org>.

170. Aydın K, Karakelle A. Modern Sanat Sürecinde Kadın İmgesinin Resimsel ve Toplumsal Açından İncelenmesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 12, Sayı 6, Ekim 2019.

171. Spence D. Picasso, İstanbul: Alkım Yayınevi s: 25, 2001.

172. Turan A. Dünya Sanat Tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi, s: 591, 2010.

173. Fineberg J. 1940'tan Günümüze Sanat İzmir: Karakalem Kitabevi Yayınları s: 78, 2014.

174. Farthing S. Sanatın Tüm Öyküsü, Çin: Hayalperest Yayınevi, s: 442, 2017.

175. <https://www.artsy.net/artwork/kathe-kollwitz-woman-with-dead-child>. [cited 2020 Nov 05].

176. <https://www.turkedebiyati.org/turk-edebiyatinda-kadin/>. [cited 2020 Nov 06].
177. <https://www.edebiyathaber.net/edebiyatin-golgeli-yuzudur-kadin/>. [cited 2020 Nov 06].
178. <https://onedio.com/haber/ugruna-siirler-yazilmis-15-kadin-ve-sairlerin-onlara-ad-adigi-unutulmaz-dizeler-717038>. [cited 2020 Nov 07].
179. Gombrich EH. Sanatın Öyküsü, çev. Erol-Ömer Erduran, Remzi kitabevi, 16.basım, 1997. [cited 2020 Apr 07].
180. Nochlin L. Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?. Ahu Antmen (Ed.) Sanat/Cinsiyet: Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri, (s.119-159). İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
181. İlder İ. Özyaşamsal Sürecin ve Kadın Olma Halinin Yansıma Alanı Olarak Louise Bourgeois'da Görsel Anlatı. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2006.
182. <https://goo.gl/oUJLKc>. [cited 2020 Apr 07].
183. Antmen A. Sanat/Cinsiyet: Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
184. <https://goo.gl/r9NLEU>. [cited 2020 Mar 02].
185. <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/rhythm-0-125>. [cited 2020 Jun 02].
186. Ertene M. Yaşam ve Ölüm Arasında: Abramović'in "Ritim 0" Performansı, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 12. Ulusal Sanat Sempozyumu Değişen Paradigmalar ve Sanatta Sınır Deneyimler 2018 Bildiriler Kitabı, 2018.
187. <https://seyler.eksisozluk.com/vucudunun-ve-seyircinin-sinirlarini-gormek-isteyen-m-abramovicin-unutulmaz-performansi-rhythm-0>. [cited 2020 Nov 15].
188. Ersoy T. Tıp-Tarih-Metafor. Ankara, Öteki Yayınevi, 1996, s. 38-44.
189. Öztürk Türkmen H. "Halk Hekimliğinde Kadın İyileştiriciler" Türk Tabipleri Birliği STED, 2008, 17(1); s. 8-11. .
190. Şener C. Şamanizm. İstanbul, BDS Yayınları, 1996, s. 11-14, 22-26.
191. Bayat A.H. Tıp Tarihi. İzmir, Sade Matbaa, 1. Baskı, 2003, s. 25, 37, 42, 77, 83-90.
192. Berktaş F. Tarihin Cinsiyeti, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.
193. Atabek EM, Görkey Ş. İskenderiye Tıp Mektebi, Başlangıcından Rönesansa Kadar Tıp Tarihi. İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayın No: 219.

- 194.** Achterberg J. Kadın Şifacılar. (Çev. B. Altınok), Everest Yayınları, 1. Baskı, 2009, s.11, 33, 39, 275.
- 195.** Öztürk Türkmen H. “Tıbbın Evriminde Kadınlar”. II. Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kongresi Kitabı, Ankara, Rulo Ofset Matbaa, 2010, s.123-130.
- 196.** Atabek E, Görkey Ş. Başlangıcından Rönesans’a Kadar Tıp Tarihi. İstanbul, İstanbul Ün. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayını, 1998, s. 134-135.
- 197.** Türköne M. Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü. Ankara, Ark Yayınevi, 1. Baskı, 1995, s. 26-33, 86.
- 198.** Uzluk F.N., Genel Tıp Tarihi. Ankara, Ankara Ün. Tıp Fakültesi Yayını, 1958,s. 83-85, 311-312.
- 199.** Ehrenreich B., English D., Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler. (Ed. B. Ehrenreich, D. English, Çev. E. Uğur), İstanbul, Kavram Yayınları, 1. Baskı, 1992, s. 15, 24-28, 73-78.
- 200.** Önal G. Tıp tarihinde kadın hekimler. <http://www.ttb.org.tr/kadinhekim/filegulsumonal.ppt>. [cited 2020 Feb 15].
- 201.** Arda B. Tıp tarihi konularına giriş. Deontoloji. (Ed. B. Arda ve ark), Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, 1999, s. 91-104.
- 202.** T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye’de Kadın.pdf, Şubat 2020.
- 203.** <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>. [cited 2020 Feb 01].
- 204.** Göksoy Ö. Kadına Şiddete Karşı Sanat, [Yüksek Lisans Tezi]. [İstanbul]: Adnan Yeditepe Üniversitesi; 2018.
- 205.** Güdekli, A. Küresel Erkek(lik) ve Medya. Literatürk Academia, Konya, 2016.
- 206.** 1. Butchart A, Mikton C. Global status report on violence prevention, 2014. Geneva, Switzerland: World Health Organization; 2014. 274 p.
- 207.** Salaçin S, Ergönen A, Uyaniker Z. Kadına yönelik şiddet. Ed Prof Dr Sermet KOÇ Yrd. Doç Dr Muhammet CAN. 2009;192.
- 208.** García-Moreno C, Pallitto C, Devries K, Stöckl H, Watts C, Abrahams N. Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence. Geneva, Switzerland: World Health Organization; 2013. 50 p.
- 209.** Özkara E, Can İÖ. Kadına yönelik şiddetle ilgili güncel yasal değişiklikler ve adli

tip. [cited 2019 Oct 12]; Available from: http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-99-1166.pdf.

210. http://www.aydinhabermerkezi.com/m_267_pyd/Yazar-ahmetkisa-4542.html. [cited 2020 Nov 02].

211. Kadın istatistikleri 2011-2012 [Internet]. Kadın Adayları Destekleme Derneği; 2012. [cited 2019 Oct 12]. Available from: <http://cms2.kader.org.tr/images/file/635106274401809552.pdf>.

212. Karal D, Aydemir E. Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet [Internet]. International Strategic. Research Organization (USAK); 2012 [cited 2016 Oct 12]. Available from: <http://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=m4nHAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA1&dq=%22Alan%20B1nda+%20A7e%20C5%20Fitli+projelerde+yer+alan+Aydemir%20+%22her+%20BC%20A7+kad%20B1ndan+birinin+hayatlar%20B1n%20B1n+bir+d%20B6neminde+fiziksel+ve/veya%20+%22s%20B1ra,+ar+a%20C5%20Ft%20B1rmalar%20B1n+ortaya+koydu%20Fu+oranlarla+da+dikk+ati+%20A7ekti.+Farkl%20B1%20maruz+kald%20B1%20C4%20F%20B1n%20B1+ortaya+koydu.+Ge%20A7ti%20Fimiz+y&ots=8s-zbMkUV0&sig=02Vj3z2aNgbmEQamVXTcdIdlErA>

213. Öztürk Y. Kadına Karşı Şiddet, Nedenleri ve Sonuçları Özel Raportörü Yakın Ertürk. Türkiye Raporu [Internet]. İnsan Hakları Ortak Platformu; 2007 [cited 2020 Nov 10]. Available from: <http://docplayer.biz.tr/6804569-Kadina-karsi-siddet-nedenleri-ve-sonuclari-ozel-raportoru-yakin-erturk-turkiye-raporu.html>

214. Güler N, Tel H, Tuncay FÖ. Kadının aile içinde yaşanan şiddete bakışı. CÜ Tıp Fakültesi Derg. 2005;27(2):51–56.

215. Page AZ, İnce M. Aile içi şiddet konusunda bir derleme. Türk Psikol Yazıları 2008;11(22):81–94.

216. Martin SL, Macy RJ, Sullivan K, Magee ML. Pregnancy-associated violent deaths: the role of intimate partner violence. Trauma Violence Abuse. 2007 Apr;8(2):135–48.

217. Şengül HM, Ergöner AT. İzmir’de yapılan adli otopsilerde kadın ölümlerinin özelliklerinin incelenmesi ve kadına yönelik şiddetin araştırılması.pdf [Uzmanlık Tezi]. [İzmir]: Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı; 2016.

218. Coroners statistics 2014 England and Wales [Internet]. Ministry of Justice

Statistics bulletin; 2015. Available from: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/427720/coroners-statistics-2014.pdf.

219. Hall ER. 2012 annual report [Internet]. Colorado: Boulder County Coroner's Office; 2012 [cited 2019 Dec 15]. Available from: <http://www.bouldercounty.org/doc/coroner/coroner2012annrpt.pdf>.

220. Bilen AG, Dülger HE. Gaziantep ilinde 2005-2008 yılları arasında meydana gelen adli ölümlerin retrospektif incelenmesi - Ulusal Tez ve Araştırma Merkezi - Akademik Tezler ve Araştırmalar.pdf [Uzmanlık Tezi]. [Gaziantep]: Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı; 2009.

221. Sayın S, Aydın NE. İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Patoloji Anabilim Dalı'na 2008-2010 yılları arasında gelen adli otopsilerin histopatolojik incelemelerinin nihai ölüm nedenine katkısının retrospektif değerlendirilmesi.pdf [Uzmanlık Tezi]. [Malatya]: İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Patoloji Anabilim Dalı; 2012.

222. Gyanendra S, Shrestha Pramod K., Wasti H, Kadel T, Ghimire P, Dhungana S. A Review of Violent and Traumatic Deaths in Kathmandu, Nepal. Int J Inj Contr Saf Promot 2006 Sep;13(3):197-9.

223. İkiz DA, Eke SM. 2010-2015 yılları arasında Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı Morg İhtisas Dairesi'nde yapılan yabancı uyruklu otopsilerin etiyolojik ve demografik analizi.pdf [Uzmanlık Tezi]. [Kırıkkale]: Kırıkkale Üniversitesi; 2017.

224. Kökçüoğlu M, Gündüz T. 2001-2011 yılları arasında ESOĞÜ Tıp Fakültesi Adli Tıp anabilim dalı tarafından otopsi yapılan intihar vakalarının araştırılması [Internet] [Uzmanlık Tezi]. [Eskişehir]; 2015 [cited 2016 Oct 20]. Available from: <http://opena>.

225. Hekimoglu Y, Esen Melez I, Canturk N, Erkol ZZ, Dizdar MG, Canturk G, et al. A descriptive study of female suicide deaths from 2005 to 2011 in Van city, Turkey. BMC Womens Health. 2016 Apr 23;16:20.

226. Fierro MF. Office of the chief medical examiner 2004 annual report [Internet]. Virginia: Virginia Department of Health; 2004 [cited 2019 Dec 16]. Available from: <http://www.vdh.virginia.gov/content/uploads/sites/18/2016/04/OCMEanRpt04.pdf>.

227. 2014 annual report [Internet]. San Diego: County of San Diego Department of the Medical Examiner; 2014. Available from: http://www.sandiegocounty.gov/me/docs/SDME_Annual_Report_2014.pdf

228. Tokdemir M, Türkoğlu A, Kafadar H, Düzer S. The Evaluation of Medicolegal

Autopsy Events which was Done in Elazığ Between 2001-2006. *Bull Leg Med.* 2008;13(2):57–62.

229. Naneix A-L, Périer M-C, Beganton F, Jouven X, Lorin de la Grandmaison G. Sudden adult death: An autopsy series of 534 cases with gender and control comparison. *J Forensic Leg Med.* 2015 May;32:10–5.

230. He M, Fang Y-X, Lin J-Y, Ma K-J, Li B-X. Unnatural deaths in Shanghai from 2000 to 2009: a retrospective study of forensic autopsy cases at the Shanghai Public Security Bureau. *PLoS One.* 2015;10(6):e0131309.

231. Katkıcı U, Özkök MS, Özkara E. Sivas İlinde İntihar Olgularının Değerlendirilmesi. 1. Adli Bilimler Kongresi, 12-15 Nisan 1994:115-118.

232. <http://aile.gov.tr/aileist.htm>. Erişim Tarihi:24.08.2007. [cited 2020 Mar 03].

233. Karaarslan B, Bilen AG, Çelikel A, Karanfil R, Eyisoy O, Uysal C, et al. A Retrospective Study On Suicides Deaths That Occurred In Gaziantep Province Between Years. *Turk J Forensic Med.* 2014;28(3):267–74.

234. Atay İ, Gündoğar D. İntihar davranışında risk faktörleri: bir gözden geçirme. *Kriz Derg.* 12(3):39–52.

235. Özkök MS, Ötker RC, Katkıcı U. Kadınlara Yönelik Cinayet Olguları. *GATA Bülteni*, 1995;37:462-465.

236. 2010 annual report including 10-year review 2001-2010. Northwest Territories Coroner's Service; 2010.

237. Moore S. Annual report of the coroner 2012 [Internet]. California; 2012. Available from: <https://www.sjgov.org/sheriff/report2012.pdf>.

238. Office of the State Coroner Annual report 2012–2013. Queensland: Queensland Courts; 2013.

EKLER**Ek 1. Adli Tıp Kurumu Başkanlığı'nın 20.05.2019 tarihli kararı**

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Adli Tıp Kurumu Başkanlığı

Sayı : 21589509/ 2019/406
Konu : Bilimsel Çalışma

20/05/2019

Sayın, Dr. Murat ULUCAN

“Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı Morg İhtisas Dairesi’nde 2014-2018 Yılları Arasında Otopsileri Yapılan Kadın Ölümünün Adli Tıbbi ve Sosyodemografik Özelliklerinin İncelenmesi” isimli tez öneriniz, 20/05/2019 tarihli Eğitim ve Bilimsel Araştırma Komisyonu toplantısında görüşülmüş ve kabul edilmiştir.

Bilginize rica ederim.

Doç. Dr. Yalçın BÜYÜK
Başkan

 Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu kapsamında E-İMZA ile imzalanmıştır.
FİZİKİ EVRAK GÖNDERİLMEYECEKTİR.

Adli Tıp Kurumu Başkanlığı Çobançeşme Mah. Kımız sok. Bahçelievler / İSTANBUL
Telefon: (0 212) 454 15 54 Faks (0212) 454 15 82 Elektronik ağ : www.atk.gov.tr

UYAP Bilgi Sistemindeki bu dokümana <http://vatandas.uyap.gov.tr> adresinden FEFHQFB - G58UVsV - 1DTaGDK - 1SUY1E= ile erişebilirsiniz.

Ek 2. Kırıkkale Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'nun 19.02.2020 tarihli kararı

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ

GİRİŞİMSEL OLMAYAN ARAŞTIRMALAR ETİK KURUL KARARI

Toplantı Tarihi: 19/02/2020

Toplantı Sayısı:2020/03

Karar No: 2020.01.21

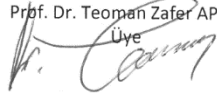
Kırıkkale Üniversitesi Girişimsel Olmayan Etik Kurulu 19/02/2020 tarihinde Çarşamba günü saat 10.00'da Prof. Dr. Ali Ahmet DOĞAN' ın başkanlığında toplanmıştır.

Kırıkkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Adli Tıp Anabilim Dalı, Doç. Dr. S. Murat EKE 'nin danışmanlığında yürütülecek olan Araş. Gör. Dr. Murat ULUCAN ' ın uzmanlık tezi " **Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı Morg İhtisas Dairesi'nde 2014-2018 Yılları Arasında Otopsileri Yapılan Kadın Ölülerinin Adli Tıbbi ve Sosyodemografik Özelliklerinin İncelenmesi** " isimli başvurusu Kırıkkale Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu Yönergesinde belirtilmiş olan Etik İlkeleri gereğince değerlendirilmiştir.

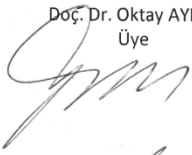
KARAR : Kırıkkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Adli Tıp Anabilim Dalı, Doç. Dr. S. Murat EKE 'nin danışmanlığında yürütülecek olan Araş. Gör. Dr. Murat ULUCAN ' ın uzmanlık tezi " **Adli Tıp Kurumu Ankara Grup Başkanlığı Morg İhtisas Dairesi'nde 2014-2018 Yılları Arasında Otopsileri Yapılan Kadın Ölülerinin Adli Tıbbi ve Sosyodemografik Özelliklerinin İncelenmesi** " isimli başvurusu Kırıkkale Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu Yönergesinde belirtilmiş olan Etik İlkelerine uygun bulunmuştur.

Prof. Dr. Berkant ÖZPOLAT
Başkan
(Katılmadı)

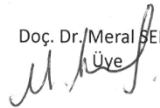

Prof. Dr. Ali Ahmet DOĞAN
Başkan Vekili
Üye

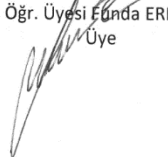

Prof. Dr. Teoman Zafer APAN
Üye

Prof. Dr. Murat DEMİRBAŞ
(Katılmadı)Üye

Doç. Dr. Oktay AYDIN
Üye

Doç. Dr. Mehmet Zahit ADIŞEN
(Katılmadı)Üye

Doç. Dr. Meral BERTEL
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Funda ERDUGAN
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Birhan OKTAŞ
Üye